

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Diplomová práce

Bc. Kateřina Holubová

Transkulturní obrat a národní identita

Transcultural turnover and national identity

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Podaná, Ph.D.

Poděkování:

Mé díky patří zejména Mgr. Zuzaně Podané, Ph.D za její odbornou, ale i vstřícnou a ochotnou pomoc a samozřejmě každému, kdo svým dílčím dílem ke vzniku této práce přispěl.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne .....

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt

Podstatou diplomové práce je co nejlépe, po teoretické i empirické stránce věci, odpovědět na otázku, jakým způsobem se transkulturní obrat (Kreuzzieger, 2012a, 2012b) odráží na povaze národní identity. V rámci konceptu transkulturního obratu jsou zvažovány teorie uchopující kulturní aspekty současné akcelerující globalizace, mezi které je řazena i premisa oslabování národního státu po stránce jeho kulturní homogenity (Welsch, 1999, 2000), vnímané jako jeden z pilířů národní identity (Hall, 1992; Anderson, 2008; Tomlinson 2003). Odpovědi na vznesenou otázku se však u mnohých autorů různí a jako takové, ve formě hypotéz, vstupují do empirické části této práce, kde jsou, pro 16 vybraných evropských zemí testovány za pomoci veřejně dostupných dat z výzkumu národní identity, realizovaného pod záštitou ISSP v letech 1995 a 2003. Využity jsou i některé další zdroje agregovaných dat jako úroveň HDP či index globalizace. Ze statistických analýz je využita hierarchická klastrová analýza, korelační analýza a Z-test proporcí. Reálné působení transkulturního obratu na změnu podoby národní identity nelze, na základě empirické části této práce, vyloučit, avšak s výrazným ohledem na skutečnost, že na národní identity analyzovaných zemí působí i další četné vlivy, jako je například ekonomická situace dané země.

Klíčová slova

transkulturní obrat, národní identita, globalizace, kosmopolitismus

Abstract

The essence of the thesis is to answer the best possible way the theoretical and empirical question how national identity reflects the transcultural turnover (Kreuzzieger, 2012a, 2012b). The concept of transcultural turnover includes theories which consider the cultural aspects of contemporary accelerating globalization, including a premise of weakening of the nation-state in terms of its cultural homogeneity (Welsch, 1999, 2000), which is seen as one of the pillars of national identity (Hall, 1992; Anderson, 2008; Tomlinson 2003). Answers to the raised questions are by some authors conceptualized differently, and as such, in the form of hypotheses, the answers enter the empirical part of this thesis and there they are tested for 16 selected European countries thanks to the publicly available data from a survey of national identity. The research was carried out by ISSP in 1995 and 2003. There are also used some other sources of aggregate data such as GDP level or index of globalization. From the statistical analysis there is hierarchical cluster analysis, correlation analysis and Z-test of proportions. The real effect of transcultural turnover to change the form of national identity can not be on the basis of the empirical part of this thesis excluded, given the fact that the national identities of the analyzed countries are influenced by further numerous factors, such as the economic situation of the country.

Keywords

transcultural turnover, national identity, globalization, cosmopolitanism

OBSAH

1 Úvod	8
2 Teoretická část	10
2.1 Kontextuální ukotvení aneb globalizace jako obecné východisko	10
2.1.1 Akcelerující globalizace	14
2.1.1.1 Národní stát v podmínkách akcelerující globalizace	17
2.1.1.2 Transkulturní obrat	22
2.1.1.3 Nový kosmopolitismus	28
2.2 Národní identita	31
2.2.1 Konstrukce národní identity	31
2.2.2 Národní identita prismatickým nového kosmopolitismu	37
3 Metodologická část	41
3.1 Cíl analýzy	41
3.2 Datové zdroje	43
3.3 Metody testování hypotéz	49
4 Empirická část práce	51
4.1 Testování hypotéz	51
4.2 Shrnutí a diskuse	71
5 Závěr	78
6 Seznam použité literatury	81
Přílohy	86

Seznam zkratek

ČSÚ	Český statistický úřad
EUROSTAT	Statistický úřad Evropské unie
EVS	European Values Study
HDP	Hrubý domácí produkt
ISSP	International social survey programm
KOF	Švýcarský ekonomický institut
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TSN	Transnacionální stát
GESIS	Leibnizův Institut pro sociální vědy v Německu
ZACAT	Společenskovědní datový archiv

1 Úvod

Jádrem teoretické části práce je zasadit fenomén národní identity do souvislostí současnosti, kdy souvislostmi současnosti je na obecné rovině myšlen především proces globalizace, který je nemalou skupinou sociálních vědců (Beck, 2007; Bauman, 1999; Giddens, 2000, 2003; Kreuzzieger, 2012; a další) pojímán jako zdroj změn na mnoha úrovních společenské reality dnes.

Národní stát je pak mnohými teoretiky globalizace (Beck, 2007; Robinson, 2009; Welsch, 1999, 2000, a další) pojímán jako jeden z klíčových témat, jež citelně odráží vliv soudobé globalizace a to způsobem jeho oslabování nebo změny na různých úrovních jeho vlivu, jako je ekonomika, politika i kultura. Z nastíněného pohledu se pak nabízí otázka, zda a popřípadě jakým způsobem, má premisa oslabování národního státu vliv a dopad na národní identitu.

Aby bylo možné na vznesenou otázku odpovědět, bude nevyhnutelné, alespoň rámcově, uvést základní aspekty procesu globalizace, následovat bude pojetí její akcelerující fáze, jež má reflektovat specifika dnešní podoby globalizace. V další kapitole pak bude pojednáno o *národním státě v podmínkách akcelerující globalizace*, kde je rozvedena myšlenka oslabování národního státu pod vlivem současné globalizace. Je třeba zmínit, že národní identita je zahrnována pod kulturní aspekty společenské reality (Hall, 1992; Anderson, 2008; Tomlinson 2003) a proto bude detailněji pojednáno o kulturních aspektech vlivu globalizace na oslabování národního státu, což bude vyloženo skrze pojetí vzniku nové transkulturality z pera Stuarta Welsche (1999, 2000), což je jádrem kapitoly o *transkulturním obratu*.

Zkrátka předpoklad, jenž stojí u zrodu úvah o možné změně povahy národních identit, vychází z jednoho z možných způsobů pojetí národního státu a to takového, jenž je v procesu akcelerující globalizace oslabován na mnoha úrovních svého vlivu, kdy Beck (2007a, 2007b, 2007c), ale i mnozí další (Robinson, 2009; Fine, 2011) na tuto situaci reagují kritikou metodologického nacionalismu, který problematizuje teoretické i metodologické lpění na referenčním rámci národního státu, jenž je v současné situaci neplodný a zavádějící a apelují tak na přechod k metodologickému kosmopolitismu.

Ke stejnému závěru dospívá i Milan Kreuzzieger (2012a, 2012b), když konceptualizuje transkulturní obrat jako reakci na novou transkulturalitu (Welsch, 1999, 2000), jenž oslabuje národní stát po stránce narušování kulturní homogenity a vyvozuje z toho

rovněž potřebu posunu od referenčního rámce národního státu ke kosmopolitnímu referenčnímu rámci.

Na tomto místě pokládám za vhodné zmínit, že autorem konceptu transkulturního obratu je český sociolog Milan Kreuzzieger (2012a, 2012b), jde zde tedy o určité vyzdvižení lokálního autora, kdy transkulturní obrat představuje v podstatě určitý zastřešující koncept pro další, četné teoretické přístupy i světoznámých autorů (Robertson, 1992; Eisenstadt, 2002; Hall, 1992), kteří nějakým způsobem danou problematiku kulturních aspektů současné globalizace teoreticky uchopují.

Následuje kapitola o *novém kosmopolitismu*, jež reflektuje zmíněnou potřebu změny referenčního rámce a upřesňuje tak nový způsob nahlížení současné společenské reality (Fine, 2011; Beck 2007c, 2007b; Robertson, 1995), tedy způsob nahlížení, jenž reflektuje změněné podmínky a problematizuje tak dosavadní přístupy, koncepty a způsoby interpretace, kdy v tomto duchu bude uvažováno i o situaci na poli národních identit.

Část věnovaná *konstrukci národní identity* představuje nezbytný obecný předvoj před kapitolou věnovanou pojetí národní identity v podmínkách transkulturního obratu, jinak řečeno pojetí *národní identity prismaticem nového kosmopolitismu*, kde bude věnován prostor otázkám - Jakým způsobem se národní identita v podmínkách transkulturního obratu proměňuje, či jaké formy v procesu akcelerující globalizace nabývá a zda se referovaný trend oslabování národního státu nějakým způsobem na národní identitě odráží? Nebo jinak, zda vede proces globalizace k problémovému udržení a pokračování kulturní svázanosti národních států v soudržné podobě určité identity? Úvahy vznesené autory, kteří se zmíněné otázky snaží teoreticky uchopit, tedy kteří nahlíží situaci národních identit a reflektují při tom změnu referenčního rámce, budou hlavním zdrojem hypotéz pro empirickou část práce.

V empirické části práce budou pak v rámci možností dostupných dat testovány některé z hypotéz, formulované na základě teoretických úvah na téma měnící se povahy národní identity v podmínkách transkulturního obratu, vyplývající zejména z kapitoly o *pojetí národní identity prismaticem nového kosmopolitismu*, kdy je vhodné předestlat, že navržené hypotézy předpokládají mezinárodní srovnání a longitudinální povahu dat. Hlavní zdroj dat tedy představuje mezinárodní výzkum národní identity ISSP realizovaný v letech 1995 a 2003, využity jsou ale i jiné zdroje dat jako KOF (Švýcarský ekonomický institut) zpřístupňující agregovaná data pro index globalizace, či Eurostat, jako zdroj dat o úrovni HDP.

Výsledky testování hypotéz jsou shrnuty a diskutovány se závěry podobných analýz v kapitole *Shrnutí a diskuse*. Závěr je věnován vyzdvižení stěžejních momentů a výsledků teoretické i praktické části diplomové práce.

2 Teoretická část

2.1 Kontextuální ukotvení aneb globalizace jako obecné východisko

Globalizace je fenomén, jenž je řešen na poli různých společenských disciplín a vyznačuje se tudíž značnou pluralitou přístupů, není tedy cílem popsat zde proces globalizace vyčerpávajícím způsobem, ani by to prakticky nebylo možné, pozornost bude směřována k uvedení některých základních charakteristik procesu globalizace na obecné úrovni a to za účelem konstrukce určitého východiska pro další výklad její akcelerující fáze.

Jak bylo řečeno výše, proces globalizace lze nahlížet mnoha způsoby na mnoha úrovních společenského života, optika přístupu se může odvíjet od zvoleného paradigmatického východiska nebo zkrátka od specifického přístupu konkrétního autora, což naznačuje předpoklad značně problematické a dost možná utopické snahy o nalezení shody v nějakém obecném pojetí či definici fenoménu globalizace. Nemálo autorů (Giddens, 2003; Beck, 2007) dokládá, tak jako například Oleg Suša (2010, s. 24-33), že neexistuje souhlas v chápání obsahu pojmu globalizace, shoda pak existuje pouze v chápání globalizace jako složitého společenského fenoménu, spojeného s mnoha paradoxy, rozpory a problémy, jenž je ale ve své podstatě fenoménem reálným.

Jako ilustraci značné plurality přístupů uchopování procesu globalizace může posloužit výčet některých metafor globalizace, jejichž boom lze sledovat od konce šedesátých let 20. století, kdy podle Olega Suši (2010, s. 24-73) lze zaznamenat růst zájmu o problematiku globalizace v odborných kruzích, vznikat tak začaly mnohé teorie, metafory a interpretace globalizace na různé rovni komplexnosti.

Svět jako jedno místo (R. Aron, A. Robertson), *globální vesnice* (M. McLuhan), *technetronická společnost* (Z. Brzezinski), *civilizace třetí vlny* (A. Toffler), *dezorganizovaný kapitalismus* (C. Offe, J. Urry, S. Lash, D. Harvey, B. Smart), *globální síťová společnost* (M. Caltells), *pluralita globalizací* (G. Therborn), *světový systém* (I. Wallerstein, N. Luhmann), *přechod od světového systému ke světové společnosti* (W. Robinson), *vědomí globálního prostoru* (R. Robertson), *světová riziková společnost* (U. Beck) a další (Suša, 2010, s. 44-73).

Nástin každého zmíněného přístupu by byl značně obsahově náročný, pro účely této kapitoly bude dostačující zmínit některé obecné charakteristiky globalizace, jež jdou víceméně napříč zmíněnými dílčími koncepty tak, jak tomu je v následujícím textu.

V debatě o procesu globalizace lze, z pohledu sociologa, na úvod očekávat určité vymezení vztahu globalizace a různě skloňovaného fenoménu modernizace.

Uvedu nyní jen stručně pojetí zmíněného vztahu některými z teoretiků globalizace, kteří zároveň uchopují i fenomén modernizace, avšak rovnou mohu předeslat, že mezi nimi nepanuje nějaká obecná shoda ve vymezení zmíněného vztahu, zřejmě z toho důvodu, že tomu tak není ani v rámci vymezení těchto fenoménů každého zvlášť.

Po vzoru Olega Suši, lze prostřednictvím humanitních a sociálních věd modernizaci chápat, na vysoké úrovni obecnosti, v první řadě jako opak tradice: *“Modernizace je společensko-historickým procesem oslabování vlivu tradic na každodenní život a jednání lidí”* (Suša, 2010, s. 94), kdy jsou tradiční zdroje jistoty, jako například náboženství, nahrazeny optimistickou vírou v pokrok vědy a techniky. To co je pak pro určení vztahu globalizace a modernizace zásadní je podle Suši jejich vzájemná provázanost (Suša, 2010, s. 94). Rovněž Anthony Giddens, chápe vztah globalizace a modernity jako neoddělitelně propojené fenomény, když tvrdí, že: *“Modernita je bytostně globalizující”* (Giddens, 2003, s. 62). Ulrich Beck (2007a) rozlišuje mezi první a druhou modernou, kdy odlišujícím kritériem je nezvratnost vzniklé globality, která je spojována s druhou modernou a představuje genezi různých dílčích globalizací, jako jsou například ekologické, kulturní, hospodářské globalizace a které vyžadují nový způsob zkoumání a to odděleně a zároveň ve vzájemné závislosti (Beck, 2007, s. 19). Eurocentrickým způsobem, podle mého názoru uvažují o modernizaci a globalizaci Robin Cohen a Paul Kennedy (2000, s. 41), když modernizaci spojují s rozšiřováním evropských institucí po celém světě, o globalizaci pak uvažují podobně jako Giddens (2003), tedy jako o logickém důsledku modernizace.¹

Vymezení vztahu globalizace a modernizace uchopuje zkrátka každý autor nějakým způsobem specificky, k vymezení tohoto vztahu se již v dalším textu nebudu nezbytně vracet, nicméně je dobré mít na paměti, že globalizace a modernizace jsou pro většinu sociálních vědců provázané fenomény.

---

¹ Za zmínku stojí jejich koncepce globalizace a globalismu, kdy globalizace představuje objektivní prvky procesu, jako je časoprostorová komprese, užší propojenost na mnoha úrovních společenského života a další, které svět stmelují dohromady a globalismus pak subjektivní vnímání a vědomí sdílených zájmů a společného osudu (Cohen a Kennedy, 2000, s. 41).

Většina snah o více či méně komplexní postižení procesu globalizace se neobejde bez vymezení určitých úrovní, skrze které lze projevy a důsledky globalizace nahlížet. Ulrich Beck (2007a, s. 31) rozlišuje šest oblastí globalizace, když mluví o komunikačně-technologické, ekologické, ekonomické, pracovně organizační, kulturní a občansko-společenské dimenzi globalizace. Anthony Giddens (2003, s. 67-73) přichází se schématem čtyř institucionálních dimenzí globalizace, kdy jednou z dimenzí je *světová kapitalistická ekonomika*, jejímž dominantním činitelem je působení obchodních nadnárodních korporací, *dimenze národního státu* pak reprezentuje hlavní aktéry globálního politického řádu, třetí dimenzi globalizace je *světový vojenský řád* a s ním spojené zbraňové systémy, aliance mezi ozbrojenými silami různých států i války samotné, poslední dimenze nazvaná jako *mezinárodní dělba práce* pak zohledňuje diferenciaci mezi více a méně průmyslovými oblastmi světa.

Obrázek 1. Dimenze globalizace

Zdroj: (Giddens, 2003, s. 67)

Giddens (2003, s. 67-73) zdůrazňuje, že všechny popsané dimenze jsou pak navzájem propojeny a doplněny o existenci kulturní globalizace, jež má zmíněné čtyřmi dimenze přesahovat.

Nelze opomenout zmínku o historicky dlouhé a nelineární povaze procesu globalizace, slovy Olega Suši (2010, s. 25): “*Globalizace nevznikla náhle a včera, je možno ji studovat v různých projevech, formách období významných civilizačních expanzí a v různých historických vlnách*“. Mohu zmínit například Ronalda Robertsona (1992, s. 58-59), který ve svém *minimálním modelu fází globalizace* rozděluje proces globalizace do pěti fází počínaje raným 15. stoletím a konče fází popisující její současnou podobu. Ačkoli může být globalizaci uznána její historická povaha, nepanuje ani v oblasti časového vymezení nástupu procesu globalizace mezi sociálními vědci shoda, což ve své knize dobře ilustruje například

Ulrich Beck (2007a), když srovnává rozdílné přístupy k datování a příčině začátku hospodářské globalizace.

Tabulka 1. Rozdílné názory na nástup globalizace

<i>Autor</i>	<i>Počátek</i>	<i>Příčina</i>
Marx	15. století	moderní kapitalismus
Wallerstein	15. století	kapitalistický světový systém
Robertson	1870 - 1920	multidimenzionalita
Giddens	18. století	modernizace
Perlmutter	konec konfliktu Východ-Západ	globální civilizace

Zdroj: (Beck, 2007a, s. 32)

V neposlední řadě je globalizace značně ambivalentní proces, neboť projevy a důsledky procesu globalizace mohou na různých úrovních a v různých kontextech nabývat různých podob a hodnocení, Anthony Giddens (2000, s. 26) shrnuje: *“Globalizace se samozřejmě nerozvíjí stejnoměrně a všechny její dopady rozhodně nejsou příznivé“*. Ambivalentní přístup k procesu globalizace klasifikuje Hugh Mackay (2004) do tří nejvýraznějších proudů, jejichž zástupce pak nazývá - globalisty, internacionalisty a transformacionalisty². Globalisté vycházejí z tvrzení, že růst „globální kultury“ s sebou nese zánik národních kultur, kdy pozitivní globalisté v tomto směřování logicky spatřují vítaný vývoj³ a pesimističtí zastánci bezprecedentní podoby globalizace dneška zase varují před nerovnostmi, které ve světě současný stav globalizace vyvolává a rovněž před hrozbou kulturního imperialismu⁴ (Mackay, 2004, s. 61-62). Lze říci, že internacionalisté svým způsobem stojí v protikladu k větvi globalistů, když tvrdí, že současná podoba a důsledky globalizace nejsou nijak zásadní a varovné a národní stát, ať už jde o kulturu či ekonomiku, zůstává suverénním (Mackay, 2004, s. 68-69). Nakonec transformacionalisté představují určitý střed mezi globalisty a internacionalisty, když uznávají existenci změn a důsledků současného vlivu globalizace, ale zároveň upozorňují na značně zjednodušený přístup větve globalistů, když upozorňují na komplexnější a složitější procesy a důsledky ke kterým v procesu globalizace dochází (Mackay, 2004, s. 76).

² Kreuzzieger (2012b, s. 30-31) ve své knize *Kultura v době zrychlené globalizace* překládá tyto tři proudy na - hyperglobalisty, skeptiky a transformacionalisty.

³ Positivní jsou jak rozšířené možnosti participace a vytváření nového typu komunit na internetu, tak globální ekonomika, jež zprostředkovává spotřebiteli širokou možnost volby (Mackay, 2004, s. 62).

⁴ Kulturní imperialismus je zde chápán jako zaplavování a ničení menšinových kultur a to směrem k homogenizaci po vzoru západní a americké kultury, která tak činí a následně těží v rámci ekonomických zájmů (Mackay, 2004, s. 62).

Shrnutí dosavadního výkladu lze víceméně připodobnit argumentům transformacionalistické větve přístupu k procesu globalizace (Mackay, 2004), když bude dále o globalizaci uvažováno jako o definičně problematickém, ambivalentním, multidimenzionálním, komplexním, historickém a proměnlivém fenoménu, který v současné době nabývá své specifické povahy, kterou v rámci této práce bude nazývána akcelerující, a o takové bude pojednáno v následující kapitole.

2. 1. 1 Akcelerující globalizace

Akcelerující globalizace je metaforickým vyjádřením rostoucí intenzity současné globalizace, ačkoli někteří teoretici globalizace pracují přímo s tímto pojmem (Robertson 1992; Eriksen, 2007) lze podle mého soudu brát na zřetel i ty autory, kteří mluví o současné, zrychlující se povaze globalizace a nespojují ji explicitně s přívlastkem akcelerující. Chci tedy upozornit, že na některých místech bude tedy místo akcelerující použito vyjádření současná globalizace, v rámci této práce jsou to jednoduše dva způsoby vyjádření téhož.

Tak jako je problematické najít shodu v pojmovém a časovém vymezení globalizace v obecném slova smyslu, je tomu podobně i v případě pojetí akcelerující globalizace. Oleg Suša (2010, s. 25) se zmiňuje o vzrůstající intenzitě globalizace, která je pak typická pro období druhé poloviny 20. století: *“Ke značnému rozmachu a urychlování došlo během 19. a 20. století...Současná globalizace se rozvinula s novou intenzitou ve druhé polovině 20. století“*. Robertson (1992) už používá přímo vyjádření akcelerující globalizace, když mluví o její více jak stoleté existenci. Milan Kreuzzieger (2012b, s. 16) období akcelerující globalizace ztotožňuje s událostí rozpadu bipolárního světa po roce 1989 do roku 2008: *“Za období zrychlené globalizace považují vzhledem ke specifickým změnám ve střední a východní Evropě, ale i v širším kontextu, období od roku 1989 až do roku 2008, kdy propukla krize globálního rozsahu, jejíž dosah je zatím těžké dohlédnout“*.

Na dalších řádcích budou uvedeny některé přístupy teoretiků současné (akcelerující) globalizace, kdy pozornost u každého z nich bude v první řadě směřována k výčtu základních charakteristik současné globalizace. Závěr kapitoly bude věnován pojetí „časoprostorové komprese světa“, které představuje určitou syntézu dílčích pojetí těch prvků současné globalizace, na kterých se jednotliví autoři víceméně shodují.

Akcelerace podle Thomase Eriksena (2007, s. 34) zjednodušeně znamená, že vše, co se v dnešním světě děje, se jeví rychlejším, což současně vede ke sblížení různorodých a odlišných částí světa, taková akcelerace je pak hlavní vlastností dnešní globalizace.

Jak už bylo řečeno výše, Robert Robertson (1992, s. 59) je autorem *minimálního modelu fázi globalizace*, kdy poslední, nejaktuálnější období globalizace, které spojuje s pojmem akcelerující globalizace, vymezuje následujícími charakteristikami - všeobecné narůstání globálního povědomí, akcentace postmateriálních hodnot, manifestace problematiky lidských práv na globální úrovni, rozšířený přístup k nukleárním zbraním, dramatický nárůst globálních pohybů a institucí, ostrá akcelerace prostředků globální komunikace, zintenzivnění problematiky multikulturality a polyetnicity, mezinárodní systém je více propustný, roste znepokojení z problémů životního prostředí, růst zájmu o občanskou společnost a světoobčanství a to navzdory etnickým revolucím, upevnění globálního mediálního systému, jenž zahrnuje rovněž jejich rivalitu. Mezi globálně významné události zahrnuje Robertson (1992, s. 58) - Summit OSN v Rio de Janeiru o životním prostředí a rozvoji⁵, přistání na měsíci a konec studené války.

Na první pohled je patrné, že výčet nejdůležitějších momentů akcelerující globalizace podle Robertsona (1992) je tematicky široký, což nemusí být problém v zájmu komplexního postžení problematiky globalizace. Jinak tomu ale je například u Milana Kreuzziegera (2012b, s. 56), který ve svém pojetí akcentuje zejména kulturní aspekty současné globalizace, když mluví o typických rysech akcelerující globalizace, vyzdvihuje zejména důsledky bezprecedentní intenzity prostupování a vzájemné konfrontace současných kultur: “ *Pro období zrychlené globalizace je charakteristické „otevírání se kultur“, jejich mísení, přetváření a formování transkulturních identit v dosud nevídané míře a intenzitě... Zrychlená globalizace je ambivalentním procesem: na jedné straně konfrontuje dosud relativně oddělené a izolované kultury a na druhé straně způsobuje jejich zvyšující se prostupování a vzájemnou závislost, což znemožňuje jasné vymezení jedné kultury vůči druhé* “. Takovému pojetí akcelerující globalizace bude věnována pozornost v kapitole o transkulturním obratu.

Myslím, že určitým průsečíkem nejen výše nastíněných variant uchopování současné společnosti v podmínkách akcelerující globalizace je takzvaná “ časoprostorové komprese světa“, jedním z autorů se stejným názorem je například Stuart Hall (1992), který považuje společně s McGrewem (1992) časoprostorovou kompresi světa za stěžejní vlastnost a funkci globalizace dnes. Rovněž Oleg Suša (2010) se o časoprostorové kompresi zmiňuje jako o

---

⁵ Summit s názvem United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)

jednom ze základních rysů současné podoby globalizace, kterou spojuje zejména se snížením vzájemných distancí a zmenšováním relativní izolovanosti lidských společností. Jedním z vlivných nástrojů prostorové komprese světa je podle Suši (2010, s. 22) rozvoj nových technologií a to zejména médií⁶, díky kterým se lidé mohou setkávat nejen fyzicky, ale i abstraktně, zprostředkovaně a tím tak dochází k rychlejší a snazší komunikaci i mezi geograficky značně vzdálenými jedinci. Taková časoprostorová komprese světa zahrnuje takzvané „smršťování prostoru“, které bývá spojováno s takzvanou deterritorializací, Suša (2010, s. 20) toto „odúzemňování“ popisuje jako zmenšování vlivu zeměpisných omezení, samozřejmě ne ve smyslu rušení nějakých geografických hranic, ale v souvislosti s rozmachem možností, způsobů a nástrojů překonávání těchto hranic.

Podobně pro Zygmunta Baumana (1999a, s. 21) představuje časoprostorová komprese smršťování prostoru a rušení představy geofyzikálních hranic: *“ Na vzdálenostech už nezáleží a představu geofyzikální hranice je v „reálném světě“ čím dál těžší obhájit“*, což je podle něho zapříčiněno zejména zrychlováním, tedy kompresí času. Jinými slovy Bauman (1999a) mluví o konci hlavní funkce hranic, jež se kdysi zdáli nesmírně reálné, ale to hlavně kvůli tehdejší primitivnosti dopravy a útrapám cestování, což už v dnešní době neplatí, k čemuž na prvním místě přispívá čas, kdy chápání vzdálenosti se mění právě s rychlostí, již ji lze překonat. Taková časoprostorová komprese je pak zaznamenatelná na mnoha úrovních společenského života, jako je například cestování⁷, obchod, finance, podnikání, informační a komunikační toky (Bauman, 1999a).

Nastínit způsob uvažování o podobě současné, akcelerující globalizace, bylo nezbytné vzhledem k nutnosti vymezení podmínek, ze kterých bude vycházet nejen další výklad pojetí národního státu, ale veškerý následující text.

⁶ Od 19. století se díky rozvoji nových technologií uvažuje o opravdové mediální a komunikační globalizaci, k čemuž podle Thompsona (2004) přispěly zejména tři kroky - 1. rozvoj podmořských kabelových systémů 2. zakládání mezinárodních zpravodajských agentur 3. přidělování kmitočtů elektromagnetických vln (Thompson, 2004, s. 125-145).

Změny v rychlosti cestování, 1500 - 1960

1500 - 1840	1850 - 1930	1940s	1960s
koňské povozy /plachetnice	parník /lokomotiva	vrtulové letadlo	tryskové letadlo
16 km/h	56 - 104 km/h	480 - 640 km/h	800 - 1120 km/h

Zdroj: (Dicken, 2011, s. 84)

2. 1. 1. 1 Národní stát v podmínkách akcelerující globalizace

Národní identita, ale i koncept transkulturního obratu jsou s pojetím národního státu teoreticky značně provázány a proto bude o jeho úloze v podmínkách současné globalizace blíže pojednáno.

Národní stát je mnohými teoretiky globalizace (Bauman, 1999; Robinson, 2009; Beck, 2007c) pojímán jako jeden z klíčových prvků úvah o změnách a projevech současné, akcelerující globalizace, než však po vzoru zmíněných autorů dojde ke konkrétnímu výkladu úlohy národního státu v podmínkách dnešní doby, bude na tomto místě nezbytné vymezit pojem národního státu tak, jak bude chápán v následujícím textu, přičemž většina níže uvedených autorů se každý zvlášť nějakým specifickým způsobem k pojmu národního státu vymezuje, s ohledem na rozsah práce bude tedy pro další výklad dostačující uvést chápání národního státu tak, jak jej uvádí sociologický slovník (Jandourek, 2001) a Ernest Gellner (1993), čímž lze pokrýt alespoň společná obecná východiska dále rozebíraných autorů.

V první řadě je vhodné odlišit pojem národ a stát, kdy stát je podle sociologického slovníku definovatelný jako: *“Politické společenství a organizace společnosti na určitém území s monopolem na tvorbu zákonů, použití donucovací moci, vybírání daní a suverénní vystupování vůči jiným státním útvarům“*, kdy převažující formou státu dnes je podle Jandourka (2001, s. 238) stát národní.

Národ je v sociologickém slovníku vykládán jako: *“Skupina lidí charakterizovaná většinou společnou řečí, kulturou tradicí a dějinami a vymezující se vůči lidem považovaným za cizince“*, takto považovaný národ může být vnímán spíše etnicky, což je typické pro 19. století, dnes je národ vnímán spíše politicky, kdy: *“Politický národ jsou občané státu nadaní politickými právy“* (Jandourek, 2001, s. 168).

Ernest Gellner (1993, s. 16) mluví o třech dějinných etapách, jež se vztahují k vývoji státu, jsou to předagrární, agrární a průmyslová, zjednodušeně řečeno první dvě etapy nevyžadovaly nutně existenci státu, jinak je tomu v postagrárním, průmyslovém věku, kde je přítomnost státu nevyhnutelná a to zejména z důvodu rozšiřující se dělby práce a se vznikem potřeby specializované instituce vynucující pořádek. Národ je pak Gellnerem (1993, s. 18) definován dvěma způsoby:

1/ Kulturní definice: *“Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když sdílí stejnou kulturu, při čemž kultura znamená soubor myšlenek a znaků a představ a způsobů chování a dorozumívání“*.

2/Voluntaristická definice: “ *Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když uznají jeden druhého za náležejícího ke stejnému národu. Jinými slovy, člověk dělá národy, národy jsou plody lidských přesvědčení, loajality a solidarity*“.

Ernest Gellner (1993, s. 17) nevnímá spojení státu a národa jako esenciální, ba právě naopak: “ *Stát se určitě objevil bez pomoci národa. Některé národy se určitě objevili bez požehnání vlastním státem*“, kdy uzavírá, že ve skutečnosti jsou národy i státy historickou nahodilostí.

Další výklad bude tedy vycházet z představy spojení státu a národu jako historicky relativně nového typu instituce⁸, který se vyvinul na základě specifických podmínek, kdy stát a národ nejsou chápány jako jednoznačně inherentní a historicky statické jevy.

Na relativně širokém teoretickém základě, který bude následovat, si dovoluji tvrdit a dále také vycházet z představy slábnoucí moci národního státu a to hlavně v důsledku působení akcelerující globalizace, o které bylo pojednáno výše.

Zikmund Bauman (1999b, s. 293) zvažuje působení současné globalizace na národní stát a dochází k závěru, že národní stát přímo „odumírá“ a to jak na poli politiky, tak na poli ekonomie. Bauman (1999b, s. 82) dále zmiňuje, že dnešní situace zbavuje národní stát kontroly nad udržováním společenského řádu, vytváří se takzvaný „světový neřád“, kdy v zájmu tohoto nového „světového neřádu“ není zrušení národních států, ale existence slabých států, kteří se stávají pouhou bezpečnostní službou pro mega společnosti.

Anthony Giddens (2003, s. 30) nemluví přímo o slábnoucí síle národního státu, ale spíše o jeho měnící se podstatě, v logice podobné Baumanovi (1999b) dodává: “ *Národní hospodářská politika nemůže být tak efektivní jako kdysi. Ještě důležitější je, že národy musí nově promyslet své identity, protože dřívější formy geopolitiky zastarávají*“. Anthony Giddens (2003, s. 30) mluví o národním státě, jako o „skořápkové instituci“, čímž je v jeho pojetí myšlena instituce, která už nestačí na úkoly, jež má plnit, na venek se prezentuje a vypadá stále stejně jako dříve, ale uvnitř už je něčím jiným.

Podobně jako Giddens (2003) uvažuje o měnící se podstatě národního státu v procesu globalizace Robinson (2009, s. 190), když tvrdí: “ *že národní stát nezaniká, ale že je měněn co do svých funkcí a stává se funkční složkou širšího TNS*“. TNS je zkratka pro transnacionální

---

⁸ Vývoj a formování moderního národa a státu je samo o sobě velice široké a náročné téma, stačí si například uvědomit, tak jako to činí Otto Dann (2003), že formování moderních národů nelze redukovat na jeden konkrétní bod v historii nebo na jednu vývojovou etapu či formu, jde o kontinuální proces vývoje moderní společnosti, kdy každý současně existující národ se formoval svým specifickým způsobem za specifických podmínek, kde mohly hrát svou specifickou roli určitá národní nebo regionální hnutí, či nějaká forma nacionalismu.

stát, kdy takový TNS zahrnuje jak přeměněné formy národních států, tak nadnárodní instituce, obojí dohromady pak v novém prostoru transnacionálního státu vytváří nové společenské podmínky (Robinson, 2009).

Oleg Suša (2010) uvažuje o několika proudech názorů na roli národního státu v současných podmínkách globalizace, tedy zda dochází nebo nedochází k ústupu, či dokonce zániku moci národního státu. Názory se samozřejmě liší, od těch, co vytváří pozitivní vizi přirozeného konce národních států, které bránili plné globalizaci a tak všeobecnému růstu prosperity a kulturního obohacení všech, přes ty, kdo zpochybňují šíři a hloubku takových změn a naopak zdůrazňují hlavní a kontinuální vliv a moc státu v současných podmínkách, až po ty, jež jsou přívrženci pesimistické vize světa bez instituce národního státu⁹ (Suša, 2010). Sám Suša (2010, s. 31) se přiklání k variantě, kdy lze uznat a některými objektivními prvky¹⁰ současné situace dokladovat určité oslabení moci národního státu.

Nyní blíže pojednám o národním státu v podmínkách akcelerující globalizace v pojetí Ulricha Becka (2007c) a to zejména z toho důvodu, že Beck jde o kus dál, když z nové situace oslabování národního státu vyvozuje důsledky v podobě kritiky metodologického nacionalismu, který úzce souvisí s pojetím transkulturního obratu, jehož výklad bude následovat v další kapitole.

Beck (2007c, s. 19) ve svém výkladu naznačuje obecný trend klesající suverenity národního státu, když tvrdí, že globalizace v první řadě představuje: *“procesy, v jejichž důsledku jsou národní státy a jejich suverenita podkopávány“*. Globalizace podle Becka (2007c, s. 12) plodí rozmanité, místně nevázané množiny sociálních okruhů, komunikačních sítí, tržních vztahů, životních způsobů, které překračují teritoriální hranice národního státu, což oslabuje všechny pilíře národně státní autority a obecně shrnuje: *“V současné době probíhá tvůrčí sebezničení „legitimního“ světového řádu, v němž převládaly národní státy“* Beck (2007c, s. 18).

Beck (2007c) tvrdí, že za předpokladu oslabování národních států pak nelze dále trvat na referenčním rámci národních států jako východisku pro pochopení současných společností, z čehož v podstatě sestává Beckova kritika metodologického nacionalismu. O národních státech pak uvažuje jako o „kontejnerech“ společnosti: *“Stát vytváří jako „kontejner“*

---

⁹ Zde je podle mě patrná analogie s dělením přístupů ke globalizaci na - globalisty, internacionalisty a transformacionalisty, jak to činí Mackay (2004), jak o tom je pojednáno výše v kapitole o globalizaci.

¹⁰ Objektivními prvky je myšleno působení „nových aktérů“ jako jsou: multinacionální a transnacionální podniky, mezinárodní organizace, asociace a nevládní organizace, i hnutí občanských iniciativ mající kosmopolitní, „světoobčanské“ cíle, kteří svými aktivitami propojují v síťových vztazích lokální, regionální a globální prostory (Suša, 2010, s. 31).

teritoriální jednotku, v níž jsou sbírána data do systematických statistik o hospodářských a sociálních procesech“ (Beck, 2007c, s. 37), Beck tedy apeluje na potřebu teoretické i empirické reflexe kritiky metodologického nacionalismu, tedy zrušit funkci národního státu jako „kontejneru“ společnosti, na což navazuje odkazem na potřebu teoretické i empirické rekonstrukce pojmového a konceptuálního aparátu.¹¹ Zkrátka současná doba vyžaduje empiricko-metodologickou změnu pohledu na realitu dneška, čehož lze podle Becka (2007c) docílit přechodem od paradigmatu metodologického nacionalismu k metodologickému kosmopolitismu.

Z Beckových (2007c, s. 11) úvah tedy vyplývá, že současné období, pro něž je typický akcelerující proces globalizace, který způsobuje rozpad takové struktury myšlení, jednání a života ve státně-společenských prostorech a identitách, vyžaduje nové konceptuální pojmání současnosti v intencích, již zmíněného, nového kosmopolitismu, který zohledňuje, že hranice světa se dali do pohybu. Podobným způsobem uvažuje například Robinson (2009, s. 171), když nabádá k překonání národně-státního centrismu při zkoumání globalizace. Národně státní jednotky už přestaly být vhodnou jednotkou analýzy, kdy jako důvod udává konec funkce národního státu jako „schránky“ (Beck mluví analogicky o „kontejneru“) různých ekonomických, politických, sociálních a kulturních procesů, jež jsou předmětem zkoumání sociálních věd, kdy obdobně jako Beck vyzývá k zaujmutí transnacionálního nebo globálního stanoviska (Robinson, 2009, s. 171).

Pro přehlednost předcházejícího výkladu je níže uvedena tabulka, která zachycuje zásadní aspekty změny podoby hranic, hospodářství, politiky, kultury a dalších sociálních jevů od první k druhé moderně¹² a tak současně naznačuje přechod od metodologického nacionalismu k metodologickému kosmopolitismu (Beck, 2007c, s. 85-94).

---

¹¹ Vytváření empirických ukazatelů postupujících podle logiky národního pohledu může vést k chybným interpretacím - co vypovídá o realitě, pokud jsou státy stále relevantními srovnávacími veličinami například v ekonomickém odvětví, kdy homo economicus v podstatě už nezná žádné vazby na národní stát (Beck, 2007c, s. 50).

¹² Beck (2007c) rozlišuje mezi první a druhou modernou právě skrze přechod od metodologického nacionalismu k metodologickému kosmopolitismu, kdy Beckův způsob vymezení vztahu globalizace a pojetí první a druhé moderny je popsáno výše v kapitole o globalizaci.

Tabulka 2. Změna paradigmatu společenských věd od první k druhé moderně.

	První moderna <i>(metodologický nacionalismus)</i>	Druhá moderna <i>(metodologický kosmopolitismus)</i>
Hranice	Kongruence hranic: národní rozlišování vnitřního a vnějšího dominuje všem tématům; politické členství je předem dáno a je exklusivní.	Politika hranic: vnitřní a vnější se mísí specificky podle tématu: hranice musí být nyní nově vytyčeny a zdůvodněny; omezeně volitelná plurální politická členství.
Třída / sociální nerovnost	Na stát centrovaná národní sociologie: sociální nerovnosti jsou tematizovány pouze a exklusivně uvnitř rámce národního státu - „konsonantní hierarchie“; etnicko-nacionální rozlišování mobility a migrace.	Odstátněná nadnárodní sociologie: sociální nerovnosti jsou tematizovány vícedimenzionálně v rámci světové společnosti: a) globálně, b) nadnárodně, c) intranacionálně; „diskrepantní/disonantní hierarchie“; „migrace“ = mobilita (vzestupná mobilita) světové spol.
Etnicita / kultura	Hegemonní kultura buď- anebo: premisa homogenity ovládaná většinou; „problémy menšin“; zastřený esencialismus; „k rozdílům slepý“ univerzalizmus; rasa a prostor vytvářejí potenciálně smrtelný diskurz; cíl politiky: asimilace a integrace.	Omezená kultura „jak, tak i“: typologie nadnárodních forem života; dilemata a rozpory kosmopolitní kultury; kvantitativní a kvalitativní přeměna většin v menšiny a naopak; uznávání etnických rozdílů; odesencializovaná.
Etika	Etika exkluze: nepřítomný druhý; dominance partikulárnosti oproti univerzálnímu.	Etika inkluzivní exkluze: přítomný druhý; dominance univerzálního proti partikulárnímu („kosmopolitní národ“).
Hospodářství	Rozlišení domácího hospodářství a průmyslu (rodina a trh) v rámci uspořádání národního státu; přechod od zemědělských společností s lokálními trhy, v nichž zůstávají výrobní techniky po staletí beze změny a sociální souvislost byla založena na společné víře a náboženských rituálech, k národní moderně, v níž se tržní hospodářství, demokracie a národní kultura podmiňují a v níž dominují.	Rozlišení národního státu a světové ekonomiky: de- nebo exteritorializovaná reorganizace hospodářství bez rámce uspořádání světového státu; příchod světové společnosti, tržní společnosti a společnosti Já, v níž je kapitál, ale nikoli práce neomezeně mobilní, obyvatelstvo většinou urbanizováno, náboženství a etnicity pluralizovány a sociální nerovnosti radikalizovány.
Stát / politika	Zdánlivě nezbytné splynutí prostoru s politikou: stát = územní stát = národní stát; stavění suverenity na roveň autonomie: státní nezávislost, národní sebeurčení a řešení ústředních národních úkolů (blahobyt, právo, bezpečnost) splývají vjedno.	Oddělení prostoru a politiky: prostorové oddělení státu a společnosti - „kosmopolitní stát“; rozlišování suverenity a autonomie: národní úkoly musejí být řešeny nadnárodně; ztráta autonomie může vést k zisku suverenity.

Zdroj: (Beck, 2007c, s. 92-93)

Představa slábnoucího národního státu podle zmíněných autorů (Beck, 2007c; Robinson, 2009) předznamenává nutnou změnu paradigmatického rámce směrem k novému kosmopolitismu, o kterém bude blíže pojednáno později. Ke stejnému závěru dospívá i Milan Kreuzzieger (2012b) v rámci konceptu transkulturního obratu, jenž akcentuje kulturní aspekty oslabování národního státu, čímž se dostává blíže k roli národní identity, neboť, jak už bylo řečeno výše, národní identita představuje kulturní prvek společenské reality (Hall, 1992; Anderson, 2008; Tomlinson 2003).

2. 1. 1. 2 Transkulturní obrat

Na základě předešlého výkladu si dovoluji dále vycházet z předpokladu slábnoucí moci národního státu jako relevantního projevu současné globalizace, kdy následující text v podstatě poskytne další podporující argumenty této teze, z hlediska kulturních posunů a změn a to skrze koncept transkulturního obratu (Kreuzzieger, 2012a, 2012b).

Milan Kreuzzieger (2012a, 2012b) pojímá koncept transkulturního obratu¹³, jako zdroj adekvátní reflexe kulturních posunů a změn v podmínkách akcelerující globalizace, kdy pilířem konceptu transkulturního obratu je podle Kreuzziegera změna referenčního rámce od národního státu ke kosmopolitnímu referenčnímu rámci, což znamená potřebu reformulovat pojmy, koncepty a způsob nazírání současných kultur, aby byla dostatečně a pravdivě interpretována jejich současná podoba: *“Potřeba reformulovat kulturní koncepty pramení ze změněného referenčního rámce, jímž už není jen kultura vztažená k danému území a referenční rámec národního státu, ale šířeji pojatý transnacionální prostor”* (Kreuzzieger, 2012a, s. 141).

Na tomto místě dochází k propojení myšlenkových linií kritiky metodologického nacionalismu (Beck, 2007c) a konceptu transkulturního obratu (Kreuzzieger, 2012a, 2012b), právě skrze apel na přechod k novému kosmopolitnímu referenčnímu rámci.

Je potřeba znovu připomenout, že kritika metodologického nacionalismu byla v podání Becka (2007c) směřována na obecné rovině ke všem dimenzím (ekonomické, politické i kulturní) společenského života, v rámci koncepce transkulturního obratu se bude jednat o akcentaci kulturního hlediska, slovy Miroslava Petruska (2006, s. 445): *„Koncept transkulturní společnosti je zajímavý proto, že do všech úvah o soudobých společnostech jako dominantní vnáší fenomén kultury“*. A to vše na základě už několikrát zmíněné motivace

---

¹³ Určitý teoretický předvoj konceptu transkulturního obratu představuje pojetí kulturního obratu, který je Kreuzziegerem (2012b) charakterizován fragmentární, nestabilní, prchavou a rychle se měnící kulturou.

pojednat níže o národní identitě, jež obecně představuje kulturní prvek společenské reality (Hall, 1992; Anderson, 2008; Tomlinson 2003).

Pro další výklad je praktické vymežit alespoň na obecné úrovni chápání termínu „kultura“. Jak je uvedeno ve slovníku kulturních studií (Barker, 2006, s. 95-97), kultura je termín, jenž je vysoce komplexní, kontroverzní a mnohoznačný a hlavně podléhá kontextu a potřebám své doby a specifickým účelům různých myslitelů z různých oborů působnosti. Stejně jako je to uvedeno ve slovníku kulturních studií uvažuje o kultuře v knize *Kultura jako všelék* Hana Horáková (2012, s. 62-63) kultura je slovo, termín, pojem, koncept i koncepce a přes mnohé snahy neexistuje žádná zevšeobecňující koncepce či definice kultury. Nicméně přeci jenom lze uvažovat o nějakém základním dělení pojmání kultury, v rámci kterého se lze alespoň rámcově vymežit. Horáková (2012, s. 12) rozlišuje dva způsoby používání slova „kultura“: *“první je starší a označuje oblast umění vytvořeného intelektuální elitou a konzumovaného především vyššími třídami a vzdělanou střední třídou. Druhý význam tohoto slova je mnohem širší a zároveň méně specifický, kultura je téměř vše, co odděluje homo sapiens od zvířecí říše...Kultura v tomto smyslu též odkazuje na způsob života určité populace“*. V prvním případě významu kultury jako umění se jedná o axiologický (hodnotící) přístup ke kultuře, v druhém případě šlo o antropologický, nehodnotící význam slova kultura, jinak řečeno, všechny kultury jsou si rovné (Horáková, 2012, s. 12-13). Druhý antropologický pohled na kulturu je dále dělen do dvou úrovní a to na kulturu v singuláru a kulturu v plurálu, kdy kultura v singuláru uvažuje o kultuře jako o samostatném uzavřeném systému, jenž se staví do protikladu k nějakému jinému aspektu či kategorii sociálního života jako je ekonomie, politika či biologie (Horáková, 2012, s. 69-70). Kultura v plurálu je pak Horákovou (2012, s. 69-70) definována jako specifický způsob života různých skupin lidí, taková konkrétní kultura pak zahrnuje specifický svět názorů, věr zvyků a jednání, jedná se zkrátka o jednotlivé lokální kultury, které však nikdy nevystupují autonomně, neboť jsou stále ovlivňovány okolním prostředím a procesy rozšiřování. Vzhledem k tematickému založení této práce, bude další text vycházet z chápání kultury v antropologickém slova smyslu podle Horákové (2012), a to převážně jako kultury v plurálu, tedy jako o způsobu života různých skupin lidí, jenž je v procesu neustálé interakce.

Jádrem nového nahlížení kulturních aspektů společenské reality je podle Kreuzziegera (2012b, s. 67): *“posun od vnímání kultury v rámci národního státu k chápání kultury v kosmopolitním rámci, který zohledňuje specifické lokální, národní i civilizační odlišnosti*

vzhledem k teritoriálně otevřenému a dynamicky chápanému prostoru“. Zmíněný posun od vnímání kultury v rámci národního státu k chápání kultury v kosmopolitním rámci v podstatě reaguje na požadavek reflexe vzniku nové transkulturní formy (Wesch, 1999, 2000), kdy transkulturalita, jako nová forma nahlížení současných kultur je důsledkem zintenzivňujících globalizačních procesů na různých úrovních, ať už jde o intenzitu migračních procesů, rozvoj celosvětových komunikačních systémů nebo o globální ekonomické závislosti, zkrátka důsledkem procesu akcelerující globalizace tak, jak o ní bylo pojednáno výše.

Při konceptualizaci nové transkulturality vychází James Welsch (1999) z kritiky tradičního konceptu kultury¹⁴, interkulturality a multikulturality, které ztroskotávají na společném předpokladu oddělených homogenních kultur, kdy základním východiskem nové transkulturality jsou kultury, které v dnešní době už nemohou být více vnímány jako oddělené entity, což je zapříčiněno procesem akcelerující globalizace, která se zasazuje o vzájemné postupování, míchání a závislost jednotlivých kultur. Jinak řečeno, kultury už nejsou oddělené a homogenní, vzniká nová kulturní forma - transkulturalita, která jde napříč kulturními hranicemi (Welsch, 1999).

Welsch (1999) tedy kritizuje klasické koncepty, jež vychází z premisy sociální a etnické homogenizace a z představy vnější diferenciaci, tedy možnosti vzájemného vymezení se jednotlivých kultur vůči sobě navzájem, kdy takový pohled je v dnešní době neudržitelný, moderní společnosti jsou multikulturní, uvnitř sebe uzavřené kultury už neexistují.

Výklad konceptu nové transkulturality je Welschem (1999) dělen na makro a mikroúroveň, kdy makro-pohled akcentuje tři hlavní projevy transkulturality:

1. Diferenciaci už nevzniká vně kultur, ale uvnitř nich samých, kdy transkulturalita je důsledek této vnitřní diferenciaci a komplexity moderních kultur.
2. Homogenita je překonána vnějšími sítěmi vztahů, kdy kultury dnes jsou navzájem tak propojeny, že životní styly už nekončí s hranicemi národních kultur.
3. Kultury dnes jsou charakterizovány hybridizací¹⁵, kdy hybridizace je Welschem pojímána jako projev vzájemného prolínání kultur.

---

¹⁴ Klasický koncept kultury spojuje (Welsch 1999) hlavně s Johannem Gottfriedem Herderem.

¹⁵ Podle Suši (2010, s. 170) lze chápat kulturní hybridizaci následovně: *“kulturní formy se oddělují od místní praxe, od kontextu svého vzniku a pak se znovu kombinují v nových praxích a kontextech a to se projevuje ve směsici sdílených hodnot lokální i globální provenience“*.

Na mikroúrovni mluví Welsch (1999, 2000) o jedincích jako o kulturních hybridech, kdy znakem těchto kulturních hybridů jsou násobné identity, což znamená, že identita jedince je více a více tvořena spojením složek odlišného kulturního původu: *“Jedince v současnosti kulturně primárně neformuje národnost a státní příslušnost. Národní identita jako kulturní vzor stále více pozbývá platnosti“* (Welsch, 2000, s. 227).

Důležitým bodem Welschova (1999) výkladu je vymezení se vůči chápání transkulturality jako nějaké formy uniformizace. Welsch (1999) zdůrazňuje, že koncept transkulturality v žádném případě nepředstavuje obraz společnosti spějící ke globální kulturní homogenitě, jako to činí někteří autoři například v rámci teorie Mcdonaldizace společnosti¹⁶, nebo teze kulturního imperialismu¹⁷. Lze říci, že se Welsch (1999, 2000) v podstatě vymezuje vůči dvěma dalším paradigmatům náhledu na kulturní diferenciaci, tak jak uvádí Pieters (2009). Prvním způsobem lze nahlížet kulturní rozdíly jako historické a trvajících, které se v dnešní době mohou dokonce vyhrotit v podobě konfliktů (například Huntington, 2001), druhé paradigma vidí podle Pieterse (2009) budoucnost kultur v jedné homogenní kultuře (například Ritzer, 1996) a nakonec třetí paradigma, jež podle mého soudu reprezentuje právě Welsch (1999, 2000), se zakládá na představě kulturní hybridizace, Pieters (2009) v tom samém duchu mluví o globální melanž, která znamená vznik nových kulturních forem.

Transkulturalita je podle Welsche (1999, 2000) spojena s diverzitou, ale způsob této různosti se změnil, diverzita odlišných kultur a životních forem vyplývá z transnacionálního pronikání, kdy různé skupiny individuů čerpají z různých kulturních zdrojů, jinak řečeno, stejné kulturní elementy poskládané dohromady různým způsobem vytváří různou strukturu.

Výsledkem je pohled, který reflektuje, že odlišnosti dále nevyplývají ze vzájemného srovnávání jasně vymezených kultur, ale jako výsledek transkulturních sítí, které mají něco společného a něco odlišného. Způsob odlišení je pak více komplexní a už není v souladu s geografickým nebo národním určením (Welsch, 1999).

Hlavní výhodou transkulturního konceptu je podle Welsche (1999) jeho potenciál vysvětlovat stejnost a zároveň novou odlišnost prostřednictvím stejného vzorce a to ke kontrastu k uniformismu a partikularismu. Uniformismus popírá partikularismus, tedy neuchopuje protichůdné tendence stejnosti a odlišnosti a je tedy nedostatečný, tak jako partikularismus, jenž má akorát opačnou logiku (Welsch, 1999), transkulturní koncept toto překračuje a pokrývá tak globální i lokální, tedy uniformalistické i partikulární aspekty.

---

¹⁶ viz. RITZER, George, 1996. *Mcdonaldizace společnosti: výzkum měnící se povahy soudobého společenského života*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0571-4.

¹⁷ Kulturní imperialismus je McQuilem (2009, s. 265) chápán jako nerovný vztah kultury západu a zbytku světa s úmyslem ovládnout a rozvrátit cizí (nezápadní) kulturní prostor.

Welsch (1999) sám pak apeluje na příklon a podporu takto nově formulovaného transkulturalismu, jenž je vystaven na základě nově vzniklých hybridních forem kulturních identit, neboť jej vyhlíží pozitivně, jako možný zdroj lepšího pochopení, tolerance a eliminace společenských konfliktů. Takto jednoznačně pozitivní pohled na nové, hybridní formy kultury nesdílí John Tomlinson (2003, s. 275), který upozorňuje na nebezpečí nekritického pojmání hybridních kultur jako jednoznačného cíle globálních kultur, neboť takové pojetí může představovat riziko značného zjednodušení a přecenění.

Jiný zdroj kritiky Welschova (1999) pozitivního přístupu ke kulturní hybridizaci představuje Hall (1992, s. 311), který upozorňuje na možná nebezpečí, jenž z nové hybridní formy identity mohou vyplývat, jako praktický příklad nabízí reakci na novelu Salmana Rushdieho o migraci, Islámu a proroku Mohamedovi, jenž měla oslavovat novou hybriditu, nečistotu a kulturní prolínání a která v tomto duchu pojednávala o islámské kultuře a sekulárním vědomí islámských mužů v exilu, což však pobouřilo islámské fundamentalisty a rovněž britské muslimy, kteří autorovi hrozili smrtí za takové rouhání.

Hall neproblematizuje jen stránku hodnocení nové transkulturní formy a hybridity, ale rovněž zvažuje možnosti různé kulturní reakce na podmínky současné éry světa oslabování národní suverenity, čímž Hall (1992) podle mě představuje určitý zdroj kritiky jednoznačně chápaného trendu k transkulturalismu, jak o něm pojednává Welsch (1999).

Hall (1992, s. 309) rozlišuje dva způsoby reakce kulturních identit na současnou situaci, jeden z nich nazývá „tradiční“ a představuje ty, kteří tíhnou k obnově původní jednoty, jistoty a bývalé čistoty určité kulturní identity, druhý, „přechodný“ typ reprezentují ti, jež se vyznačují právě prvky hybridity a akceptují skutečnost, že identita je prchavá a nestálá, tudíž rezignují na zájem o její znovusjednocení či očištění.

„Přechodné“ formy identity protínají přirozené hranice a jsou „rozptýlené“, tedy bez výrazné vazby k nějaké konkrétní vlasti, i když stále udržují kontakt s místem původu, nežijí však v iluzi k návratu staré podoby způsobu života a zároveň neusilují o jednotu ve stejném smyslu jako v dřívějších dobách a to zejména z toho důvodu, že takové identity jsou neodvolatelně produktem vzájemně propletených a nejednotných historií, kultur a množstvím domovů, jsou tedy hybridní (Hall, 1992, s. 310). Takové Hybridní identity podle Halla (1992) jsou podle mého názoru do značné míry ztotožnitelné s Welschovým (1999, 2000) chápáním nové transkulturní formy, avšak, jak už bylo zmíněno výše, ne jen hybridizace, je podle Halla (1992, s. 311) v dnešním světě objektivně zaznamatelná, ale rovněž nový vzestup silného etnického nacionalismu a náboženské ortodoxie, tedy snaha o rekonstrukci

původní čisté identity a tradice¹⁸, kdy nutno podotknout, že takový druh reakce Welsch (1999, 2000) při konceptualizaci nové transkulturality nijak nereflektuje.

Sám Hall (1992, s. 313) však přiznává, že tyto kontra tendence jsou velmi těžko interpretovatelné, někteří analytici vidí vysvětlení v reakci na sílící charakter západní modernizace, jiní tento fakt zase interpretují jako odpověď na opomenutí či upozadění (tzv. třetí svět) v rámci procesu globalizace (Hall, 1992, s. 313).

Současný vliv globalizace podle Halla (1992, s. 314) vytváří určitou tenzi mezi tradicí a hybridizací, což vede Halla k diplomatickému závěru, že globalizace svou nerovnou povahou produkuje množství variant a to více rozporuplných, než se někteří vědci domnívají: *„Zdá se, že globalizace produkuje jak triumf „globálního“, tak přetrvávání starých forem nacionalismu jako projev „lokálního““*.

Ačkoli byl Welschův (1999, 2000) koncept podroben kritice směřované k jednorozměrnému pojetí a hodnocení nové transkulturní formy a to převážně z pera Stuarta Halla (1992), přesto lze shrnout, že se oba dva autoři shodnou a přiznávají existenci působení nové situace na současné kultury a identity a tudíž se stále dá vycházet z předpokladu, že proces akcelerující globalizace vytváří na poli kultury novou formu, kterou lze nazvat transkulturní, ačkoli je dobré mít na paměti, že veškerá pojetí současného stavu a důsledků globalizace nemusí být tak jednoznačné, jak se na první pohled zdá.

Nová transkulturalita tedy problematizuje teoretické i praktické uchopování dnešních kultur a vznáší tak apel na potřebu reinterpretace a rekonceptualizace současných kulturních konceptů, což může být podle Kreuzziegera (2012a, 2012b) reprezentováno konceptem transkulturního obratu, který nastíněnou problematiku řeší změnou referenčního rámce národního státu za kosmopolitní referenční rámec.

Na tomto místě dochází k syntéze dosavadního výkladu, kdy lze zjednodušeně shrnout, že jak kritika metodologického nacionalismu (Beck, 2007c; Robertson, 1992), tak vznik nové transkulturní (hybridní) formy (Welsch 1999, 2000; Hall, 1992; Kreuzzieger 2012a, 2012b) odkazují stejným směrem a to na potřebu změny referenčního rámce od národního státu směrem k novému kosmopolitismu, o kterém bude pojednáno v následující kapitole.

---

¹⁸ Což Hall (1992) zařazuje právě pod „tradiční“ způsob reakce na nové podmínky.

2. 1. 1. 3 Nový kosmopolitismus

Následující text si klade za cíl upřesnit způsob uvažování v kosmopolitním referenčním rámci, aby byl následně aplikován na pojetí národní identity, tedy, pokud má být zvažována podoba národní identity v podmínkách transkulturního obratu, dochází nezbytně k implikaci nahlížení národní identity skrze nově formulovaný kosmopolitismus¹⁹, kdy uznání globálního charakteru dnešní společenské reality je zřejmě nejnápadnějším faktorem tohoto nově formulovaného referenčního rámce (Beck, 2007b; Robertson, 1995), o kterém, jako o společném východisku úvah o nové kosmopolitní perspektivě bude pojednáno na závěr kapitoly.

Robert Fine (2011) zvažuje některé obecné charakteristiky nově formulovaného kosmopolitismu, jak je uvedeno dále:

(a) Nový kosmopolitismus má za úkol překonat apriorní národní předpoklady a předsudky v sociálně-vědních disciplínách samých a v tomto světle provést rekonstrukci základních pojmů, jichž používáme.

(b) Dále má pomoci uznání, že lidstvo vstoupilo do éry vzájemné závislosti ve světovém měřítku, a přesvědčení, že tato celosvětová existence není v kontextu konvenční sociální vědy chápána adekvátním způsobem.

(c) Nový kosmopolitismus by měl rovněž sloužit k vypracování normativních a přímo preskriptivních teorií světoobčanství, globální spravedlnosti a kosmopolitní demokracie.

V bodech a) a b) se dá uznat značná myšlenková shoda s Beckem (2007b) a jeho pojetí nového kosmopolitismu, ve třetím bodě se ale rozchází, když Beck vymezuje kosmopolitní perspektivu jako neaspirující na nějakou normativní funkci, jaká by měla kosmopolitní společnost, demokracie či stát být. Dále tedy vyložím kosmopolitní perspektivu podle Becka (2007b), jenž je v této problematice vnímán jako ústřední postava (Kreuzzieger, 2012b; Fine, 2011).

Jak už bylo popsáno v kapitole o národním státu, Beck (2007b, 2007c) konceptualizuje nový kosmopolitismus za účelem změny paradigmatu, což vnímá jako nezbytnost, kterou dokazuje kritikou doposud uplatňovaného metodologického nacionalismu. Přejít k metodologickému kosmopolitismu vychází z předpokladu věku globalizace, jenž podněcuje slábnoucí moc národního státu, což se projevuje na mnoha úrovních jako například

---

¹⁹ Kosmopolitní přístupy nejsou novým fenoménem, Milan Kreuzzieger (2012b, s. 54) upozorňuje na určité historicky silící a slábnoucí fáze zájmu o kosmopolitismus, přímo zmiňuje: „*Kosmopolitismus byl v historii často aktivován v období velkých historických zlomů. Revidované a aktualizované kosmopolitní myšlenky jsou znovu diskutovány nyní*“, čímž je míněno v posledních deseti, dvaceti letech.

ekonomické i kulturní, což dohromady značně problematizuje představu národního státu jako výchozího referenčního rámce (Beck, 2007b, 2007c). Nová kosmopolitní perspektiva, jako vhodná alternativa, by tak měla být východiskem úvah o společnosti v 21. století (Beck, 2007c).

Kosmopolitismus by měl představovat alternativní pohled na současné společnosti, který reflektuje realitu, kde se spojuje existence vícenásobné příslušnosti či sounáležitost na dálku: *“je to pokus chápat nově vzájemnou závislost a reciprocitu mimo nacionální axiomatiku a aroganci”* (Beck, 2007c, s. 21). Na základě navrženého nového kosmopolitního referenčního rámce apeluje Beck (2007b, s. 163-165) na sociální vědy, aby přehodnotily a reformulovaly teoretické a empirické kategorie dosud spojené s metodologickým nacionalismem, kdy tradiční koncepce a termíny hranic mezi národním a mezinárodním, domácím a cizím, společností a státem stále méně odpovídají výzvám a problémům globálního věku. Reflexe nového metodologického kosmopolitismu v dílčích společenských dimenzích (kultura, politika, ekonomika, etika a další) je podrobněji rozvedena již výše v tabulce 1. v rámci kapitoly o národním státě.

Výklad pojetí nového kosmopolitismu by nebyl kompletní, kdyby zde nebyly uvedeny alespoň přibližné okruhy zpochybnění této nové perspektivy. Robert Fine (2011) vymezuje několik příkladů kritiky nového kosmopolitismu, jedná se například o stížnost na obecně krátkodobou životnost či přímo iluzorní charakter kosmopolitních reforem. Na jiném místě mluví Fine (2011, s. 59-62) o kritikách, kteří sice souhlasí s trendem postupného překonávání systému národních států, ale to co má následovat pod rouškou kosmopolitismu ve skutečnosti maskuje nadvládu globálního kapitálu nad světem, neboli nadvládu Ameriky nad zeměkoulí.

I přes zmíněnou kritiku, klade současná situace, podle ne mála autorů (Beck, 2007b, 2007c; Fine, 2011; Kreuzzieger 2012a, 2012b; a další) na společenské vědy požadavek změny referenčního rámce a to od národního státu ke kosmopolitnímu způsobu nahlížení reality, kdy jedním z hlavních předpokladů kosmopolitního pohledu na současnou podobu společností je tzv. glocalismus: *“Charakter nově formulovaného kosmopolitismu by měl překonat rozkol univerzalizmu a partikularismu, měl by mít glokální charakter, protože odmítá jak extrém globalismu, který opomíjí vztah a odpovědnost k místu či regionu, tak extrém podněcující kulturní izolaci a lokální uzavřenost”*, (Kreuzzieger, 2012b, s. 68). Rovněž Beck (2007c, s. 21) se přiklání ke kosmopolitnímu pohledu, jenž zaostřuje optiku na „glokálně“ propojené společnosti. Dále tedy vyložím glokální charakter sociální reality dnes a to skrze autora tohoto pojetí Roberta Robertsona (1995).

Robertson (1995) mluví o konceptu glocalizace jako o nevyhnutelné reakci na převažující tendenci uvažovat o globalizaci pouze ve spojení s makrosociálními jevy, kdy takovými pohledy na globalizaci je třeba představa triumfu kulturní homogenizace, či názor, že pozornost na větší celky je lepší než na lokality. Zanedbávání mikrosociální a lokální problematiky souvisí s dalším bodem Robertsonovy (1995) kritiky současného přístupu ke studiu globalizace, kdy je mezi sociálními vědci patrná tendence stavět globální procesy do opozice s lokálními, tedy vytvářet tak dojem tenze mezi globálním a lokálním, mezinárodním a národním, univerzálním a partikulárním, globálně homogenním a heterogenním, což je podle Robertsona nešťastným řešením vztahu globálního a lokálního.

Zkrátka na základě předneseného problému sociologie neschopné pojmout globální a zároveň reflektovat lokální podstatu procesu globalizace, vnímá Robertson (1995) potřebu zavedení nového konceptu glocalizace pevně do sociální teorie, kdy cílem konceptu je překonat výlučnost globálního a lokálního.

Glocalizace je podle Robertsona (1995) forma kombinace prvků globálních i lokálních, jinak je možné chápat pojem glocalizace jako globální výhled přizpůsobený lokálním podmínkám. Princip glocalizace je pak uplatnitelný v mnoha dimenzích společenského života, Robertson (1995) zmiňuje například sféru ekonomiky - globální ekonomické subjekty, realizují prodej či reklamu zboží a služeb na globální úrovni, současně však takový globální produkt přizpůsobují lokálním podmínkám potenciálních spotřebitelů, jejich potřebám a tradicím. Robertson (1995) pak vztahuje koncept glocalizmu rovněž ke kulturní dimenzi, kde rozebírá vztah globální kulturní homogenity a heterogenity, kde stojí proti tvrzení, že by globalizační procesy vytvářely napětí s lokálními identitami a kulturami, z čehož vyvozuje potřebu studovat vliv globální homogenity a lokální heterogenitu dohromady, oboje se stejnou důležitostí a s vědomím jejich vzájemné interakce.

V zájmu tematického založení této práce je nasnadě vztáhnout koncept glocalizace k pojetí národní identity, nebo alespoň zmínit momenty, které se mohou národní identity teoreticky dotýkat. V rámci prostorové dimenze procesu glocalizace spojuje Robert Robertson (1995) s lokalitou národní stát či menší celky, globální je pak vnímáno to co má nadnárodní charakter. Rovněž na úrovni kultury mluví o heterogenitě reflektované na území národních států či menších lokalit a homogenitě, která je nesena internacionálními procesy (Robertson, 1995). Národní identita by pak logicky mohla být pojímána jako projev identifikace s teritoriem národního státu a globální charakter identifikace jako pocit určité sounáležitosti s prostorem, jenž národní stát přesahuje a to s ohledem na Robertsonův (1995)

ústřední apel zohledňovat obě možné formy teritoriální identifikace, které se nevyklučují a vzájemně interagují, což bude reflektováno jak v kapitole o *pojetí národní identity v kosmopolitním referenčním rámci* tak rovněž v empirické části této práce.

2.2 Národní identita

Vede proces globalizace k problému udržení a pokračování kulturní svázanosti národních států v soudržné podobě určité identity? S úmyslem odpovědět na uvedenou otázku byla vyložena současná podoba akcelerující globalizace, která generuje prvky jako je časoprostorové komprese a na úrovni kultury vznik nové transkulturní formy, což má podle mnoha autorů (Bauman, 1999a, 1999b; Beck, 2007c; Giddens, 2003; Robinson, 2009) negativní dopad na sílu národního státu, na což Beck (2007c) reaguje kritikou metodologického nacionalismu a Kreuzzieger (2012b) konceptem transkulturního obratu, jež společně směřují k východisku v podobě nově formulovaného kosmopolitního referenčního rámce.

Zúžení tématu práce na pojetí národní identity je vlastně myšleno jako analýza hlavního předpokladu formulace nového kosmopolitismu, tedy premisy oslabení národního státu, což se může na národní identitě odrážet různým způsobem, kdy zvažování takových variant bude rozvedeno v kapitole o *pojetí národní identity v kosmopolitním referenčním rámci*. Pojetí národní identity optikou nové kosmopolitní perspektivy v podstatě představuje úvahy nad možnou změnou podoby národní identity způsobenou novými podmínkami s ohledem na globální charakter sociální reality a jako takové poslouží jako hlavní zdroj hypotéz pro empirickou část práce. Než však dojde k propojení pojetí národní identity s optikou nového kosmopolitního referenčního rámce, bude nezbytné vymezit následující kapitolu obecnému výkladu pojetí národní identity.

2.2.1 Konstrukce národní identity

Hned na začátku kapitoly o národní identitě je vhodné zmínit, že fenomén národní identity by sám o sobě vyžadoval daleko širší teoretický základ, než jaký jí zde bude vymezen. Avšak vzhledem k tomu, že pojetí národní identity má v této práci sloužit zejména k demonstraci hypotetických důsledků a projevů situace dnešní doby, tedy změn v podmínkách akcelerující globalizace, či jinak řečeno v podmínkách transkulturního obratu (Kreuzzieger, 2012b), bude zde pojednáno o národní identitě bez aspirace na její detailní

rozbor, což je však pro potřeby této práce dostačující, současně je třeba brát v potaz i omezený rozsah diplomové práce.

Velice stručně tedy nastíním pojetí identity na obecné úrovni, následovat bude výklad zaměřený na kolektivní identitu jako východisko pro pojetí identity národní, o které bude pojednáno podrobněji, s ohledem na její teritoriální dimenzi, což je opodstatněno akcentací teritoriální dimenze národní identity v následující kapitole, která představuje zdroj hypotéz pro empirickou část práce.

Filip Tesař (2007, s. 51) zařazuje první pokusy o ucelený pohled na identitu jedince až do sedmdesátých let 20. století, který přinesla teorie sociální identity (Tajfel a Turner 1986), která spolu s několika dalšími následujícími teoriemi (Kognitivně-kategorizační teorie podle Fiskeho, 1998) vychází z předpokladu přirozené potřeby jedince mít určitou sociální identitu a tak se vymezovat jako příslušník určité skupiny.

Co se týče paradigmatického ukotvení, Pavel Čmiel (2009) ve své práci uvádí dva hlavní proudy uvažování o identitě, prvním z nich je esencialismus, jinak pozitivismus, jenž vychází z představy identity jako něčeho samozřejmého a přirozeného, určitým protikladem je pak konstruktivismus, pro který není identita ničím samozřejmým, ale vždy musí být sociálně vytvořena, kdy konstruktivistický přístup představuje podle Čmiela, ale i dalších (Jenkins, 2008; Duffková, et al., 2008; Berger a Luckman, 1999) praktičtější a převažující způsob uvažování o identitě.

Samotný pojem identita lze dle Duffkové (2008, s. 105) nebo Tesaře (2007, s. 53) obecně překládat jako totožnost nebo vědomí totožnosti, ačkoli je vhodné poznamenat, že významnou roli při utváření identity člověka hraje rovněž vědomí odlišnosti, v takovém případě lze podle Duffkové (2008, s. 106) hovořit o negativní konstrukci identity. Tesař (2007, s. 53) využívá principů odlišnosti a podobnosti při vymezení rozdílu mezi skupinovou a osobní identitou, když tvrdí, že skupinovou identitu definuje pocit podobnosti v rámci určité skupiny, osobní identita potom odráží rozdíly uvnitř této skupiny.

Na tomto místě mohu předdeslat, že zmíněnými rozdíly uvnitř určité skupiny, tedy osobní identitě, nebude dále věnována větší pozornost a to z prostého důvodu směřování výkladu k identitě národní, jenž podle mnohých autorů představuje právě formu skupinové, jinak řečeno kolektivní identity. Například Berger a Luckmann (1999, s. 171) zastávají takové stanovisko, když tvrdí, že: “ *Identita je jev, který je výslednicí dialektiky vztahu jedince a společnosti. Typy identit jsou však výhradně sociálními produkty.* “ Konstruktivistický přístup představuje východisko úvah o kolektivní identitě rovněž pro Shmuela Eisenstadta a

Bernharda Giesena (2003, s. 363-374), kteří jsou autory obecného modelu analýzy kolektivní identity, jenž může představovat zdroj přiblížení základních prvků a forem kolektivní identity a který je ve stěžejních bodech přiblížen níže.

1. Kolektivní identita není přirozeně vytvářená, nýbrž sociálně konstruovaná
2. Kolektivní identitu produkuje sociální konstrukce hranic (proces zahrnování a vylučování)
3. Konstrukce hranic a vymezení sfér předpokládá symbolické kódy rozlišování, které umožňují rozpoznat, co se odlišuje. Tyto rozlišovací kódy odkazují ve všech lidských společnostech k určitým základním danostem sociálního a kulturního života, kdy hlavními kódy konstruování kolektivní identity jsou kódy - prvobytnosti, občanského soužití a posvátnosti, rozvedené v jednotlivých bodech níže.
4. Konstrukce hranic a solidarity však není čistě „symbolickou“ záležitostí, která by nesouvisela s dělbou práce, s kontrolou prostředků a se sociální diferenciací.
5. Prvním ideálním typem kolektivní identity je prvobytnost. Při konstruování a upevňování hranice mezi uvnitř a vně se soustřeďuje na pohlaví, generaci, příbuzenství, etnicitu a rasu.
6. Druhým hlavním kódem konstrukce kolektivní identity je kód „občanský“. Tento kód je konstruován na základě obeznámenosti s implicitními pravidly chování, běžnou sociální praxí a tradicemi, které definují a vymezují hranice kolektivity.
7. Třetí typ kódu spojuje konstitutivní hranici mezi „námi“ a „jimi“ nikoli s přirozenými podmínkami, ale s určitým vztahem kolektivního subjektu k Posvátnému (ať už se definuje jako Bůh či Rozum, Pokrok či Racionalita).

Vhodné je po vzoru obou autorů dodat, že u jednotlivých typů či kódů konstrukce kolektivní identity je uvažováno v duchu weberovského pojetí ideálního typu, tedy jednotlivé typy kolektivní identity se mohou doplňovat či překrývat (Eisenstadt, Giesen, 2003, s. 361-374). Kolektivní identity mají pak podle Tesaře (2007) různé formy, jako je například, v tomto případě rozebíraná, identita národní. Národní identita je tedy kolektivní identita určitého národa, v dalším kroku je tedy podle mě nezbytné, vymezit pojetí národa.

Pojem národa byl podle sociologického slovníku (Jandourek, 2001) a z pera Ernesta Gellnera (1993) vyložen již výše, kdy lze shrnout, že národ je tvořen skupinou lidí sdílející kulturní, politické či voluntaristické charakteristiky. Prvek kulturního a politického národa

zmiňuje rovněž Meinecke (2003, s. 47), kdy kulturní národ definuje společně zakoušená kultura, tedy společný jazyk, literatura a náboženství jsou těmi nejdůležitějšími zdroji národní soudržnosti, státní národ pak drží pohromadě především sjednocující síla společných politických dějin a ústavy. Voluntaristické pojetí národa podle Gellnera (1993) lze podle mě zase připodobnit „pomyslnému společenství“, jak ho vysvětluje Benedict Anderson (2008, s. 243-244): *“Národ je pomyslné politické společenství - a to existující v představách jako společenství ze samé své podstaty vnějškově ohraničené a svrchované. Je pomyslné, protože příslušníci i toho nejmenšího národa většinu ostatních členů nikdy nepoznají, nikdy se s nimi neseťkají a ani o nich neuslyší, přesto však v mysli každého z nich žije představa společenství“*.

Při snaze o definici národa se téměř nelze vyhnout pojetí etnicity, aniž by zde byla etnicita nějak podrobně rozebírána, je vhodné vztah národa a etnicity alespoň rámcově vymezit. Ačkoli Tesař (2007, s. 58) zmiňuje, že vymezení těchto dvou pojmů je nejednoznačné, dokonce poznamenává, že: *„s termíny národ a etnikum často lze zacházet tak volně, že je můžeme až zaměnit“*. Nicméně zmiňuje některé aspekty, které mohou pomoci tyto dva termíny alespoň teoreticky vymezit. Etnicita je v první řadě vnímána jako kulturní kolektivní identita, tedy identifikace založená na vnímaných kulturních rozdílech, kdy v tomto bodě je přenášena i do identity národní, avšak ta zahrnuje rovněž prvky politické (Tesař, 2007). Národ je zkrátka podle Tesaře (2007, s. 56) na vrh společenství sdílející určitou kulturu rovněž politicky organizované společenství s vlastním jazykem a územím - vlastí.

Z předešlého výkladu tedy vyvozují, že národní identita je kolektivní identita určitého národa, kdy národ je „pomyslné společenství“ vystavěné a udržované na kulturních (popřípadě etnických) a politických základech.

Zbývá zodpovědět ještě jednu, na první pohled možná banální otázku po způsobu vztahu národní identity a národního státu, a to zejména pokud je brán v potaz fakt, že stát a národ nemusí být, nejen podle Gellnera (1993), nutně inherentními kategoriemi. Podle Barkera (2006, s. 130): *“národní kulturní identity nutně neodpovídají státním hranicím. Různé globální diaspory - africká, židovská, indická atd. - svědčí o existenci národních a etnických kulturních identit, které přesahují hranice národních států“*. Ze zmíněného podle mě vyplývá, že národní identita nemusí nutně odpovídat kolektivní identitě jedinců žijících na území

určitého státu, avšak ztotožňování národního státu s národní identitou je na teoretické i empirické rovině běžně uplatňováno²⁰, důvod je nastíněn v následujícím odstavci.

Národní stát je Eriksenem (2012, s. 179) definován jako ideologie prohlašující, že by se politické hranice měly shodovat s hranicemi kulturními, avšak jak dodává Todorov (2011, s. 78), taková podmínka není nikdy plně splněna: „*Lidská společenství se nesmírně často mísila a přemísťovala, takže ustanovení tolika států, kolik je etnických skupin, je prakticky nemožné*“. Problém zmíněné kulturní diverzity národních států řeší podle Bakera (2006, s. 130) právě konstrukce národní identity: „*Národní identita je druhem imaginární identifikace s národním státem...Národní identita je způsobem sjednocení kulturní diverzity, takže spíše než uvažovat o národech a národních kulturách jako o „celcích“, měli bychom chápat jednotu nebo identitu jako důsledek diskurzivní moci, která zakrývá rozdílnost. Aby bylo možné tyto rozdíly zakrývat, musí být podle Barkera (2006, s. 130) taková unifikovaná národní identita konstruována za pomoci narace národa, v níž příběhy obrazy symboly a rituály reprezentují „sdílené“ významy národnosti, k čemuž je nezbytné využívat literatury, populární kultury a médií:“ *Takto lze národ chápat jako „imaginární komunitu“ a národní identitu jako konstrukci smontovanou ze symbolů a rituálů spojených s teritoriálními a administrativními kategoriemi*“.*

Podobným způsobem uvažuje i Raymond Grew (2003, s. 203-216), když předkládá šest základních prvků konstrukce národní identity, které jsou rozvedeny dále:

1. Národní identita nevznikla pouhým přirozeným vývojem, jde o fenomén historicky vytvořený.
2. Národní identita je při nejmenším v moderní evropské historii neodmyslitelně spjata se státem. Uchování národní identity může stejně tak záviset na existenci státu, jako se stát opírá o loajalitu, jež z identity vyplývá.
3. Národní identita může být metodou posilování státu.
4. Národní identita měla tendenci nabývat ideologického charakteru. Jakým způsobem a do jaké míry ho nabývala, bylo, stejně jako ideologický obsah sám, v různých společnostech různé.
5. Význam národní identity změnila industrializace. Rozšířené trhy, intenzivnější komunikace a snazší cestování posílily pocit přináležitosti k jediné národní společnosti.

---

²⁰ V rámci empirické části této práce bude možnost takového zkreslení eliminována vyřazením „neobčanů“ z datového souboru, k čemuž se ještě vrátím v metodologické části práce.

6. Národní identita má kulturní obsah, avšak není tím myšlena nějaká nadčasová lidová kultura, ale národní kultura, vytvářená národními umělci, intelektuály a vědci, národní styl v literatuře, hudbě a výtvarném umění a národní jazyk sám se začaly vymezovat a uznávat většinou prostřednictvím institucí divadel, muzeí, univerzit, románů, časopisů a salónů.

Svémi slovy tedy shrnuji výklad Barkera (2006) a Grewa (2003), ačkoli národní identita prakticky nemusí být vázána na obyvatele území určitého státu, je takový dojem „národním“ státem vytvářen a udržován a to díky potlačování vědomí kulturní diverzity a konstruování domnělé kulturní homogenity, což národně státní aparát vytváří a udržuje zejména pomocí sdělovacích prostředků.

Na závěr kapitoly bude nezbytné vztáhnout pojetí národní identity k potřebám empirické části této práce, neboť výše uvedený teoretický základ pojetí národní identity nevyovídá mnoho o tom, jak konkrétně národní identitu v praxi měřit. Za účelem měření národní identity je v této práci využito dat z mezinárodního výzkumu národní identity ISSP (1995, 2003), kdy konkrétní zdůvodnění takové volby bude následovat v metodologické části této práce. Vlachová společně s Řehákovou (2004) ve svém článku o národní identitě uvádí, že lze rozlišit čtyři možné prvky národní identity, které lze rovněž měřit v rámci mezinárodních dat z ISSP, jedná se o následující:

1. Obraz národa - rozlišení míry identifikace dle kulturního a politického založení, kdy tyto dva aspekty národního státu byly zmíněny výše
2. Národní hrdost - na kulturní či politické národní produkty či počínání
3. Pocit věrnosti a lásky k národu - patriotismus a nacionalismus
4. Vazba k národnímu státu - v kontextu geografických a vládních entit (jedná se o pocit příslušnosti k městu, regionu, národu či kontinentu)

A právě čtvrtý prvek národní identity, tedy teritoriální identita, bude jádrem analýz empirické části práce, což má své pragmatické i teoretické opodstatnění. Teoretické zdůvodnění vychází z povahy hypotéz, které vznikly v rámci následující kapitoly o *pojetí národní identity v kosmopolitním referenčním rámci*, ve kterých je zkrátka akcentována teritoriální dimenze národní i lokální či širší identifikace, kdy tento fakt je zdůvodnitelný snahou podat výklad národní identity z pohledu nového kosmopolitismu, který reflektuje globální charakter dnešních společností tak, jak byl vyložen výše (Robertson, 1995), a který

akcentuje interakce na úrovni teritoriální identifikace. Nezanedbatelnou roli hraje fakt, že právě otázky na teritoriálně vymezené úrovni identifikace jednotlivců jsou ve výzkumu ISSP v obou letech dotazovány téměř totožným způsobem, což zdaleka neplatí u všech otázek v dotaznících z let 1995 a 2003, a tak je možné tuto otázku srovnávat v čase.

I přes zmíněné argumenty obhajující důvod výběru měření a analyzování národní identity skrze její teritoriální dimenzi, je třeba připomenout, že takové rozhodnutí je do značné míry omezující a rozhodně nepředstavuje komplexní pojetí zkoumaného jevu.

2. 2. 2 Národní identita prismatickým nového kosmopolitismu

Kapitola o pojetí národní identity v kosmopolitním referenčním rámci si klade za cíl odpovědět na otázku, jak je národní identita reflektována v pojetí nového kosmopolitního referenčního rámce, tedy jinak řečeno, zmapovat varianty teoretického uchopování národní identity v podmínkách akcelerující globalizace, kdy je reflektována kritika metodologického nacionalismu, (Beck, 2007c; Robinson, 2009), globalismus (Robertson, 2007) a obecně souvislosti vzniku transkulturního obratu (Kreuzzieger, 2012a, 2012b; Welsch, 1999, 2000), tak, jak o nich bylo výše pojednáno.

Zvažovat, zda a jakým způsobem se národní identita v procesu akcelerující globalizace proměňuje, či zda se referovaný trend oslabování národního státu nějakým způsobem na národní identitě odráží, není samoúčelné, už v rámci konceptu transkulturního obratu je vznesena úvaha nad možností vlivu na změnu a rekonfiguraci národních identit: *“Různé kultury na odlišných místech světa se stávají na sobě stále závislejší a podřizují se hlavnímu proudu. To by mohlo postupně oslabit národní státy. Vztah jedince ke společnosti nachází nový prostor pro formování své identity mimo národní stát”* (Kreuzzieger, 2012b, s. 33). Rovněž Welsch (1999) uvažuje o transkulturní společnosti, jako o společnosti, která bude zbavena zátěže národních identit. Beck (2007c, s. 73) v rámci formulace nového kosmopolitního referenčního rámce nemluví jednoznačně o mizení národních identit, ale o jejich možné proměně v rámci posílení a vzniku alternativních či nových identit, jako je třeba identita kosmopolitní, která přesahuje všechny hranice etnik, kultur, náboženství či tříd (lze ji chápat velice podobně jako identitu hybridní).

Mezi autory, kteří podle mého soudu formulovali inovované interpretační strategie pojetí národní identity s ohledem na změněný referenční rámec, patří například Hall (1992, s. 291), který definuje národní identitu jako speciální typ kulturní identity, kdy: *„V moderním světě je národní identita, do níž se rodíme, jednou z hlavních zdrojů kulturní identity“*. Ačkoli

dokládá, že národní identity nikdy nebyly tak sjednocené a homogenní jako jsou formálně prezentovány, tak zároveň vychází z předpokladu, že pro moderní historii jsou národní identity dominantní a vítězí tak nad ostatními partikulárními zdroji kulturní identifikace (Hall, 1992, s. 299). Vzhledem k důležitosti, kterou Hall (1992, s. 291-300) národním identitě přikládá, se pak dále věnuje právě úvahám na téma jejich možných změn a nových forem, jako výsledku dnešní pozdní moderny²¹, tedy jak jsou národní kulturní identity ovlivněny procesem globalizace, kdy Hall (1992, s. 296-300) rozlišuje tři způsoby možné reakce národní identity na nové podmínky:

I. Národní identity se budou rozpadat a to na základě vzrůstající kulturní homogenizace²² a vzniku globální postmoderny²³

Tuto možnou hypotézu budoucnosti národních identit svým způsobem neguje Welsch (1999, 2000) svým pojetím nové transkulturní formy, která vyvrací vznik kulturní homogenizace a namísto toho předpovídá vznik nových hybridních forem kulturní identity, jak je to reflektováno ve třetí Hallově (1992) hypotéze.

II. Národní a další „lokální“ nebo partikulární identity budou posilovány a to jako výsledek odporu vůči globalizaci.

Tato druhá Hallova hypotéza podle mě naráží na reflexi globálního charakteru nového referenčního rámce (Robertson, 1995), když zvažuje rovněž důležitost lokálních a partikulárních identit.

III. Národní identity jsou v úpadku, ale nahrazují je nové, hybridní²⁴ identity.

Třetí hypotézu vznesenou Hallem (1992) lze podle mě podpořit stanoviskem teoretika globalizace Johna Tomlinsona (2003), který dospívá k názoru, že stabilita národních identit v současné době akcelerující globalizace není zaručena. Národní identita je destabilizována několika vlivy - násilí a chaos etnických a náboženských střetů s národním státem, následky

---

²¹ Obdobně jako Giddens vnímá Hall (1992, s. 299) modernizaci jako inherentně globalizující.

²² Vzrůstající kulturní homogenizaci uvádí zejména v důsledku marketingového nadnárodního trendu, jenž preferuje a snaží se vytvořit „univerzálního spotřebitele“ (Hall, 1992, s. 303).

²³ Globální postmoderna je Hallem (1992, s. 302) chápána jako zvyšující se globální provázanost, která vede k úpadku všech silných kulturních identit a produkuje jejich fragmentaci, multiplicitu životních stylů, důraz na pomíjivost, nestálost a prchavost.

²⁴ Pojetí hybridní identity podle Halla (1992) bylo již rozvedeno výše v kapitole o Transkulturním obratu a lze připomenout, že je víceméně ztotožnitelné s Welschovým (1999) chápáním nové transkulturní formy.

pádu komunistického západu, a v první řadě „množením“ kulturních identit, což je jádrem Tomlinsonových (2003) úvah, jak rozvedu dále.

Tomlinson (2003, s. 269) sice předznamenává problémy národně státní nadvlády nad upevněním kulturní podstaty jeho populace, což však nespojuje s názorem na nějakou celkovou destrukci všech kulturních identit v podmínkách akcelerující globalizace, pod vlivem homogenizace, „westernizace“ či vlivem konzumní společnosti: *“kulturní identita je v mnohem větší míře produktem dnešní globalizace než její obět’”*. Kulturní identity jsou pod tlakem globalizace spíše posilovány a tvrdí, že je to právě růst, posilování a množení různých kulturních identit, co způsobuje problémy národních států s udržení představy nějaké kulturní homogenity (Tomlinson, 2003). Jednoduše řečeno, globalizace neplodí zánik, nýbrž posilování dílčích kulturních identit, mezi které patří i hybridní kulturní identity, což ve svém důsledku vede k oslabování hegemonie národního státu nad kulturní přináležitostí svého obyvatelstva, neboť množení dílčích kulturních identifikací na území národního státu produkuje četné výzvy dominanci identity národní (Tomlinson, 2003).

Jiným způsobem přistupuje k pojetí národní identity v procesu globalizace Pippa Norris (2003, s. 291 - 293), když uvažuje o změně národních identit podle typu společnosti, na kterou akcelerující globalizace působí. Vychází z argumentace Ronalda Ingleharta²⁵, když rozlišuje tradiční společnosti (jihovýchodní Asie, Afrika, postkomunistické země), u kterých předpokládá oživení pocitů nacionalismu a identifikace s národním státem.

Takové tvrzení lze podle mě připodobnit výše zmíněné druhé Hallově (1992) hypotéze o posilování národních a dalších dílčích identit, jako výsledek odporu vůči globalizaci, pak by Hallova myšlenka byla rozvinuta o úvahu nad typem společnosti, pro kterou by taková hypotéza byla platná.

U rozvinutých, postindustriálních zemí (Amerika, Německo nebo Spojené království) s vysokou úrovní blahobytu a ekonomickým růstem v posledních desetiletích, bude patrná tendence přenést přináležitost k národnímu státu dolů, směrem k místním a regionálním komunitám a současně vzhůru, směrem k širším nadnárodním vazbám (Norris, 2003). Což se podle mého soudu střetává s třetí Hallovou (1992) hypotézou o posilování alternativních, hybridních identit na úkor identit národních.

Co se týče zvažování rozličných variant reakcí na současný stav akcelerující globalizace s ohledem na kulturní a vůbec makrosociální podmínky jednotlivých národních

---

²⁵ viz INGLEHART, Ronald, 1997. *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 06-910-1180-X.

států či větších geografických celků, je možné zmínit Shmuela Eisenstadta (2002) a jeho koncept „multiple modernities“. Koncept „multiple modernities“ je vystaven na kritice doposud obhajovaného přístupu pojmání modernizace jako výlučně západního programu, tedy přesvědčení, že podoba západní modernizace se bude univerzálně rozšiřovat do celého světa (Eisenstadt, 2002, s. 1). Ústřední myšlenkou konceptu „multiple modernities“ je tedy akcentace skutečnosti, že západní modernita není jedinou modernitou zahrnující celý svět a to jednoduše z toho důvodu, že kulturní i politický program modernity, jak byl vytvořen v centrální a západní Evropě, narazil na realitu kulturní diverzity. Zkrátka, Eisenstadt (2002) neodpírá modernitě její reálnou podstatu, když tvrdí, že změny přicházející s modernizací zasáhly celý svět a reorganizovali tak kulturní programy, identity, institucionální či ideologické vzorce, které jsou výrazně moderní, avšak zásadně ovlivněny specifickým kulturním prostředím, tradicemi a historickými zkušenostmi příslušných společností. Modernizace se tedy podle Eisenstadta (2002) vyvíjela různě v jednotlivých národních státech, či v odlišných etnických a kulturních skupinách, vztaženo k pojetí národní identity, lze usuzovat na variabilitu reakcí národních identit vzhledem k rozličnému působení modernizačních procesů, které jsou silně spjaty s kulturou daného národního státu či určité oblasti.

Na závěr pokládám za vhodné připomenout i možnost užšího pohledu na možnou změnu identifikace lidí s jejich státem dnes. Arielyho (2012) názor na vliv globalizace na národní identity je vzhledem k předešlým přístupům specifický tím, že zvažuje odlišné reakce národní identifikace v rámci jednoho národu. Ztotožňuje se tak s Castellsem²⁶, když tvrdí, že zatímco některé části populace v dané zemi budou globalizací tlačeny směrem ke kosmopolitismu, tedy k identifikaci s územím, které národní stát přesahuje, jiné části budou rozvíjet identity odporu, kdy příkladem takové identity odporu je identita národní (Ariely, 2012, s. 464).

Předkládaný výklad pojetí národní identity v kosmopolitním referenčním rámci rozhodně nevede k nějakému obecně platnému závěru, naopak, jak je tomu s většinou sociálních fenoménů a jevů, jsou i v tomto případě názory sociálních vědců nejednotné, mnohdy i protichůdné a jako takové, ve formě navržených hypotéz, vstupují do analýzy národní identity následující empirické části diplomové práce.

---

²⁶ CASTELLS, Manuel, 2010. *The power of identity*. 2nd ed., Malden: Blackwell. ISBN 978-140-5196-871.

3 Metodologická část

Velice stručně řečeno, ústřední myšlenkou teoretické části práce je oslabování národních států pod tíhou procesu globalizace, důsledkem čehož jsou zvažovány různé reakce národních identit v globálním kontextu (Beck, 2007c; Welsch, 1999; Hall, 1992; Kreuzzieger, 2012; a další). Na předešlé tvrzení navazuje hned několik hypotéz, které budou upřesněny později, na tomto místě je však zvažována volba povahy zdroje dat, která by testování takových hypotéz umožňovala.

Teoretické podhoubí odkazuje k mezinárodnímu charakteru zkoumání a srovnávání národních identit, akcentace zvažované změny národní identity v čase pak předpokládá longitudinální povahu dat. Nejschůdnějším řešením pak podle mého názoru byla volba realizace sekundární analýzy kvantitativních dat z výzkumu národní identity pod záštitou ISSP, realizovaného v letech 1995 a 2003, jehož podrobnější popis bude následovat v kapitole o datových zdrojích.

V úvahu byla brána i data z mezinárodního měření národní identity v rámci EVS, avšak ISSP skýtá daleko zevrubnější výzkum národní identity, rovněž z metodologického hlediska se ISSP jeví jako spolehlivější zdroj dat²⁷.

V rámci testování některých hypotéz jsou použity ještě další indikátory (HDP a Index globalizace) pocházející z jiných datových zdrojů, jejich povaha bude přiblížena v kapitole o datových zdrojích.

3.1 Cíl analýzy

Cílem analýzy v empirické části práce, je testování hypotéz navržených na základě teoretické části práce (viz Tabulka 3.) a tím z pohledu empirie přispět k hodnocení relevance argumentace z teoretické části práce. Zjednodušeně řečeno, zda lze na analytickém základě reálnost transkulturního obratu a s tím spojené změny národních identit, podpořit či nikoli.

Díličními cíli je myšleno nalezení možných vztahů mezi zkoumanými proměnnými, ale i vztahů mezi analyzovanými zeměmi a pomocí proměnných, odrážejících trend, což bude vysvětleno později, zachytit logické souvislosti, které mohou být jinak skryty.

---

²⁷ Měření národní identity v rámci EVS je zatíženo několika nedostatky, například značná část zemí účastníci se tohoto mezinárodního výzkumu nedodrželo v jednotlivých vlnách jednotný termín sběru dat, což znamená, že země realizovali sběr dat například v intervalu 1 až 3 let od stanoveného data. Z pohledu časového srovnání se jeví, pro potřeby této práce, značně problematická nejednotná struktura účastnicích se zemí v jednotlivých vlnách, mnoho zemí se účastní výzkumu v jednom roce a v další vlně už nikoli a naopak, v tomto ohledu je ISSP daleko konzistentnější.

Teoretická provázanost vznesených hypotéz je vysvětlená přímo v empirické části práce v rámci jejich testování a to z toho důvodu, že mnohdy doplňují interpretaci výsledků, či zprostředkovávají logickou provázanost jednotlivých testovaných hypotéz a následných statistických analýz.

Tabulka 3. Hypotézy

1. Od roku 1995 do roku 2003 je u zkoumaných evropských zemí možné zaznamenat transkulturní obrat a to skrze změny v míře pocíťované přináležitosti ke své zemi konkrétně směrem k jejímu oslabování.
2. Transkulturní obrat se u zkoumaných evropských zemí vyvíjí nekonzistentně, tedy je na různé úrovni svého působení, což znamená, že výše pocíťované národní identifikace v roce 1995 souvisí s jejím následným trendem do roku 2003.
3. Míra národní identifikace v roce 1995 a 2003 společně s trendem národní identity odkazují k logické typologii, která zohledňuje rovněž ekonomické, politické i historické souvislosti analyzovaných zemí.
4. Síla teritoriálně vymezené národní identity zkoumaných zemí souvisí s jejich ekonomickou situací v letech 1995 a 2003 a to takovým způsobem, že vyšší úroveň HDP v daném roce souvisí s nižší mírou národní identifikace a naopak.
5. Dynamika ekonomického růstu souvisí s trendem národní identity a to tak, že větší ekonomický růst, ve sledovaném období, souvisí s oslabováním národní identity a naopak.
6. Síla teritoriálně vymezené národní a lokální identity zkoumaných zemí souvisí s mírou jejich indexu globalizace a to tak, že vyšší hodnota indexu globalizace je spojována se silnější národní a lokální identifikací.
7. Dynamika indexu globalizace souvisí s trendem národní a lokální identity a to tak, že dynamičtější růst indexu globalizace se pojí s větším růstem národních a lokálních identit zkoumaných zemí.
8. Národní identity jsou v úpadku a nahrazují je nové hybridní identity, tedy s nižší úrovní národní identity v letech 1995 a 2003 souvisí vyšší míra pocíťované přináležitosti ke kontinentu a naopak.
9. S klesající tendencí národní identifikace od roku 1995 do roku 2003 dochází k růstu identity kosmopolitní.

10. Na úrovni jednotlivých států se od roku 1995 do roku 2003 zvětšuje skupina občanů, která je charakterizována slabší identifikací s teritoriem vlastního státu a zároveň silnější identifikací s Evropou.

3.2 Datové zdroje

Data, pomocí kterých jsou navržené hypotézy v empirické části práce testovány, pocházejí ze tří různých zdrojů. Nejdůležitějším zdrojem dat je ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005), dále je pak využit portál EUROSTAT, konkrétně jeho ukazatel HDP a do třetice byl do analýz zahrnut index globalizace zpracovávaný Švýcarským ekonomickým institutem (KOF). Všechny tři uvedené datové zdroje společně s indikátory a proměnnými, které jsou v empirické části využity, budou v dalších řádcích více přiblíženy.

ISSP (International Social Survey Programme)

ISSP je každoročně realizovaný (od roku 1985) mezinárodní výzkumný program sdružující 48 zemí světa podílejících se na výzkumech z oblasti sociálních věd. Každý rok je výzkum orientován na jedno sociální téma, které je s odstupem několika let opakováno, jedná se například o výzkum rodiny a proměny genderových rolí, občanské angažovanosti, náboženství nebo také národní identity. Zásadní je skutečnost, že ISSP umožňuje on-line přístup k datům z těchto mezinárodních výzkumů a to skrze GESIS (Leibnizův Institut pro sociální vědy v Německu), který elektronicky zprostředkovává společenskovední datový archiv ZACAT, kde jsou mimo jiné dostupná právě i data z výzkumů ISSP.

Jak už bylo řečeno výše, hlavní zdroj dat pro testování navržených hypotéz je výzkum Národní identity I. a II., realizovaný v rámci ISSP v letech 1995 a 2003. Univerzálně pro všechny účastníky se země byla stanovena věková hranice respondentů od 18 let a více pro oba dva roky, což však u několika zemí nebylo dodržováno²⁸. Metoda sběru dat byla v obou letech realizována pomocí standardizovaného dotazníku a to buď ústní, písemnou, poštovní nebo „emailovou“ formou, rovněž způsob výběru vzorku se lišil podle jednotlivých zemí²⁹, nicméně většinou byl volen dvou a víceúrovňový či stratifikovaný náhodný výběr.

Metodologická nejednotnost, zmíněná v předešlých řádcích by mohla představovat

²⁸ Například v roce 2003 Nizozemsko a Rusko stanovilo hranici na 16 a více let, Švédsko posunulo hranici od 17 a více let, rovněž v roce 1995 lze dohledat země s podobným problémem.

²⁹ Podrobnosti o výběru vzorků:
pro rok 2003 viz. <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=3910&db=E&tab=3>
pro rok 1995 viz. <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=2880&db=E&tab=3>

problémy srovnávání zemí mezi sebou, stejně tak jako komparace v čase, u které lze zvažovat četné intervenující proměnné, avšak téma kritiky metodologie výzkumu ISSP či problémy časových komparací by vyžadovaly daleko širší prostor, který jim zde nebude vymezen, účelem bylo upozornit na možné problémy vybraného zdroje dat, kterými mohou být výsledné analýzy zatíženy.

Výzkumu se v obou letech účastnily i země mimoevropské, avšak s ohledem na interpretační náročnost a teoretickou provázanost byly do analýzy vybrány pouze evropské státy, které se výzkumu účastnily v obou zmíněných vlnách a jsou společně s velikostí vzorku pro jednotlivé roky zobrazeny v Tabulce 4. níže.

Tabulka 4. Seznam vybraných evropských států

Vybrané evropské státy	Rozsah výběru N (neváženo)	
	1995	2003
Rakousko	1007	1006
Bulharsko	1105	1069
Česká republika	1111	1276
Německo západní	1282	850
Německo východní	612	437
Velká Británie	1058	837
Maďarsko	1000	1021
Irsko	994	1065
Litva	1044	1000
Nizozemsko	2089	1823
Norsko	1527	1469
Polsko	1598	1277
Rusko	1585	2383
Slovensko	1388	1152
Slovinsko	1036	1093
Španělsko	1221	1212
Švédsko	1296	1186

Zdroj: ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Robustnost vzorků pro všechny vybrané země se pohybuje kolem tisíce respondentů, což je obecně přijímáno jako dostatečný počet. Výjimku představuje východní Německo, kde vzorek pro rok 2003 čítá pouze 437 respondentů, v tomto případě lze odkázat na způsob výběru vzorku, v případě východního Německa se jedná o dvoustupňový náhodný výběr, jenž by měl zaručovat dostatečnou reprezentativitu dat (Disman, 2002, s. 107-108), data byla navíc pro jednotlivé země vážena³⁰.

³⁰ Podrobnosti o způsobech vážení dat:
pro rok 2003 viz. <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=3910&db=E&tab=3>
pro rok 1995 viz. <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=2880&db=E&tab=3>

Výzkum národní identity v rámci ISSP se zaměřoval hned na několik oblastí národní identity, jako je například národní hrdost, patriotismus, nacionalismus a další. Vzhledem k omezenému rozsahu práce a na základě několika dalších důvodů, které budou objasněny záhy, byla pro potřeby empirické části práce, tedy pro potřeby testování navržených hypotéz, zvolena teritoriálně vymezená národní identita, která byla společně s dalšími úrovněmi teritoriální identifikace měřena na čtyřbodové škále tak, jak je uvedeno níže.

Jak blízký vztah máte k.....

	1	2	3	4	8
	velmi blízký	blízký	ne moc blízký	vůbec ne blízký	neumí vybrat
a) Vašemu městu/obci					
b) Vašemu kraji					
c) [Zemi]					
d) [Kontinentu]					

Zdroj: dotazník ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Než bylo přistoupeno k samotné analýze a testování navržených hypotéz, byly oba soubory (z roku 1995 a 2003) očištěny od „neobčanů“ vybraných zemí a to z jednoduchého důvodu možného zkreslení, které by v rámci dotazování národní identity takové skupiny mohly představovat.

Rovněž bylo u každé proměnné kontrolováno, zda počet chybějících údajů u jednotlivých analyzovaných zemí v jednotlivých letech nepředstavuje výrazné procento, kdy přibližná hranice byla stanovena na 10 %. Problém se vyskytl u proměnné měřící příslušnosti k městu v roce 1995, kde byla k dispozici varianta odpovědi „nemohu odpovědět, bydlím na vesnici“, čímž se vysoký počet chybějících údajů vysvětluje, na druhou stranu tato situace opět vzbuzuje nedůvěru ve srovnávání této proměnné v čase, neboť v roce 2003 taková možnost do dotazníku zahrnuta nebyla.

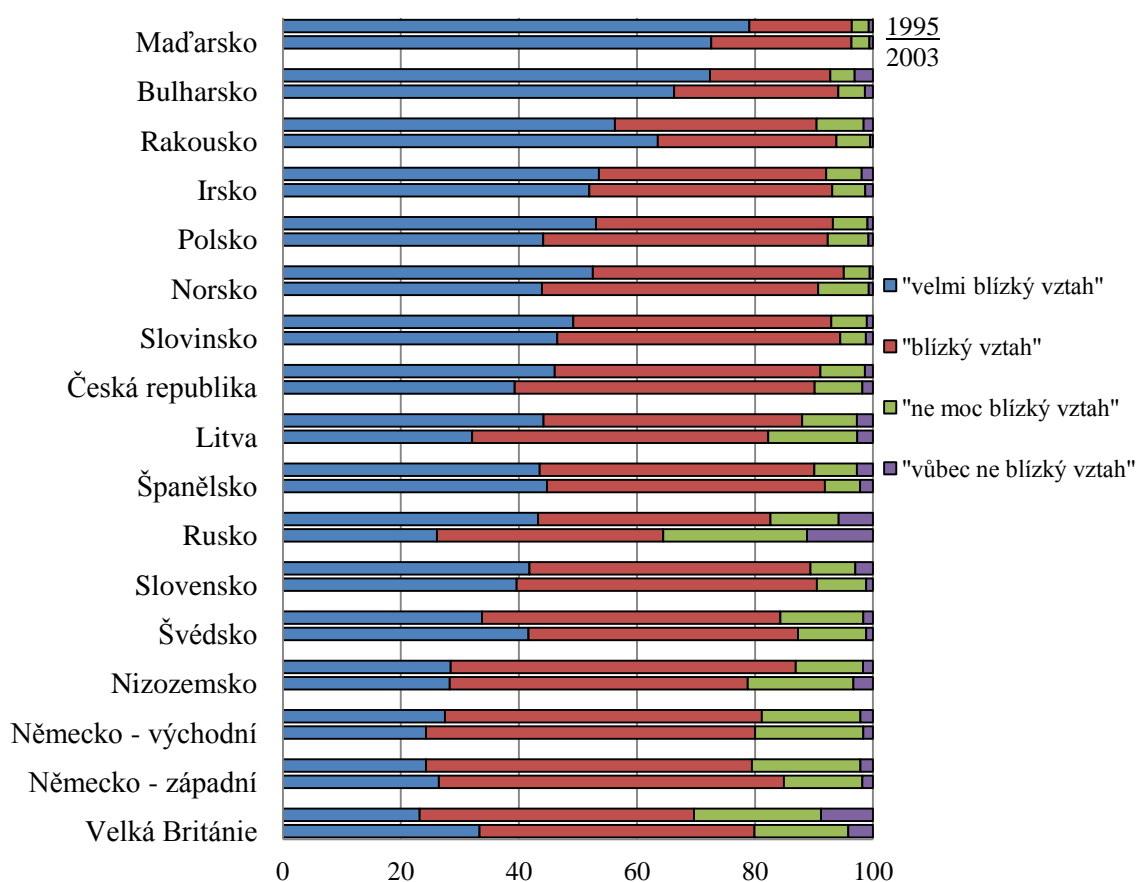
Ústřední proměnnou v rámci testování navržených hypotéz tedy představuje teritoriálně vymezená národní identita, (dále někdy nazývána jen národní identita) a proto zde bude věnován prostor bližšímu popisu této proměnné.

Teritoriální národní identita byla měřena na čtyřbodové škále, kdy první dvě kategorie „velmi blízký vztah“ a „blízký vztah“ vytváří pozitivní opozici kategoriím „ne moc blízký vztah“ a „vůbec ne blízký vztah“, avšak jak je vidět z Grafu 1., ve všech analyzovaných zemích se daleko více než polovina respondentů přiklání k oné pozitivní straně kontinua.

Z jednoho pohledu lze usuzovat na stále obecně důležitou pozici národní identifikace obyvatel Evropy, avšak za účelem analýzy trendu není praktické vycházet z takto sloučených kategorií a to zejména z toho důvodu, že sloučené kategorie neodhalují výrazné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, ani dostatečně nezdůrazňují rozdíly u jednotlivých zemí v letech tak, jak je tomu u více vyhraněné kategorie pocitu „velmi blízkého vztahu“.

Analýza národní identity v empirické části práce bude tedy vycházet z relativních četností kategorie „velmi blízkého vztahu“ ke své zemi, kde bude využita i nově vytvořená proměnná „trend národní identity“, která má odrážet dynamiku a směr trendu pocitu národní identifikace od roku 1995 do roku 2003 a je počítána jednoduše jako rozdíl relativních četností kategorie „velmi blízkého vztahu“ ke své zemi v roce 2003 od roku 1995, blíže pak rozvedeno přímo v empirické části práce³¹.

Graf 1. Teritoriální identita: Národní 1995 a 2003 (Jak blízký vztah máte k [zemi]?)

Zdroj dat: ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Procenta z validních odpovědí

Země jsou řazeny dle kategorie „velmi blízkého vztahu“ v roce 1995

³¹ V rámci testování hypotéz jsou využity rovněž stejně dotazované proměnné - lokální a kontinentální identita, pro které rovněž platí výše zmíněné o proměnné „národní identita“. Třídění prvního stupně pro tyto proměnné je uvedeno v přílohách na konci této práce.

EUROSTAT

Eurostat je statistický úřad Evropské unie, který poskytuje on-line veřejně dostupná statistická data na úrovni členských států a regionů (NUTS), jedná se především o ukazatele na makro-úrovni z oblastí jako je ekonomie, finančníctví, zemědělství, mezinárodní obchod a další. Pro potřeby empirické části této práce jsou z on-line databáze Eurostatu použita data o ukazateli ekonomické výkonnosti analyzovaných zemí, tedy úroveň jejich HDP v letech 1995 až 2003.

Jak je uvedeno na stránkách ČSÚ, HDP je vyjádřením přidané hodnoty veškerého vyrobeného zboží a služeb v daném období, avšak aby bylo možné HDP mezi analyzovanými zeměmi srovnávat, je nutné použít ukazatel HDP ve standardu kupní síly, tím se stírají rozdíly v cenových hladinách mezi zeměmi, propočet na obyvatele pak umožňuje srovnání výkonnosti jednotlivých ekonomik, které se liší svou velikostí a právě takto upravený ukazatel HDP vstupuje do analýzy testované hypotézy v empirické části práce.

V rámci testování jedné z navržených hypotéz figuruje i nová proměnná, zachycující přírůstek HDP od roku 1995 do roku 2003, která má odrážet dynamiku růstu HDP v analyzovaném období a jež je počítána jednoduše jako rozdíl výše HDP v roce 2003 od výše HDP v roce 1995. Ze zmíněného vyplývá, že výše HDP v uvažovaném období pro všechny analyzované země roste, což je blíže popsáno v empirické části práce.

KOF

KOF představuje zkratku německého slova "Konjunkturforschungsstelle", znamenající v překladu výzkum hospodářského cyklu, jedná se o zkratku názvu pro Švýcarský ekonomický institut, který mimo výzkumu na poli ekonomickém zpracovává a on-line veřejně zpřístupňuje databázi a způsob výpočtu indexu globalizace a to na ročním základě od roku 1970 do roku 2011 pro 207 zemí světa.

V rámci testování některých hypotéz v empirické části této práce je zmíněný index globalizace využíván a proto je zde uvedena alespoň základní přehledová tabulka operacionalizace měření indexu globalizace podle KOF³² (viz Tabulka 5.).

Index globalizace je podle KOF měřen na základě tří hlavních dimenzí globalizace, jsou to ekonomická, sociální a politická dimenze, které jsou tvořeny dílčími ukazateli, kdy každý z těchto ukazatelů má svoji váhu, v Tabulce 5. vyjádřeno v procentech a spoluvytváří konečnou hodnotu indexu globalizace, která je uváděna na škále 0-100, kdy 100 je maximální dosažitelná úroveň indexu globalizace.

---

³² Detailnější popis způsobu měření viz. <http://globalization.kof.ethz.ch/>

Tabulka 5. KOF Index globalizace: Indexy a proměnné

		Váha (%)
A	Ekonomická globalizace	[36]
i)	Skutečné toky	50
	Obchod (% z HDP)	21
	Přímé zahraniční investice, zásoby (% z HDP)	27
	Portfoliové investice (% z HDP)	24
	Platby z příjmů cizím státním příslušníkům (% z HDP)	27
ii)	Restrikce	50
	Skryté Dovožní bariéry	24
	Průměrná celní sazba	28
	Daně z mezinárodního obchodu (procenta z běžných příjmů)	26
	Omezení kapitálového účtu	22
B	Sociální Globalizace	[38]
i)	Údaje o osobních kontaktech	33
	Užívání telefonu	25
	Transfery (% z HDP)	4
	Mezinárodní cestovní ruch	26
	Obyvatele zahraničního původu (% z celkového počtu obyvatel)	21
	Mezinárodní korespondence (na osobu)	24
ii)	Údaje o informačních tocích	35
	Uživatelé internetu (na 1000 obyvatel)	36
	Televize (na 1000 obyvatel)	37
	Obchod s novinovým tiskem (% z HDP)	27
iii)	Údaje o kulturním sblížení	32
	Počet restaurací McDonald's (na osobu)	45
	Počet obchodů Ikea (na osobu)	45
	Obchod s knihami (% z HDP)	10
C	Politická globalizace	[26]
	Velvyslanectví v zemi	25
	Členství v mezinárodních organizacích	28
	Účast v misích Rady bezpečnosti	22
	Mezinárodní smlouvy	25

Zdroj: KOF (Švýcarský ekonomický institut)

Poznámky: Překlad dle autorky diplomové práce

Jako v případě HDP, rovněž index globalizace v uvažovaném období pro všechny analyzované země roste, kdy rozdíl indexu globalizace pro rok 2003 od roku 1995 funguje jako nová proměnná, zachycující dynamiku růstu indexu globalizace v analyzovaném období.

3.3 Metody testování hypotéz

Volba způsobu testování zvolených hypotéz vychází z povahy proměnných, skrze které je navržená hypotéza testována a zejména pak ze samotné hypotézy, jejíž formulace udává, co má být vlastně testováno. K testování hypotéz (viz Tabulka 3.) byla nejčastěji použita korelační analýza, pro porovnání dvou relativních četností ve dvou populacích pak Z-test proporcí a v rámci explorativní typologie pak hierarchická klastrová analýza. Použité metody jsou vždy znovu zmíněny u jednotlivých testovaných hypotéz v empirické části práce. Všechny proměnné využitě v rámci testování navržených hypotéz zahrnují agregovaná data pro 16 vybraných evropských států (viz Tabulka 4.). Statistické výpočty jsou prováděny za pomoci statistického softwaru SPSS 16. a tabulkového procesoru Microsoft Excel.

V naprosté většině případů je v rámci navržených hypotéz testován vztah dvou proměnných a to bez stanovení závisle a nezávisle proměnné, zkrátka s cílem pouze určit povahu vzájemného vztahu, kdy s předpokladem lineárního vztahu testových proměnných byla pro takové účely zvolena jako optimální korelační analýza. Výsledky korelační analýzy jsou vždy interpretovány na základě parametrického Pearsonova a neparametrického Kendallova koeficientu korelace.

Jedním z předpokladů korelační analýzy (Hendl, 2006) je normální rozdělení testových proměnných, k čemuž byl použit Kolmogorovův-Smirnovův a Shapirův-Wilkův test normality, kdy na základě těchto testů nelze zamítnout hypotézu o normálním rozdělení většiny proměnných, a to až na výjimky, které představují proměnné měřící kontinentální (kosmopolitní) identitu, kdy z tohoto důvodu byl vždy zohledňován i neparametrický Kendallův koeficient korelace, který způsobem svého výpočtu eliminuje zkreslení způsobené nenormálním rozdělením proměnných (Hendl, 2006). Předpokládán je vždy lineární vztah, který byl pro testované proměnné ověřován skrze dvojrozměrný bodový graf vynesáním přímkou, která je proložena body metodou nejmenších čtverců.

Pro porovnání dvou relativních četností ve dvou populacích (pro roky 1995 a 2003) byl použit Z-test proporcí³³, počítaný po vzoru postupu Hendla (2006, s. 301) a za pomoci tabulkového procesoru Microsoft Excel.

Při testování jedné z hypotéz byla využita rovněž hierarchická shluková analýza, více rozvedena přímo v empirické části práce.

Na tomto místě je podle mě vhodné zdůraznit, že testování jednodimenzionálních vztahů, pomocí korelační analýzy, je v tomto případě třeba chápat jako určitý prostředek

---

³³ Kritické hodnoty z α odpovídají kvantilům standardizovaného normálního rozdělení $N(0,1)$

k explorativnímu vhledu do zkoumané problematiky, tedy s vědomím, že do analyzovaných souvislostí vstupují ještě další četné vlivy, na což v případě korelační analýzy upozorňuje rovněž Hendl (2006, s. 254), kdy takovým způsobem je třeba přistupovat i k interpretaci výsledků. Analýza následující v empirické části práce tedy neaspíruje na určení nějaké konečné kauzální závislosti, myšleno ve stejném duchu jak to zmiňuje Meloun (2002, s. 554), když apeluje na obezřetnou interpretaci korelačních koeficientů, neboť významná párová korelace není důkazem příčinné souvislosti. Analýza v empirické části práce má tedy spíše posloužit jako explorativní popis obecnějších trendů a vztahů na úrovni agregovaných dat.

4 Empirická část práce

4.1 Testování hypotéz

1. Od roku 1995 do roku 2003 je u zkoumaných evropských zemí³⁴ možné zaznamenat transkulturní obrat a to skrze změny v míře pocíťované přináležitosti ke své zemi konkrétně směrem k jejímu oslabování

První navržená hypotéza v podstatě vychází z obecného předpokladu, který prostupuje víceméně celou teoretickou část, tedy premisy oslabování národního státu, potažmo oslabování, či rekonfigurace národních identit, k čemuž dochází v rámci transkulturního obratu (Kreuzzieger, 2012; Welsch, 1999; Hall, 1992; Beck, 2007).

Operacionalizace předpokládané „změny“ teritoriálně vymezených národních identit je v tomto případě pojímána jako nová proměnná nazvaná „trend národní identity“ a počítaná jako rozdíl relativních četností kategorie „velmi blízký vztah“ v roce 2003 od roku 1995, jak bylo zmíněno a odůvodněno v metodologické části práce. Zde je podle mého názoru na místě zmínit, že testovat „změnu“ teritoriálně vymezené národní identity na posunu poměrného zastoupení vyhraněné kategorie „velmi blízký vztah“ ke své zemi, nemusí být a patrně také není, vyčerpávajícím indikátorem této změny, nicméně testování vznesené hypotézy je takto řešeno v rámci možností dostupných dat.

---

³⁴ Důvody a způsob výběru zemí vstupujících do následujících analýz viz. metodologická část práce.

Tabulka 6. Teritoriální identita: Národní identita

Vybrané evropské státy	1995	2003	Trend
Maďarsko	79,0	72,6	-6,5**
Bulharsko	72,4	66,3	-6,0**
Rakousko	56,3	63,5	7,3**
Irsko	53,6	51,9	-1,6
Polsko	53,0	44,1	-8,9**
Norsko	52,5	43,9	-8,6**
Slovinsko	49,2	46,5	-2,7
Česká republika	46,1	39,3	-6,8**
Litva	44,2	32,1	-12,1**
Španělsko	43,5	44,8	1,3
Rusko	43,2	26,1	-17,1**
Slovensko	41,8	39,6	-2,2
Švédsko	33,7	41,6	7,9**
Nizozemsko	28,4	28,3	-0,1
Německo východní	27,5	24,3	-3,2
Německo západní	24,3	26,4	2,2
Velká Británie	23,2	33,3	10,1**

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

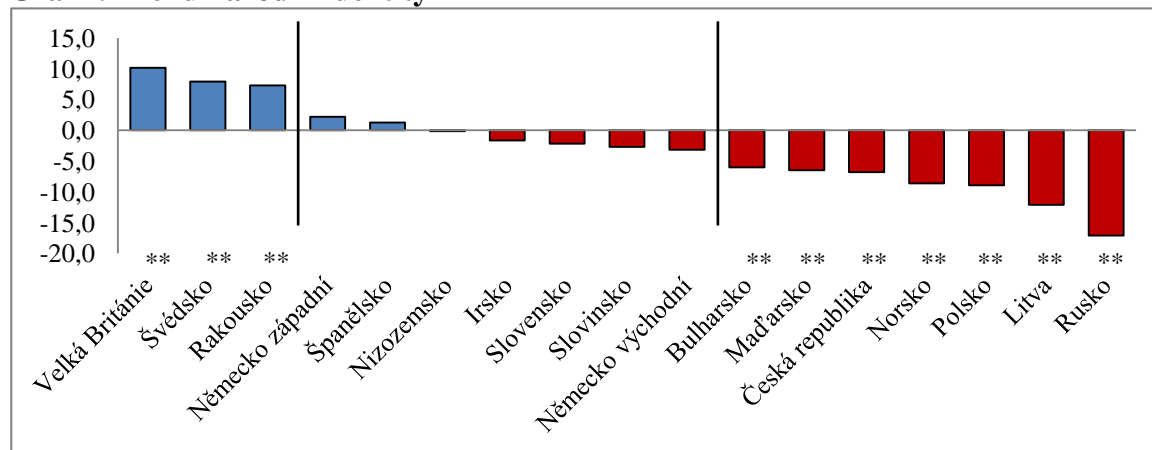
Poznámky: Procenta z validních odpovědí „velmi blízký vztah“ ke své zemi

Trend udává rozdíl odpovědí „velmi blízký vztah“ v roce 2003 od roku 1995

Signifikance je stanovena na základě Z-testu proporcí mezi lety 1995 a 2003

** signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,01$

* signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,05$

Graf 2. Trend národní identity

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Signifikance je stanovena na základě Z-testu proporcí mezi lety 1995 a 2003

** signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,01$

* signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,05$

Ačkoli lze u některých analyzovaných zemí zaznamenat statisticky významný posun národní identity od roku 1995 do roku 2003 (viz Tabulka 6, Graf 2), je podle mě dobré poznamenat, že odstup osmi let nezpůsobil až tak dramatické výkyvy národní identity u jednotlivých států, což podporuje korelace proměnných poměrného zastoupení kategorie „velmi blízký vztah“ mezi sledovanými roky, která vyšla signifikantní na hladině alfa 0,05

(Pearsonův korelační koeficient 0,89 a Kendallův korelační koeficient 0,69), z čehož lze usuzovat, že analyzované země vykazovaly velice podobnou míru národní příslušnosti v roce 1995 jako v roce 2003.

Signifikance posunu poměrného zastoupení kategorie „velmi blízký vztah“ od roku 1995 do roku 2003 byla stanovena na základě Z-testu proporcí. Velká Británie, Švédsko a Rakousko představují země se statisticky významným posunem směrem k posilování teritoriální národní identity. Na druhé straně kontinua jsou Rusko, Litva, Polsko, Norsko, Česká republika, Bulharsko a Maďarsko, u kterých je zaznamenatelný statisticky významný posun směrem s poklesu pocitu národní příslušnosti.

Ostatní země představují státy, u kterých nebyl prokázán statisticky významný posun národní identity mezi lety 1995 a 2003, tedy je možné říci, že u nich nedošlo ve sledovaném období ke změně v pocitu národní identifikace, jedná se o západní Německo, Španělsko, Nizozemsko, Irsko, Slovensko, Slovinsko a východní Německo.

Lze shrnout, že u vybraných evropských zemí lze identifikovat určitý trend v posunu národní identity. Až na některé výjimky se jeví trend k poklesu národní identity na straně postkomunistických zemí, kdy nepostkomunistické země, konkrétně Velká Británie, Švédsko a Rakousko tendují spíše k posilování své národní identity.

Nicméně část hypotézy předpokládající paušální trend směrem k oslabování národní identity v analyzovaném období podržet nelze, přinejmenším existují alespoň tři státy generující signifikantní posun směrem k posilování národní identity od roku 1995 do roku 2003. Reálnost působení transkulturního obratu tím však není považována za vyvrácenou, neboť lze v rámci Evropy usuzovat na nekonzistentní působení transkulturního obratu, což je řešeno v následující hypotéze.

2. Transkulturní obrat se u zkoumaných evropských zemí vyvíjí nekonzistentně, tedy je na různé úrovni svého působení, což znamená, že výše pocitu národní identifikace v roce 1995 souvisí s jejím následným trendem do roku 2003

Na teoretické úrovni je transkulturní obrat Milanem Kreuzziegerem (2012b) spojován s obdobím od rozpadu bipolárního světa v roce 1989 do roku 2007, s ohledem na povahu dostupných dat je zde změna národní teritoriální identity testována jako její posun od roku 1995 do roku 2003, což nezbytně implikuje myšlenku, zda některé země už transkulturním obratem neprošly, zatímco u jiných může být transkulturní obrat ve své počáteční fázi. Úvahu nad nekonzistentním vývojem transkulturního obratu na úrovni jednotlivých teritoriálně

národních celků podporuje Eisenstadtova (2002) teorie „multiple modernities“, kde je zvažována možnost, že jednotlivé geografické celky mohou být na odlišné úrovni své modernizace a transformace.

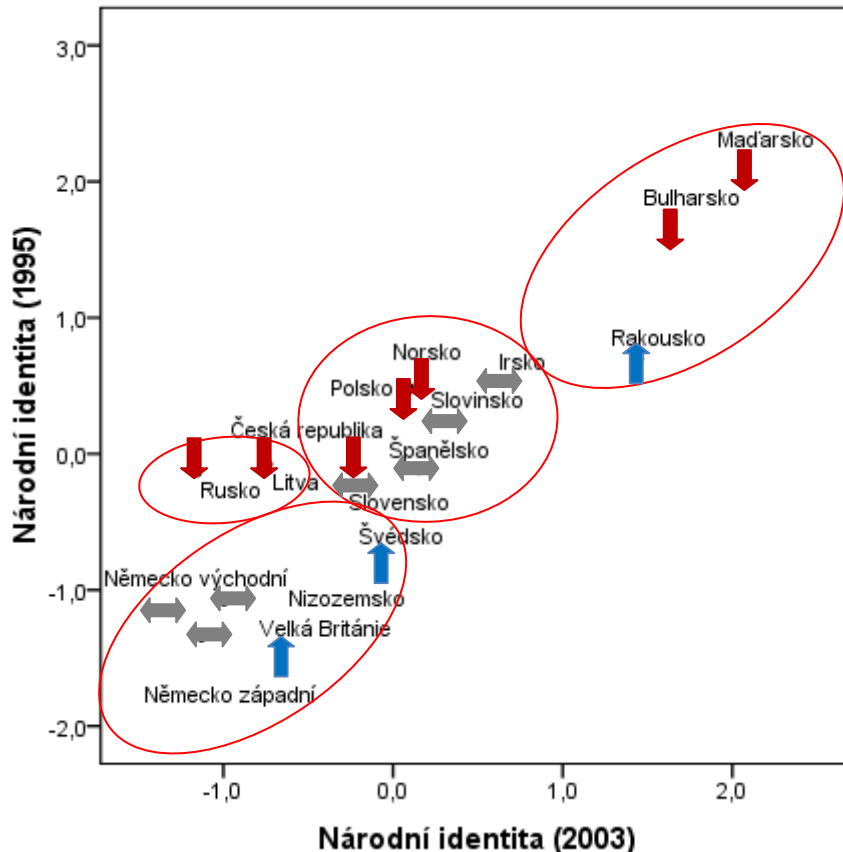
Pokud transkulturní obrat předpokládá trend k oslabování národní identity (Kreuzzieger, 2012; Welsch, 1999; Hall, 1992; Beck, 2007), lze podle logiky nekonzistentního působení transkulturního obratu vyvozovat, že u zemí, které se vyznačují nízkou národní identitou v roce 1995, už mohl transkulturní obrat do značné míry proběhnout, zatímco země s vysokou národní identitou v uvažovaném roce, se mohou nacházet v jeho rané fázi. Trend poklesu či růstu národní identity by pak v rámci nastíněné logiky měl souviset s obecnou mírou národní identity v roce 1995, tedy s vyšší národní identitou zkoumaných zemí v roce 1995 souvisí silnější trend k jejímu oslabování.

Korelační analýza trendu národní identity a výše národní příslušnosti v roce 1995 však nepotvrdila signifikanci vztahu, tedy že by vývojová tendence národní identity souvisela s úrovní příslušnosti k národnímu státu v roce 1995. Avšak bylo by pošetilé nezmínit, že takový výsledek zdaleka nepředstavuje zdroj argumentace, která by reálnost působení transkulturního obratu mohla definitivně vyloučit. Hypotéza o nerovnoměrném vývoji transkulturního obratu se nemusí nutně odrážet ve vztahu - čím vyšší národní identita v roce 1995, tím vyšší sestup národní identity do roku 2003, z čehož lze po vzoru Stuarta Halla (1992) nebo Norrise (2003) vyvozovat, že existují ještě další vlivy, jako je například ekonomická situace země, které mají své nezanedbatelné místo při zvažování vlivu transkulturního obratu na národní identity.

<p>3. Míra národní identifikace v roce 1995 a 2003 společně s trendem národní identity odkazují k logické typologii, která zohledňuje rovněž ekonomické, politické i historické souvislosti analyzovaných zemí</p>

I když se nepodařilo korelační analýzou potvrdit souvislost trendu národní identity s výší národní identifikace v roce 1995, nemusí tento výsledek ještě znamenat, že neexistuje logická typologie zemí, jež by podporovala hypotézu o různých fázích transkulturního obratu. Nicméně bude se jednat o takovou typologii, jež bude hledat souvislosti v historických, ekonomických a dalších zdrojích interpretace, jež těží především ze sociologické imaginace výzkumníka.

Graf 3. Teritoriální identita: Národní identita 1995 vs. 2003

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Poměrné zastoupení validních odpovědí „velmi blízký vztah“ bylo pro názornější zobrazení transformováno pro roky 1995 i 2003 na z-skóry

Pearsonův korelační koeficient = 0,89 signifikantní na hladině $\alpha = 0,01$

Kendallův korelační koeficient = 0,69 signifikantní na hladině $\alpha = 0,01$

↑ statisticky významný trend k růstu národní identity   ↔ statisticky nevýznamný posun národní identity   ↓ statisticky významný trend k poklesu národní identity

Na základě hierarchické klastrové analýzy, ve které jsou zahrnuty agregované standardizované proměnné poměru „velmi blízké“ národní příslušnosti pro roky 1995 a 2003 a současně proměnná nabývající hodnoty směru trendu, lze identifikovat shluky zemí, jež jsou v Grafu 3. naznačeny červenými hranicemi. Barevné šipky pak naznačují trend posunu národní identity od roku 1995 do roku 2003.

Typologie zemí byla provedena na základě výsledků klastrové analýzy, kdy zvolenou metodou byla Wardova metoda hierarchického shlukování, což má své opodstatnění ve zjevně nejstabilnější formě dendrogramu³⁵, který podle výzkumníka nejevil prvky nabalování. Rovněž přiřazení zemí k jednotlivým shlukům se jeví jako logicky interpretovatelné, na čemž bylo rovněž založeno rozhodnutí o počtu shluků, data byla standardizována na z-skóry a výpočet vycházel z euklidovské vzdálenosti.

³⁵ Příslušný dendrogram je uveden v přílohách na konci diplomové práce

První shluk zemí zahrnuje západní a východní Německo, Nizozemsko, Velkou Británii a Švédsko a to na základě sdílení velice nízkého pocitu národní příslušnosti v obou analyzovaných letech a převažující tendenci k růstu či stagnaci národní identity v čase. Domnívám se, že tato skupina států může představovat země, u kterých už transkulturní obrat do značné míry proběhl, tudíž u nich už došlo k obecnému poklesu národní identity, kdy u Velké Británie a Švédska lze zvažovat i nástup nové formy obrody národní identity, což může odkazovat například na teoretický přístup Halla (1992), který mluví o novém vzestupu silného etnického nacionalismu a náboženské ortodoxie, jako o snaze o rekonstrukci původní čisté identity a tradice, kdy neočekávaná obnova a rozkvět etnické loajality může být reakcí na rozsáhlé extrémní a neurčité verze toho, co se stalo identitám pod vlivem globální postmoderny. Podrobnější rozbor možných interpretací nového rozkvětu národních identit by však sám o sobě vydal na další rozsáhlou práci.

Druhou skupinou zemí, která se rovněž vyznačuje spíše obecně nízkým pocitem příslušnosti k národnímu státu v obou zkoumaných letech a zároveň nejvýraznějším poklesem národní identity od roku 1995 do roku 2003 jsou Rusko a Litva. V rámci interpretace této skupiny zemí lze zvažovat okolnosti, zda Rusko po rozpadu Sovětského svazu neutrpělo zklamání z rozpadu světové velmoci, kterou představovalo, což se mohlo projevit na poklesu pocitu národní příslušnosti, stejně jako u Litvy, která byla součástí Sovětského svazu.

Třetí i čtvrtý shluk států, jsou dohromady zastoupeny převážně postkomunistickými zeměmi, které všechny vykazují trend stagnace, či oslabování národní identity od roku 1995 do roku 2003 a tím se nejvíce přibližují představě probíhajícího transkulturního obratu, kdy u Maďarsku a Bulharsku by se dalo uvažovat o jeho počáteční fázi, neboť je u nich národní identita v obou letech velice vysoká a zároveň generují statisticky významný pokles národní identity. Do společného shluku s Maďarskem a Bulharskem bylo přidruženo navíc Rakousko a to zejména na základě obecně vysokého pocitu příslušnosti k národnímu státu v obou zkoumaných letech, nicméně odlišuje se statisticky významným trendem k růstu národní identity, čímž představuje mezi ostatními analyzovanými státy výrazné specifikum.

Výjimky mezi postkomunistickými státy představují Španělsko Norsko a Irsko, jež nepatří mezi postkomunistické státy a přitom logikou obecné míry národní příslušnosti v letech 1995 a 2003 spadají do této klastrové skupiny. Španělsko a Irsko vykazují trend stagnace národní identity a Norsko dokonce statisticky významný pokles. V případě specifické pozice Norska lze zvažovat vliv značné národnostní homogenity této země, jak poznamenává Vlachová a Řeháková (2004, s. 493), rovněž zmiňují fakt, že Norsko je země,

která odmítla členství v Evropské unii. V případě Irska se lze domnívat, že u něho může být obecně vyšší míra národní přináležitosti dána jeho nelehkou cestou k ustavení samostatné fungující republiky, k čemuž došlo až v posledních desetiletích. Obě země pak vykazují nejdynamičtější růst HDP ve zkoumaném období, což bude přiblíženo v rámci testování následující hypotézy.

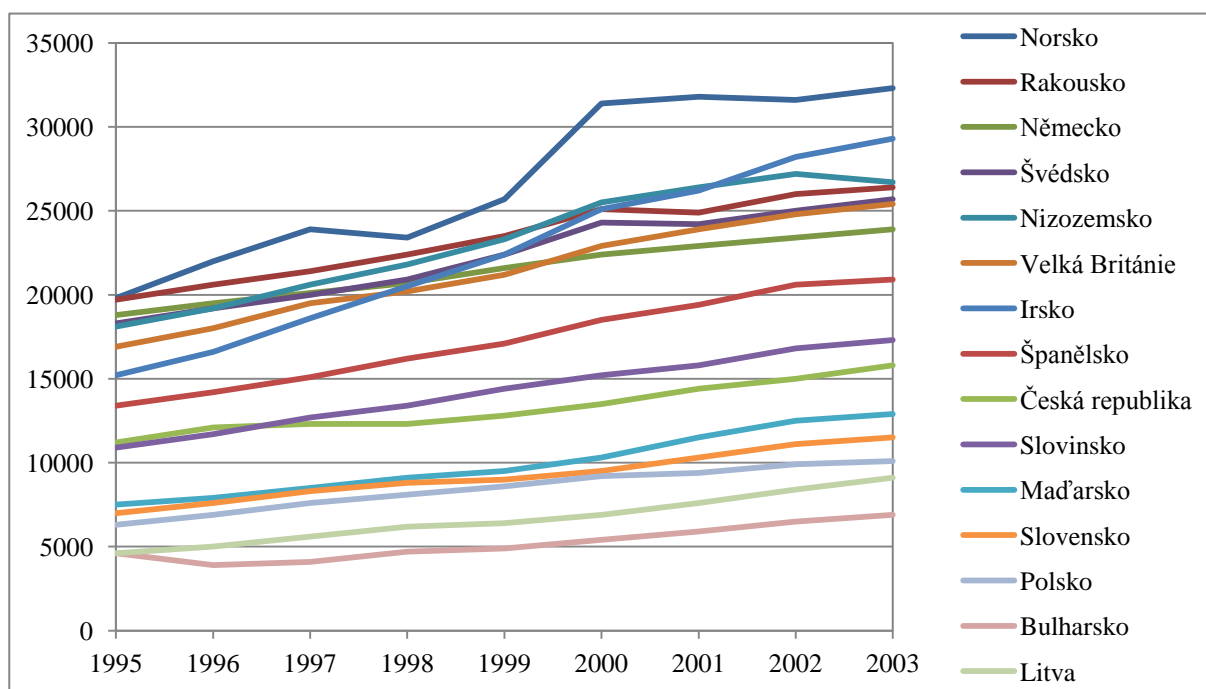
Na základě klastrové analýzy lze tedy uvažovat o určitých shlucích národních států s podobnými charakteristikami, týkajícími se obecné míry přináležitosti ke své zemi v letech 1995 a 2003 a trendu národní identifikace, které by hypoteticky mohly naznačovat odlišné fáze transkulturního obratu s ohledem na skutečnost, že mezi transkulturní obrat a jeho vliv na národní identity, vstupují další vlivy, jako například ekonomická situace zkoumaných zemí, což bude rozvedeno dále.

4. Síla teritoriálně vymezené národní identity zkoumaných zemí souvisí s jejich ekonomickou situací v letech 1995 a 2003 a to takovým způsobem, že vyšší úroveň HDP v daném roce souvisí s nižší mírou národní identifikace a naopak

5. Dynamika ekonomického růstu souvisí s trendem národní identity a to tak, že větší ekonomický růst, ve sledovaném období, souvisí s oslabováním národní identity a naopak

Tyto hypotézy jsou vzneseny na základě teoretické argumentace Norrise (2003), který předpokládá, že ekonomicky vyspělejší a prosperující země, myšleno především v horizontu posledních dvou desetiletí, budou tendovat spíše k oslabování národní identity a naopak země v ekonomicky horší pozici a postkomunistické země budou národní identitu posilovat tak, jak to bylo rozvedeno v teoretické části práce.

Graf 4. Úroveň HDP v letech 1995 - 2003: srovnání vybraných evropských států

Zdroj dat: EUROSTAT (vlastní grafické zpracování)

Poznámky: Země jsou řazeny podle úrovně HDP v roce 1995

Data pro Rusko jsou nedostupná³⁶

Úroveň HDP je uváděna pro Německo jako celek

Ekonomická situace zkoumaných zemí je zde reflektována skrze ukazatel HDP tak, jak byl přiblížen v metodologické části práce. Graf 4. zobrazuje ekonomický růst jednotlivých zemí v letech od roku 1995 do roku 2003, kdy všechny země vykazují víceméně kontinuální růst bez větších výkyvů či propadů. Je očividné, že mezi země s vysokou úrovní HDP patří převážně země západní a severní Evropy, mezi země které se vyskytují na druhé straně kontinua patří převážně postkomunistické země východu. Norsko má suverénně největší hodnotu HDP ve všech zmíněných letech.

Rovněž dynamika růstu HDP, jež je reflektována přírůstkem HDP od roku 1995 do roku 2003 (viz Tabulka 7.), se odvíjí od stejné logiky geograficko a historicky politického rozdělení Evropy.

³⁶

Pro rok 1995 ani z jiných zdrojů jako například OECD.

Tabulka 7. Úroveň HDP

Vybrané evropské státy	1995	2003	Přírůstek HDP
Norsko	19 800	32 300	12500
Rakousko	19 700	26 400	6700
Německo	18 800	23 900	5100
Švédsko	18 300	25 700	7400
Nizozemsko	18 100	26 700	8600
Velká Británie	16 900	25 400	8500
Irsko	15 200	29 300	14100
Španělsko	13 400	20 900	7500
Česká republika	11 200	15 800	4600
Slovinsko	10 900	17 300	6400
Maďarsko	7 500	12 900	5400
Slovensko	7 000	11 500	4500
Polsko	6 300	10 100	3800
Bulharsko	4 600	6 900	2300
Litva	4 600	9 100	4500

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat z EUROSTATU

Poznámky: HDP je uvedeno v jednotkách standardu kupní síly, přepočet na obv.

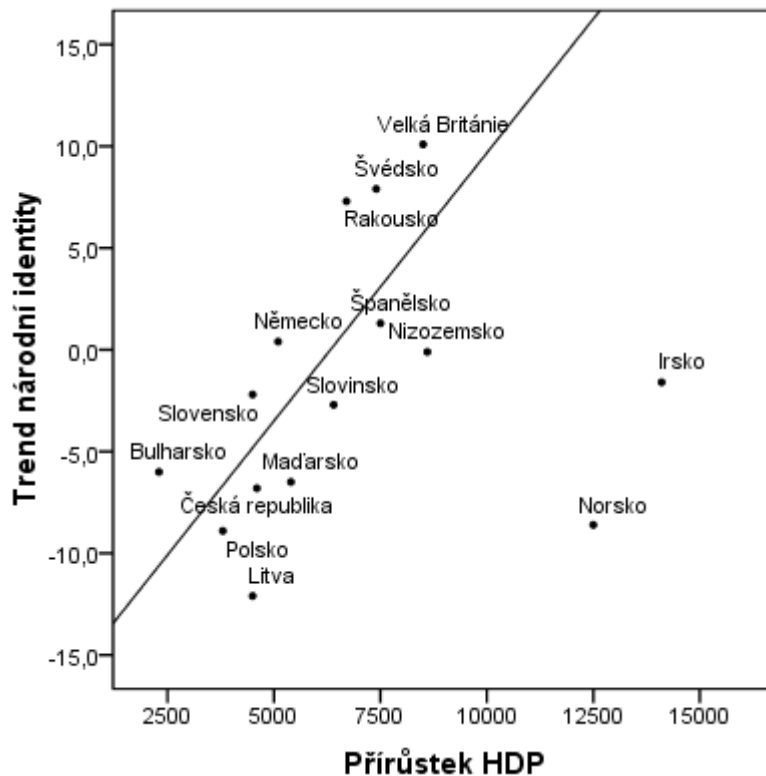
Velikost přírůstku HDP udává rozdíl výše HDP v roce 2003 od roku 1995

V prvním kroku byla testována hypotéza o souvislosti síly teritoriálně vymezené národní identity vybraných zemí s úrovní jejich HDP zvláště pro rok 1995 a rok 2003, kdy pro rok 1995 vyšla korelační analýza přesně na hranici signifikance alfa 0,05 (pouze pro Pearsonův korelační koeficient -0,51), na základě čehož lze, vzhledem k hraniční signifikanci, s určitou opatrností tvrdit, že v roce 1995 se státy s vyšší úrovní HDP vyznačovaly spíše nižší mírou národní identifikace a státy na horší ekonomické pozici zase silnější národní identitou. Na základě takového výsledku by se dala podpořit vznesená hypotéza podle Norrise (2003), jenž předpokládá právě popsany vztah, avšak takto to platí pouze v roce 1995, pro rok 2003 vychází stejná korelační analýza jako zdaleka nesignifikantní. Se zohledněním hraniční signifikance vztahu pro rok 1995 a nesignifikantního výsledku pro rok 2003, výsledky navrženou hypotézu podle mého názoru výrazně nepodporují, tedy úroveň pocitu národní přináležitosti v letech 1995 a 2003 nelze, v tomto případě, spojovat s úrovní ekonomiky dané země, což hodnotím jako překvapivé zjištění.

V dalším kroku se však ukázalo, že odhalit předpokládanou souvislost národní identity s ekonomickou situací evropských států umožňuje daleko lépe korelace trendu národní identity a přírůstku HDP, kdy je dobré připomenout, že velikost přírůstku HDP je do značné míry komplementární s výší HDP v jednotlivých letech. Tedy ne poměrná míra „velmi

blízkého vztahu“ ke své zemi, která může být zrcadlena kulturním kontextem dané země³⁷, ale trend národní identity fungoval jako klíč k rozkrytí vztahu národní identity a ekonomické situace zkoumaných zemí.

Graf 5. Trend národní identity vs. Přírůstek HDP (od roku 1995 do roku 2003)

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995), ISSP Národní identita II. (2005) a EUROSTAT

Poznámky: Pearsonův korelační koeficient = 0,74 signifikantní na hladině $\alpha = 0,01$
Kendallův korelační koeficient = 0,56 signifikantní na hladině $\alpha = 0,01$

Než bylo přistoupeno k samotné korelační analýze, bylo nutné odstranit odlehlá pozorování, která v tomto případě představují Norsko a Irsko (viz Graf 5.), což je dáno tím, že obě země prodělaly velký růst HDP od roku 1995 do roku 2003.

Korelační analýza přírůstku HDP od roku 1995 do roku 2003 a trendu k poklesu či růstu národní identity, prokázala signifikantní vztah pro na hladině alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient 0,74 a Kendallův korelační koeficient 0,56).

Se zohledněním výše HDP v jednotlivých letech (viz Graf 5., Tabulka 2.), lze výsledek shrnout následovně: ekonomicky bohatší země západu generují vyšší přírůstek HDP

³⁷ Více o problematice mezinárodního srovnání a vlivu kulturního kontextu na měřené proměnné viz ANÝŽOVÁ, Petra, 2014. *Mezinárodní srovnatelnost postojových škál sociálního kapitálu a politického odcizení v Evropském sociálním výzkumu*. [online]. Praha. Disertační práce. Karlova univerzita, Filosofická fakulta. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/207170/fss_m

od roku 1995 do roku 2003, s čímž souvisí tendence k růstu jejich národní identity, signifikantní pro Velkou Británii, Švédsko a Rakousko (viz testování 1. hypotézy). Ekonomicky chudší, postkomunistické země východu generují menší přírůstek HDP od roku 1995 do roku 2003, s čímž se pojí tendence k poklesu jejich národní identifikace. Jinak také, že s vyšší ekonomickou dynamikou roste pocit národní příslušnosti, což vyvrací předpoklad Norrise (2003), který zvažuje opačnou logiku vývoje, jak je uvedeno na začátku kapitoly.

6. Síla teritoriálně vymezené národní a lokální identity zkoumaných zemí souvisí s mírou jejich indexu globalizace a to tak, že vyšší hodnota indexu globalizace je spojována se silnější národní a lokální identifikací.

7. Dynamika indexu globalizace souvisí s trendem národní a lokální identity a to tak, že dynamičtější růst indexu globalizace se pojí s větším růstem národních a lokálních identit zkoumaných zemí.

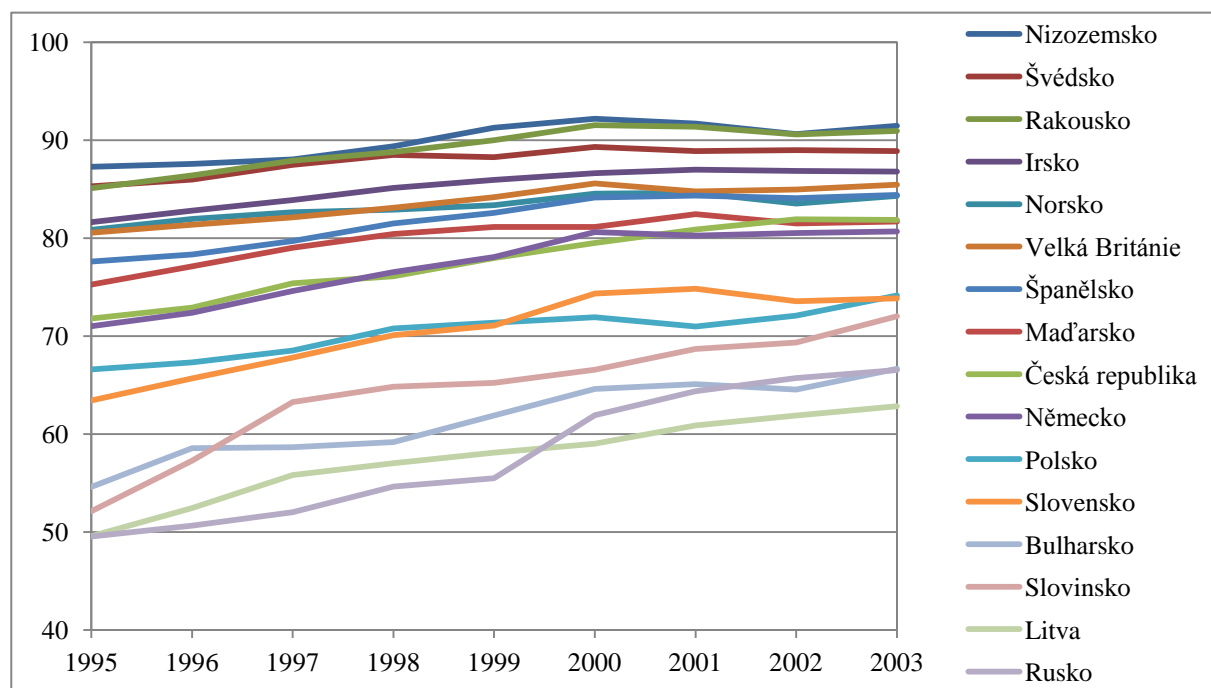
Stuart Hall (1992), který se zabývá vztahem globalizace a teritoriálních identit, zvažuje možnost posilování národní a lokální identity a to jako projev reakce na sílící proces globalizace. Východisko, jež předpokládá sílící povahu procesu globalizace, podporuje index globalizace (viz Graf 6., Tabulka 8.), operacionalizovaný Švýcarským ekonomickým institutem tak, jak byl přiblížen v metodologické části práce.

Při prvním pohledu na Graf 6. je zřejmé, že vyššího indexu globalizace ve sledovaném období dosahují převážně země západní se severní Evropy, které se vyznačují vyšší úrovní HDP, jak bylo analyzováno v předešlé kapitole. Druhou stranu kontinua tvoří převážně méně ekonomicky vyspělé, postkomunistické státy východní Evropy.

Index globalizace u všech analyzovaných zemí stoupá v čase relativně kontinuálně, avšak s různou intenzitou. Z pohledu na Graf 6. je odvoditelné, že čím je index globalizace v roce 1995 nižší, tím strmější, tedy větší růst je u jednotlivých zemí zaznamatelný, což je dáno převážně tím, že země s vysokým skóre indexu globalizace dosahují téměř jeho maximální hranice, tudíž je logické, že u nich bude index globalizace zpomalovat, což podporuje i korelace míry indexu globalizace v roce 1995 a jeho přírůstku, která vyšla signifikantní na hladině alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient -0,91 a Kendallův korelační koeficient -0,77).

Ze zmíněného vyplývá, že přírůstek indexu globalizace neodráží logiku celkové míry indexu globalizace zkoumaných zemí (více globalizované země mají nižší přírůstek indexu globalizace a naopak), což bude zohledněno později při testování sedmé navržené hypotézy.

Graf 6. Úroveň Indexu globalizace v letech 1995 - 2003: srovnání vybraných evropských států

Zdroj dat: KOF (vlastní grafické zpracování)

Poznámky: Země jsou řazeny podle úrovně indexu globalizace v roce 1995
Úroveň indexu globalizace je uváděna pro Německo jako celek

Nejdříve byl tedy testován vztah velikosti teritoriálně vymezené národní identity vybraných zemí s úrovní jejich Indexu globalizace zvláště pro rok 1995 a rok 2003, kdy korelační analýza vyšla v obou případech statisticky nevýznamná, tudíž nelze podpořit hypotézu, která předpokládá vztah vyšší hodnoty indexu globalizace se silnější národní identifikací.

Tento výsledek opět (jako u výše testovaného vztahu velikosti HDP a národní identity pro každý rok zvláště) odkazuje k celkem zajímavému závěru, že trend národní identity je praktičtější proměnnou při odkrývání vztahu národní identity a v tomto případě, indexu globalizace, než velikost pocitu národní identifikace v jednotlivých letech.

Korelační analýza vztahu trendu národní identity a přírůstku indexu globalizace, vyšla signifikantní na hladině významnosti alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient -0,53 a Kendallův korelační koeficient -0,40). Takový výsledek naznačuje, že s větším růstem indexu globalizace souvisí pokles národní identity a naopak s menším rozdílem indexu globalizace

od roku 1995 do roku 2003 národní identita roste, čímž opět nelze podpořit hypotézu předpokládající, že dynamičtější růst indexu globalizace povede k většímu růstu národní identity zkoumaných zemí. Avšak jak už bylo řečeno výše, přírůstek indexu globalizace neodráží logiku celkové míry indexu globalizace zkoumaných zemí, proto je navíc testována souvislost trendu národní identity a velikosti indexu globalizace v roce 2003, jako názornější způsob odкрыtí vztahu míry globalizace a trendu národní identifikace (viz Graf 7.).

Tabulka 8. Úroveň Indexu globalizace

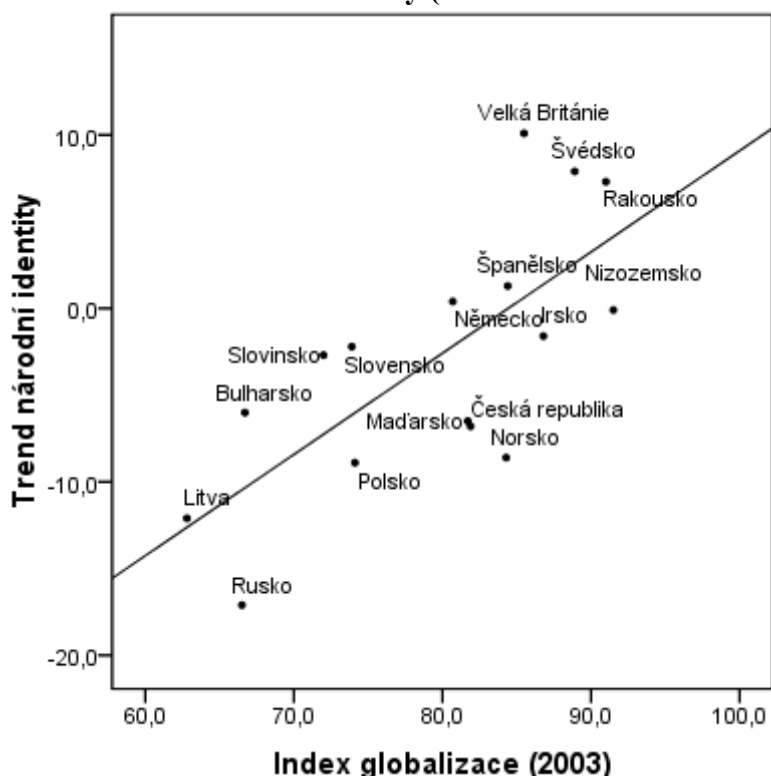
Vybrané evropské státy	1995	2003	Přírůstek Indexu globalizace
Nizozemsko	87,3	91,5	4,2
Švédsko	85,3	88,9	3,6
Rakousko	85,1	91,0	5,9
Irsko	81,6	86,8	5,2
Norsko	80,8	84,3	3,5
Velká Británie	80,6	85,5	4,9
Španělsko	77,6	84,4	6,8
Maďarsko	75,3	81,7	6,4
Česká republika	71,8	81,9	10,1
Německo	71,0	80,7	9,7
Polsko	66,6	74,1	7,5
Slovensko	63,4	73,9	10,5
Bulharsko	54,6	66,7	12,1
Slovinsko	52,1	72,0	19,9
Litva	49,6	62,8	13,2
Rusko	49,5	66,5	17,0

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat z KOF

Poznámky: Index globalizace je uváděn na škále 0 - 100, kdy 100 znamená maximální globalizaci
Přírůstek indexu globalizace udává rozdíl indexu globalizace v roce 2003 od roku 1995

Korelační analýza vyšla signifikantní na hladině alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient 0,72 a Kendallův korelační koeficient 0,50), tedy státy západní Evropy, které jsou na vyšší úrovni globalizace, se vyznačují spíše kladným rozdílem národní identifikace v letech 1995 a 2003, kdežto postkomunistické státy na nižší úrovni globalizace tendují spíše k poklesu pocitu národní přináležitosti, čímž podle mého názoru lze podpořit Hallovu (1992) hypotézu o souvislosti sílící globalizace s posilováním národních identit, zejména pak na základě signifikantního růstu národní identity u Velké Británie, Švédska a Rakouska.

Graf 7. Trend národní identity (od roku 1995 do roku 2003) vs. Index globalizace (2003)

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995), ISSP Národní identita II. (2005) a KOF
Poznámky: Pearsonův korelační koeficient = 0,72 signifikantní na hladině $\alpha = 0,05$
 Kendallův korelační koeficient = 0,50 signifikantní na hladině $\alpha = 0,05$

Stejně formulované hypotézy jsou na základě úvah Halla (1992) vzneseny rovněž směrem k podobě lokální identity. Lokální identita byla dotazována jako pocit přináležitosti ke svému městu/obci, byla měřena na stejné škále, jako identita národní a v rámci následujících analýz je rovněž pojímána jako kategorie „velmi blízkého vztahu“³⁸ a to ze stejného důvodu jako tomu bylo u identity národní, jak je to popsáno v metodologické části této práce³⁹.

³⁸ Graf třídění prvního stupně je pro tuto proměnnou uveden v přílohách na konci diplomové práce

³⁹ V rámci ISSP byla dotazována rovněž přináležitost k regionu, jež by mohla být rovněž chápána jako operacionalizace identity lokální, avšak v roce 1995 byla tato položka dotazována jako přináležitost k okresu, což by mohlo představovat značné problémy zkruslení při jejich srovnávání v čase.

Korelační analýza proměnných pocitu vztahu ke svému městu a regionu (v roce 1995 okresu) pro jednotlivé země v obou letech zvláště potvrdila jejich výrazný vztah. Ačkoli by se přes zmíněné obtíže dalo uvažovat o možnosti je sloučit v určitý index, tato varianta byla zamítnuta a to z toho důvodu, že jakýkoli index těchto dvou proměnných by dále vyžadoval jiný způsob analýzy (nebylo by možné separovat pro lokální identitu poměr kategorie „velmi blízký vztah“) narušila by se tak jednota přístupu k testování navržených hypotéz na základě vyhraněné kategorie „velmi blízkého vztahu“, a proto byla lokální identita testována pouze na přináležitosti ke svému městu/obci.

Tabulka 9. Teritoriální identita: Lokální identita

Vybrané evropské státy	1995	2003	Trend
Bulharsko	63,1	56,2	-6,9**
Maďarsko	60,0	52,1	-7,9**
Španělsko	48,0	51,7	3,7
Rakousko	43,7	62,8	19,1**
Litva	39,5	31,1	-8,4**
Česká republika	38,5	47,1	8,6**
Slovensko	36,8	45,2	8,4**
Irsko	33,7	41,2	7,5**
Rusko	32,8	29,0	-3,8*
Slovinsko	32,7	47,7	15,1**
Polsko	23,2	32,9	9,8**
Německo	20,4	35,6	15,2**
Norsko	18,5	22,8	4,3**
Nizozemsko	15,0	25,2	10,2**
Švédsko	14,8	26,3	11,4**
Velká Británie	11,2	31,5	20,4**

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995), ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Procenta validních odpovědí „velmi blízký vztah“

Trend udává rozdíl validních odpovědí „velmi blízký vztah“ v roce 2003 od roku 1995

Signifikance je stanovena na základě Z-testu proporcí mezi lety 1995 a 2003

** signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,01$

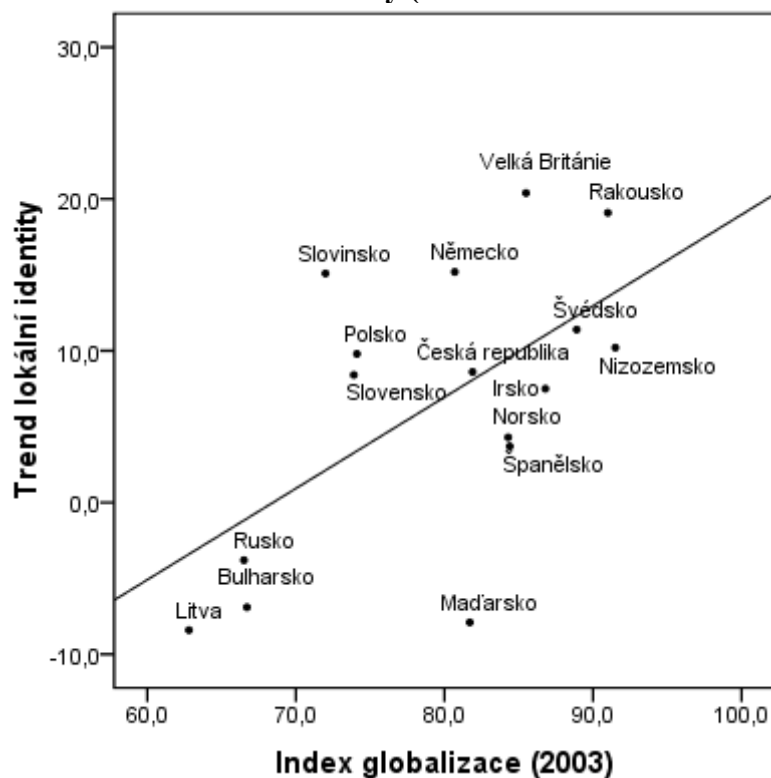
* signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,05$

Z trendu lokální identity (viz Tabulka 9.) je zřejmé, že u naprosté většiny zkoumaných evropských zemí došlo od roku 1995 do roku 2003 ke statisticky významnému růstu lokální identity. Výjimky představují pouze Bulharsko, Maďarsko, Litva a Rusko, tedy země východní Evropy, vyznačující se převážně nižší úrovní HDP ve sledovaném období, u kterých je zaznamenanatelný pokles pocitu lokální příslušnosti, kdy u Bulharska a Maďarska si dovoluji tvrdit, že pokles je možná vysvětlitelný jako určité „vystřízlivění“ z vysoké míry lokální příslušnosti v roce 1995, neboť obě země v míře příslušnosti ke svému městu v roce 1995 představují poměrně vysoké procento odpovědí „velmi blízkého vztahu“.

Korelace velikosti lokální identity vybraných zemí s úrovní jejich Indexu globalizace zvláště pro rok 1995 a rok 2003 vyšla v obou případech statisticky nevýznamná, tudíž nelze podepřít vznesenou hypotézu, že vyšší hodnota indexu globalizace souvisí se silnější lokální identifikací. Rovněž korelace trendu lokální identity a přírůstku indexu globalizace, vyšla nesignifikantní, tedy nelze podpořit hypotézu, že by existoval vztah dynamiky růstu indexu globalizace a lokálních identit zkoumaných zemí. Až korelační analýza indexu globalizace v roce 2003 a trendu lokální identity odhalila statisticky významný vztah na hladině alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient 0,59 a Kendallův korelační koeficient 0,37), tedy s vyšším indexem globalizace v roce 2003 souvisí větší trend k růstu lokální identity. Je podle mě vhodné podotknout, že takový vývoj bylo možné odvodit z výsledků testování vztahu indexu

globalizace a trendu národní identity a to na základě skutečnosti, že trend lokální identity je do značné míry komplementární s trendem identity národní, kdy korelační analýza vztahu trendu lokální a národní identity je kladná na hladině alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient 0,74 a Kendallův korelační koeficient 0,50), tedy s vyšším kladným trendem národní identity souvisí vyšší kladný trend identity lokální a naopak. Avšak je podle mě vhodné dodat, že vztah trendu lokální identity a indexu globalizace v roce 2003 není zdaleka tak těsný, jako je tomu v případě vztahu trendu národní identity a indexu globalizace v roce 2003 (viz Graf 8.). Zkrátka, lineární trend je silnější ve vztahu trendu národní identity a indexu globalizace než ve vztahu indexu globalizace a trendu lokální identity, na základě čehož se lze domnívat, že mezi vztah indexu globalizace a trend lokální identity vstupují ještě další vlivy a to možná výraznější, než je tomu u vztahu trendu národní identity a indexu globalizace.

Graf 8. Trend lokální identity (od roku 1995 do roku 2003) vs. Index globalizace (2003)

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995), ISSP Národní identita II. (2005) a KOF

Poznámky: Pearsonův korelační koeficient = 0,59 signifikantní na hladině $\alpha = 0,05$

Kendallův korelační koeficient = 0,37 signifikantní na hladině $\alpha = 0,05$

8. Národní identity jsou v úpadku a nahrazují je nové hybridní identity, tedy s nižší úrovní národní identity v letech 1995 a 2003 souvisí vyšší míra pocitu přináležitosti ke kontinentu a naopak

9. S klesající tendencí národní identifikace od roku 1995 do roku 2003 dochází k růstu identity kosmopolitní

Pojetí hybridní identity je několik, v rámci uvažování o teritoriální dimenzi národní identity lze uvažovat o hybridní identitě právě jako o pocitu přináležitosti k širšímu celku, v tomto případě ke kontinentu, jak to pojímá například Beck (2007c, s.73), který v rámci formulace nové kosmopolitní identity mluví o možné proměně národních identit v rámci posílení a vzniku alternativních či nových identit, kterými je myšlena například právě identita kosmopolitní. Rovněž Hall (1992) zvažuje myšlenku vzniku nové hybridní identity a to na úkor identity národní, kdy hybridní identitou chápe identifikaci jedince s širším nebo užším než národním celkem. Nastíněná argumentace je rozvedena v teoretické části práce a představuje zdroj navržených hypotéz.

S ohledem na zachování kategorie vyhraněného vztahu jako zvoleného indikátoru síly teritoriálních identit, vstupuje i u identity kosmopolitní do analýz kategorie „velmi blízkého vztahu“ k Evropě⁴⁰ (viz Tabulka 10.).

Hypotézu, jež předpokládá zápornou souvislost kosmopolitní a národní identity nelze, na základě provedené analýzy, podpořit. Korelace velikosti kosmopolitní identity s velikostí identity národní zvláště pro rok 1995 a rok 2003 vyšla v obou případech pro oba interpretované koeficienty korelace statisticky významná na hladině alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient pro rok 1995 roven 0,85 a Kendallův 0,52, pro rok 2003 Pearsonův korelační koeficient 0,83 a Kendallův 0,62), avšak pro kladný vztah analyzovaných proměnných, tedy země s větší národní identitou dosahují současně relativně vyšší identity kosmopolitní a země s nižším pocitem přináležitosti ke svému státu to tak mají rovněž s pocitem přináležitosti k Evropě.

---

⁴⁰ Graf třídění prvního stupně je pro tuto proměnnou uveden v přílohách na konci diplomové práce

Tabulka 10. Teritoriální identita: Kosmopolitní identita

Vybrané evropské státy	1995	2003	Trend
Maďarsko	74,9	63,6	-11,4**
Bulharsko	58,7	32,5	-26,2**
Česká republika	28,1	20,5	-7,6**
Polsko	27,7	19,5	-8,2**
Rakousko	26,6	29,3	2,7
Slovinsko	24,6	21,1	-3,5
Slovensko	22,6	17,8	-4,8**
Španělsko	20,6	17,6	-3,0
Norsko	20,4	19,2	-1,2
Litva	14,5	3,9	-10,6**
Německo východní	12,1	10,4	-1,8
Německo západní	11,9	13,2	1,3
Nizozemsko	9,7	13,6	3,9**
Švédsko	9,1	13,6	4,5**
Rusko	7,4	2,9	-4,5**
Irsko	7,2	10,4	3,2*
Velká Británie	3,2	4,1	0,9

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995), ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Procenta validních odpovědí „velmi blízký vztah“

Trend udává rozdíl validních odpovědí „velmi blízký vztah“ v roce 2003 od roku 1995

Signifikance je stanovena na základě Z-testu proporcí mezi lety 1995 a 2003

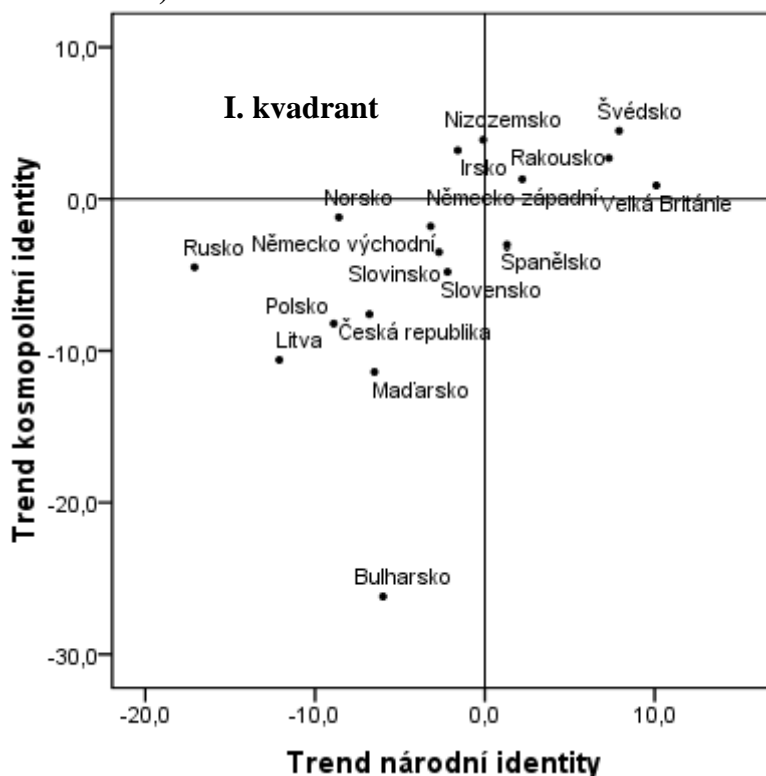
** signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,01$

* signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,05$

Stejnou logiku doplňuje i korelace trendu testovaných identit, tedy signifikance na hladině významnosti alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient 0,55 a Kendallův korelační koeficient 0,49) pro vztah kdy s rostoucí tendencí národní identity roste i tendence k větší identifikaci s Evropou a naopak, s klesající národní identitou klesá i ta kontinentální (viz Graf 9.).

Z následujícího Grafu 9. lze rovněž vyčíst, že v prvním kvadrantu, vzniklém rozdělením směrů trendu národní i kosmopolitní identity (kolmicemi v nule), se nachází pouze jedna z analyzovaných zemí a tím je Irsko, které jako jediné z vybraných evropských zemí odpovídá představě v testované hypotéze, tedy že by docházelo k posilování kosmopolitní identity a zároveň k oslabování identity národní, korektněji řečeno ke stagnaci identity národní, neboť rozdíl v posunu národní identity (od roku 1995 do roku 2003) byl v případě Irska nesignifikantní (viz Tabulka 6., Graf 2.).

Graf 9. Trend kosmopolitní identity vs. Trend národní identity (od roku 1995 do roku 2003)

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995), ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Pearsonův korelační koeficient = 0,55 signifikantní na hladině $\alpha = 0,05$

Kendallův korelační koeficient = 0,49 signifikantní na hladině $\alpha = 0,01$

Na tomto místě by podle mého názoru bylo nekorretní opomenout argument Arielyho (2012), který zvažuje možnost, že některé části obyvatelstva jednoho státu budou globalizací tlačeny směrem ke kosmopolitismu a jiné části budou rozvíjet identity odporu, kdy příkladem takové identity odporu je identita národní.

Svémi slovy lze podle mě říci, že Ariely (2012) v podstatě podporuje relevanci vznesené hypotézy, s tím rozdílem, že o protichůdném vztahu pocitu národní a kosmopolitní identity uvažuje na úrovni skupin v rámci jednotlivých států, z čehož vyplývá následující hypotéza.

10. Na úrovni jednotlivých států se od roku 1995 do roku 2003 zvětšuje skupina občanů, která je charakterizována slabší identifikací s teritoriem vlastního státu a zároveň silnější identifikací s Evropou.

Je zřejmé, že operacionalizace navržené hypotézy vyžaduje vymezení cílové skupiny, tedy takových respondentů, kteří splňují podmínku slabší národní a zároveň silnější kosmopolitní identity. Za takovou skupinu jsem se rozhodla považovat respondenty, kteří pro

vyjádření vztahu ke své zemi volili kategorie „ne moc blízký“ a „vůbec ne blízký“ a zároveň pro vyjádření pocitu příslušnosti ke kontinentu, volili kategorie „velmi blízký“ a „blízký“ vztah, kdy poměrné zastoupení dále nazývané skupiny „kosmopolitů“ je pro jednotlivé země v letech 1995 a 2003 zaznamenáno v Tabulce 11.

S odkazem na Graf 1. z metodologické části práce, který zobrazuje rozložení kategorií blízkosti vztahu k teritoriu svého státu, je na první pohled zřejmé, že kategorie „ne moc blízký“ a „vůbec ne blízký“ vztah k teritoriu svého státu nejsou zrovna čteně zastoupené, u většiny vybraných zemí představují zmíněné sloučené kategorie 10 - 20 % respondentů, když takto slabě zastoupenou kategorii ještě omezím na ty, kteří zároveň cítí „velmi blízký“ a „blízký“ vztah ke kontinentu, nebude takových respondentů mnoho, proto je třeba mít na paměti, že výsledek je opravdu explorativní a mnohdy založený na malém počtu respondentů.

Tabulka 11. Specifická skupina: Kosmopolité

Vybrané evropské státy	1995	2003	Rozdíl
Německo západní	6,3	3,9	-2,4*
Slovensko	5,8	3,7	-2,1*
Německo východní	3,6	5,3	1,7
Španělsko	3,0	2,4	-0,6
Velká Británie	2,6	2,7	0,1
Česká republika	2,1	2,9	0,8
Rakousko	2,0	1,4	-0,6
Bulharsko	2,0	2,7	0,7
Nizozemsko	1,9	4,6	2,7**
Maďarsko	1,5	2,5	1,0
Polsko	1,2	2,2	1,0*
Švédsko	1,1	2,4	1,3*
Slovinsko	1,1	1,3	0,2
Norsko	0,8	3,3	2,5**
Irsko	0,6	0,8	0,2
Rusko	0,5	1,2	0,7
Litva	0,5	0,8	0,3

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ISSP Národní identita I. (1995), ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Podíl validních odpovědí „blízký“ a „velmi blízký“ vztahu ke kontinentu a zároveň „ne moc blízký“ a „vůbec ne blízký“ vztah ke své zemi

Rozdíl představuje odečtení relativních četností specifické skupiny kosmopolitů v roce 2003 od roku 1995

Signifikance je stanovena na základě Z-testu proporcí mezi lety 1995 a 2003

** signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,01$

* signifikantní rozdíl na hladině $\alpha = 0,05$

Rozdíl v poměrném zastoupení skupin kosmopolitů u jednotlivých zemí od roku 1995 do roku 2003 (viz Tabulka 11.), naznačuje téměř paušální trend v posilování této skupiny obyvatel. Vyzdvihnout lze Norsko, Nizozemsko, Švédsko a Polsko, u kterých dochází k růstu

kosmopolitních skupin, jenž je statisticky významný (hladina významnosti alfa 0,05). Na druhou stranu nelze opomenout výjimky, které představují Slovensko a západní Německo, u kterých je zaznamenaný statisticky významný trend k poklesu poměrného zastoupení skupiny „kosmopolitů“ (hladina významnosti alfa 0,05).

Ačkoli je třeba mít na mysli omezenou vypovídající hodnotu tohoto výsledku, jak bylo zmíněno výše, lze s tímto vědomím usuzovat na posilování skupin kosmopolitů na úrovni většiny analyzovaných států, čímž lze podpořit Hallovu (1992) hypotézu v Arielově (2012) duchu, tedy že na úrovni jednotlivých států se od roku 1995 do roku 2003 zvětšuje skupina občanů, která je charakterizována slabší identifikací s teritoriem svého státu a zároveň silnější identifikací s Evropou. Jinak řečeno, ačkoli se nepodařilo u předchozí hypotézy dokázat testovaný trend na úrovni celých států, je relevantní se domnívat, že takový trend bude zaznamenaný u některých skupin uvnitř jednotlivých států.

4.2 Shrnutí a diskuse

Shrnutí výsledků empirické části práce už nebude zatíženo konkrétními statistickými výstupy, důraz bude spíše kladen na logickou provázanost dílčích analýz a zmínění některých metodologických problémů. Následovat bude určitá diskuse výsledků empirické části této práce s výsledky výzkumů z publikací zaměřujících se na stejné téma. Vybrány byly publikace řešící mezinárodní srovnání ideálně teritoriálních identit (národní, lokální, kontinentální), realizované alespoň přibližně v období od roku 1995 do roku 2003, jako je tomu v případě dat z ISSP.

Testované hypotézy vycházely z teoretického zázemí této práce a všechny v podstatě prostupovala ústřední myšlenka, jakým způsobem se objektivní oslabování národního státu v podmínkách akcelerující globalizace, odráží na podobě a změně národních a dalších teritoriálních identit zkoumaných evropských zemí, kdy názory na možnou podobu či změnu teritoriálních identit, za uvažovaných podmínek, se samozřejmě různí.

V první řadě byl testován předpoklad významné změny národních identit v uvažovaném období, kdy lze shrnout, že od roku 1995 do roku 2003 nedošlo zdaleka u všech analyzovaných zemí ke statisticky významnému posunu pocitu národní přináležitosti a už vůbec nelze podpořit vznesenou hypotézu (Welsch, 1999; Hall, 1992), že by národní identita paušálně tendovala k poklesu. Ačkoli je zaznamenaný statisticky významný pokles národní identity na straně postkomunistických zemí, Velká Británie, Švédsko a Rakousko představují země se statisticky významným růstem národní identifikace ve zkoumaném období.

Dále byla zvažována varianta nekonzistentního působení transkulturního obratu, čímž by se dal nejednotný trend k poklesu pocitu národní identifikace odůvodnit (Eisenstadt, 2002), tedy předpoklad, že u některých zemí již transkulturní obrat proběhl a v letech 1995 a 2003 je jejich národní identita již na nízké úrovni, tedy „nemá kam klesat“ a naopak, země s vysokou mírou národní identifikace v uvažovaném období mohou být na začátku procesu jejího oslabování. Takovou myšlenku podpořily výsledky hierarchické klastrové analýzy, avšak s ohledem na další četné vlivy, jako ekonomická či politická situace dané země, které očividně vstupují mezi působení transkulturního obratu na podobu národních identit.

Jedním z takových vlivů je tedy ekonomická situace dané země (Norris, 2003), měřená úrovní HDP. Výsledky analýzy lze shrnout tak, že ekonomicky vyspělejší země generují současně vyšší přírůstek HDP v analyzovaném období, s čímž souvisí tendence k růstu jejich národní identity (signifikantní pro Velkou Británii, Švédsko a Rakousko). Postkomunistické, ekonomicky chudší země východu generují menší přírůstek HDP od roku 1995 do roku 2003, s čímž se pojí tendence k poklesu jejich národní identifikace.

Stuart Hall (1992) zvažuje, na obecné úrovni, vliv působení globalizace na národní, ale i lokální identity. KOF (Švýcarský ekonomický institut) zprostředkovává měření takového obecného ukazatele míry globalizace jednotlivých zemí, avšak z výsledků analýzy za použití proměnné indexu globalizace vyvozují v první řadě určitou kritiku měření tohoto indexu.

Za prvé podotýkám, že index globalizace je měřen na škále 0-100 bodů, kdy 100 znamená maximální globalizaci, vzhledem ke skutečnosti, že značná část analyzovaných zemí už v roce 1995 dosahuje vysokého skóre indexu globalizace, začíná tento ukazatel globalizace pro takové země v čase stagnovat. Jinak řečeno, index globalizace už „nemá kam růst“, možná by stálo za zvážení přehodnotit a popřípadě doplnit ukazatele, které do výpočtu indexu globalizace vstupují (viz tabulka 5), na což naráží i druhý zdroj kritiky indexu globalizace.

Výsledky analýzy vztahu indexu globalizace a národní identity do značné míry kopírují výsledky testování vztahu národní identifikace a úrovně HDP (viz hypotéza 4. a 5.), z čehož lze usuzovat na skutečnost, že index globalizace v podstatě pouze odráží ekonomickou situaci zkoumaných zemí⁴¹. Z tabulky 5., kde je shrnut způsob výpočtu indexu globalizace, je ekonomické dimenzi určena váha 36% z celkové hodnoty indexu globalizace, tím by měla být převaha ekonomické složky kontrolována, nicméně se domnívám, že i

---

⁴¹ Korelace indexu globalizace a úrovně HDP v roce 1995 vyšla signifikantní na hladině významnosti alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient 0,80 a Kendallův korelační koeficient 0,59).

Korelace indexu globalizace a úrovně HDP v roce 2003 vyšla signifikantní na hladině významnosti alfa 0,05 (Pearsonův korelační koeficient 0,83 a Kendallův korelační koeficient 0,66).

zbývající složky indexu globalizace (sociální a politická), tak jak jsou operacionalizovány (viz Tabulka 5), s ekonomickou situací dané země značně souvisí.

Nicméně lze shrnout, že velikost indexu globalizace v roce 2003 pozitivně souvisí s trendem národní a rovněž lokální identifikace, takové výsledky podporují Hallovu (1992) hypotézu, že s vyšší mírou globalizace souvisí růst národních a lokálních identit.

Co se týče analýzy lokální identity, lze zdůraznit, že u naprosté většiny analyzovaných zemí dochází ve zkoumaném období ke statisticky významnému růstu pocitu lokální přináležitosti. Korelační analýza vztahu lokální a národní identity pak odkazuje na jejich komplementární povahu, tedy s tendencí k růstu národní identity souvisí rovněž větší růst identity lokální a naopak.

Rovněž pocit přináležitosti ke kontinentu doplňuje v kladném vztahu míru národní identifikace, tedy s růstem identity národní, roste rovněž identifikace s kontinentem a naopak, čímž nelze podpořit vznesenou hypotézu o jejich protichůdné tendenci (Hall, 1992). Na tomto místě považuji za vhodné zmínit kritiku operacionalizace otázky na blízkost vztahu ke svému kontinentu (ve všech analyzovaných případech k Evropě), kde spatřuji určité úskalí, které podle mého názoru spočívá v nejednoznačném vymezení toho, zda je respondent dotazován na vztah k Evropské unii, či ke kontinentu jako geografickému celku, kdy taková odlišná interpretace podle mě může u respondentů vyvolávat odlišné konotace, tento bod bude více rozveden v následující diskusi.

Nakonec byla zvažována i varianta sílcí skupiny „kosmopolitů“, jež se může mezi lety 1995-2003 formovat uvnitř jednotlivých států (Ariely, 2012), kdy s ohledem na opravdu malý počet respondentů splňujících podmínky „kosmopolitů“ (slabá národní a silná kosmopolitní identita), dochází v rámci většiny analyzovaných států k navyšování jejich počtu.

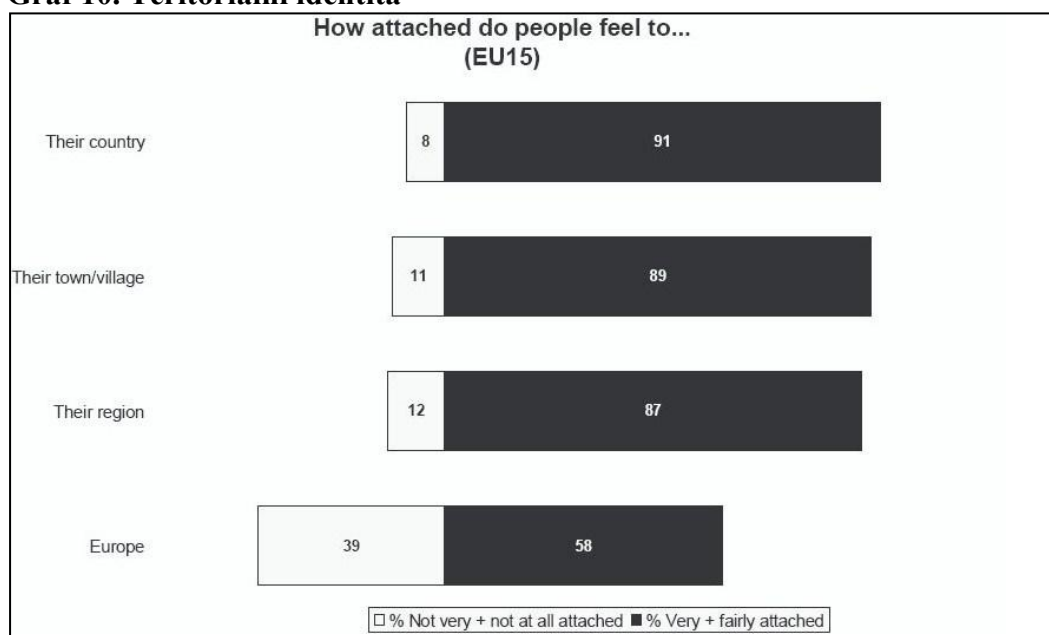
Jako určitý bonusový přínos empirické části práce vnímám, z mého pohledu zajímavé zjištění, že pro rozkrytí některých souvislostí bylo nutné místo proměnné zachycující míru „velmi blízkého vztahu“ ke své zemi, použít proměnnou trendu národní identity, což podle mého názoru může odkazovat k úvaze, zda měření trendu, tedy rozdílu v čase, není v některých případech vhodnějším ukazatelem v rámci mezinárodních srovnání, neboť tak může být podle mě určitým způsobem eliminován vliv kulturního kontextu jednotlivých zemí. Domnívám se, že je v tomto případě míra pocitu národní přináležitosti do určité míry odvislá od kulturního (potažmo politického) kontextu dané země, avšak srovnání změny národní identifikace v čase nemusí do takové míry neodrážet kulturní kontext dané země, neboť vzniká v rámci takového kulturního zázemí. Nicméně jedná se z mé strany pouze o

hypotetickou domněnku, problematika mezinárodních srovnání je velice široké téma, kterému zde už nelze věnovat více prostoru.

Na konec kapitoly zmíním ještě některé publikované výzkumy zaměřené na stejnou, nebo alespoň velice podobnou problematiku, jako empirická část této práce s úmyslem diskutovat možná odlišná nebo naopak podporující se zjištění. Na tomto místě musím upozornit, že metodologické ani teoretické podloží dále zmíněných prací a výzkumů už nebude rozváděno nijak vyčerpávajícím způsobem, vždy bude jen opravdu obecně zmíněn kontext jejich zájmu.

Eurobarometr je projekt realizovaný pod záštitou Evropské komise, v rámci kterého je pravidelně, dvakrát ročně, realizováno mezinárodní šetření veřejného mínění v členských státech Evropské unie, výstupy šetření jsou publikovány ve formě výzkumných zpráv. V rámci šetření Eurobarometru je v některých vlnách dotazována i identita a to jak evropská, tak i národní či lokální, v roce 1995 tomu tak nebylo, avšak v roce 2003 je měřena právě i teritoriální identita (viz Graf 10.).

Graf 10. Teritoriální identita

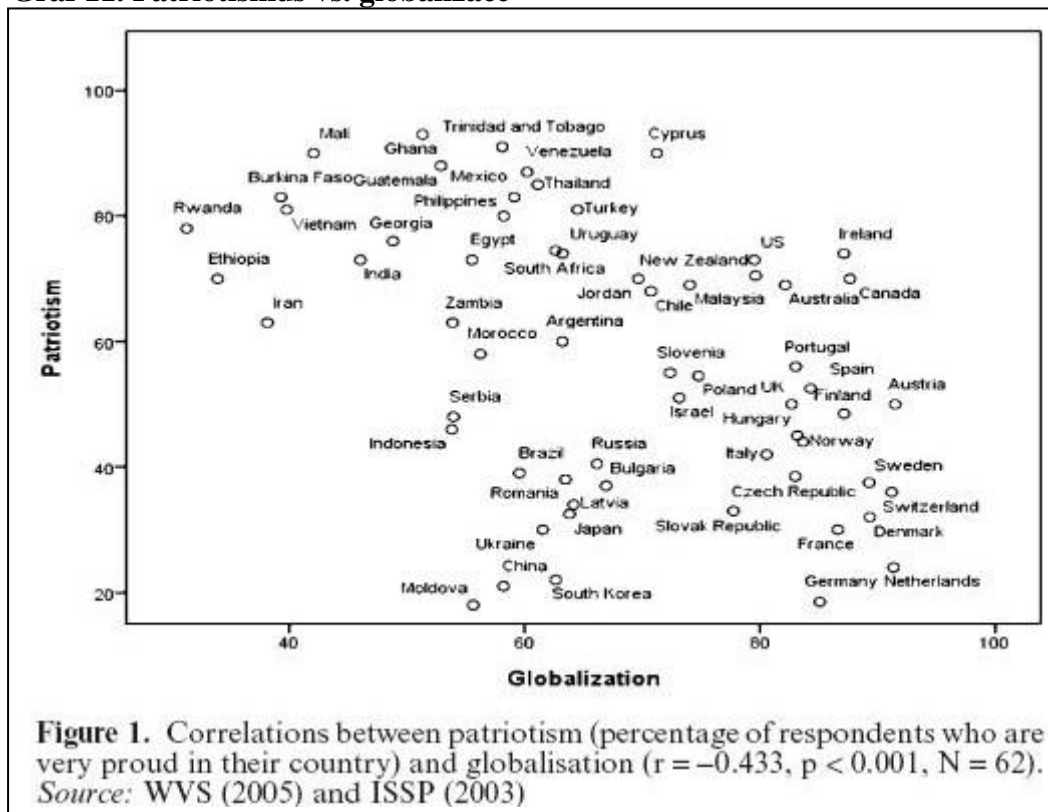
Zdroj: Standard Eurobarometer 60, 2003

V závěrečné zprávě z výzkumu Eurobarometru (2003) je teritoriální identita uvedena pouze pro všechny členské země dohromady, nicméně z Grafu 10. lze odečíst velice podobný charakter výsledků v podobě vysokého procenta přináležitosti ke své zemi i městu/obci po sloučení kategorií „velmi“ a „docela“ blízký vztah, pro členské země EU 15, jako tomu bylo v případě zemí analyzovaných v empirické části této práce.

Vrátím se nyní ke své kritice operacionalizace otázky na přináležitost ke svému kontinentu, která byla vznesena výše. Výzkum Eurobarometru se právě s takovým problémem potýkal, v závěrečné zprávě z roku 2003 je zmíněno, že v rámci otázek na teritoriální přináležitost (viz Graf 10.) byla v některých letech dotazována blízkost vztahu k „Evropské unii“ a v některých k „Evropě“, kdy ve výsledcích na takto pozměněnou otázku byly výrazné rozdíly a to takové, že míra pocitu přináležitosti k „Evropě“ byla vždy výrazně vyšší než míra pocitu přináležitosti k „Evropské unii“. Ve výzkumné zprávě je dále doplněno, že je takový výsledek bezesporu způsoben konotacemi s institucionálním charakterem Evropské unie (Eurobarometr, 2003, s. 29).

Gal Ariely (2012) si v rámci své práce položil výzkumnou otázku, zda v procesu globalizace dochází k úpadku národních identit, avšak národní identitu nepojímal jako teritoriální identitu, ale jako hrdost ke své zemi, jinak řečeno jako určitý patriotismus. Pro svou analýzu vztahu patriotismu a globalizace využil právě stejný ukazatel globalizace, jako byl použit v rámci empirické části této práce, tedy index globalizace měřený KOF (viz Tabulka 5.). Ariely (2012) testuje vztah indexu globalizace a patriotismu korelační analýzou na 26 zemích účastnících se výzkumu národní identity ISSP 2003 a WVS 2005 (viz Graf 11.).

Graf 11. Patriotismus vs. globalizace

Zdroj: Ariely, 2012

Výsledkem Arielyho (2012) analýzy je statisticky významný, záporný vztah testových proměnných, kdy s nižší úrovní globalizace se pojí vyšší úroveň patriotismu neboli národní hrdosti. V rámci diskuse si dovoluji přirovnat patriotismus, měřený Arielym (2012) k národní identitě, měřené v rámci této práce, kdy obojí ve své podstatě odráží úroveň národní identifikace, ačkoli v odlišné dimenzi. V takovém případě lze zmínit, že Arielyho (2012) výsledky nepodporují výsledky podobné analýzy v této práci, kdy na analyzovaných evropských státech vyšla korelační analýza vztahu indexu globalizace a národní identifikace, jak pro rok 1995, tak 2003 statisticky nevýznamná.

Sellers (2012) se ve své práci zaměřuje na teritoriální dimenzi identity, konkrétně na její trend od roku 1995 do roku 2003 za pomoci analýzy dat z ISSP, tedy využívá stejného zdroje jako je tomu v empirické části této práce. Ačkoli údaje o posunu teritoriálních identit v čase dále využívá pro víceúrovňové modelování, nabízí přehledovou tabulku trendu teritoriálních identit, kterou rozšiřuje o další státy, které do analýzy této diplomové práce nebyly zahrnuty (viz Tabulka 12.).

Tabulka 12. Trend teritoriálních identit

Change in percent "very close"	CITY TOWN	COUNTY PROVINCE	COUNTRY	CONTINENT
SCANDINAVIA				
Norway (NO)	4.3	(2.2)	(8.5)	(0.8)
Sweden (SE)	11.2	2.8	8.2	4.9
LARGER EUROPEAN COUNTRIES				
Germany-West (DE-W)	14.2	5.4	1.4	1.5
Great Britain (GB)	19.6	15.4	9.8	0.0
Spain (ES)	3.3	3.4	1.3	(3.3)
SMALLER EUROPEAN COUNTRIES				
Austria (AT)	13.7	8.8	3.8	1.0
Ireland (IE)	8.0	6.1	(0.2)	2.9
Netherlands (NL)	9.7	3.9	1.1	4.3
POSTCOMMUNIST COUNTRIES				
Germany-East (DE-E)	14.6	4.3	(3.7)	(2.0)
Hungary (HU)	(3.0)	(5.7)	(4.6)	(10.1)
Czech Republic (CZ)	9.5	11.9	(8.4)	(9.1)
Slovenia (SI)	15.3	7.1	(2.6)	(3.3)
Poland (PL)	8.4	(2.9)	(9.4)	(9.1)
Bulgaria (BG)	(6.2)	(9.7)	(6.0)	(25.8)
Russia (RU)	(2.6)	(8.1)	(15.3)	(4.5)
Latvia (LV)	(11.4)	(9.7)	(13.5)	(9.9)
Slovak Republic (SK)	8.2	3.4	(2.2)	(4.4)
DEVELOPED COUNTRIES OUTSIDE EUROPE				
United States (US)	9.7	9.5	18.9	9.1
Canada (CA)	6.1	5.7	12.7	8.3
Australia (AU)	6.1	(1.3)	(10.1)	(5.1)
New Zealand (NZ)	7.8	2.5	6.2	(1.1)

Zdroj: Sellers, 2012

Poznámky: Trend udává rozdíl procent „velmi blízký vztah“ v roce 2003 od roku 1995
Závorky a červená barva značí záporná čísla

Sellers (2012) navíc přehledně rozděluje státy do pěti kategorií (Skandinávské, velké evropské státy, malé evropské státy, postkomunistické státy, rozvojové mimoevropské státy (viz Tabulka 12.)), kde je zřetelně vidět převažující trend k poklesu teritoriálních identit (zejména národní a kosmopolitní) na straně postkomunistických zemí a taková opačná tendence na straně skandinávských a malých a velkých evropských států. Výraznou výjimkou je Norsko, což už bylo řešeno v empirické části této diplomové práce, možno pouze připomenout, že se jedná o ekonomicky nejbohatší stát ze všech analyzovaných evropských zemí.

Naznačená diskuse tedy neslouží pouze ke konfrontaci výsledků, ale rovněž k rozšíření poznatků z empirické části této práce, které by mohlo být daleko robustnější, zahrnutím i dalších témat pojících se k národní identitě jako jsou například nacionalismus nebo národní hrdost, takový záběr by však vydal na další samostatnou práci.

5 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat podobu a hypotetickou změnu národní identity v podmínkách transkulturního obratu a to jak na teoretické úrovni, tak v rámci možností na úrovni empirické. Struktura teoretické části práce se tedy odvíjela od obecnějších východisek konceptu transkulturního obratu (Kreuzzieger, 2012b), kterými bylo v první řadě pojetí globalizace a její současné akcelerující fáze.

Teoretické poznatky pak vedly ke zjištění, že národní identita, ale rovněž koncept transkulturního obratu, neodmyslitelně souvisí s fenoménem národního státu a zejména pak s teoriemi uchopující národní stát v podmínkách akcelerující globalizace, kdy určitou syntézou názorů z použité odborné literatury (Beck, 2007c; Robinson, 2009; Welsch, 1999, 2000, a další) je premisa oslabování národního státu a to na straně všech podstatných dimenzí jeho autority (ekonomická, politická, kulturní). Kritika metodologického nacionalismu (Beck, 2007c) a koncept transkulturního obratu (Kreuzzieger, 2012b), jsou potom, podle rozebíraných autorů, alarmující reflexí takové nové pozice oslabování národního státu, což nezbytně vyžaduje příklon k novému kosmopolitismu. Stručně řečeno, výsledkem rozebíraných teoretických úvah je apel na společenské vědy ve smyslu příklonu k novému kosmopolitismu, neboť aby byla sociální realita ve společenských vědách uchopována adekvátním způsobem, je nezbytné upustit od referenčního rámce národního státu a začít respektovat nový kosmopolitní referenční rámec společenských procesů a změn (Fine, 2011; Beck 2007c, 2007b; Robertson, 1995).

Způsob hypotetické reakce národních identit na zmíněné nové podmínky oslabování národního státu v procesu současné globalizace se podle různých autorů liší, kdy právě na základě různých pojetí podoby národní identity „dnes“ byly založeny hypotézy, jejichž relevance byla testována v empirické části práce. Využitím veřejně dostupných dat z výzkumu národní identity ISSP v letech 1995 a 2003, indexu globalizace a úrovně HDP, byly navržené hypotézy testovány na 16 zkoumaných evropských zemích.

Jakým způsobem se národní identita v podmínkách transkulturního obratu proměňuje, či jaké formy v procesu akcelerující globalizace nabývá a zda se referovaný trend oslabování národního státu nějakým způsobem na národní identitě odráží, nebo jinak, zda vede proces globalizace k problémovému udržení a pokračování kulturní svázanosti národních států v soudržné podobě určité identity? To jsou otázky, které byly vzneseny v úvodu práce a jejichž podstata prostupovala víceméně všechny testované hypotézy, kdy odpověď, jak už to v sociálních vědách bývá, není nijak jednoznačná.

Spíše, než že by transkulturní obrat probíhal ve všech analyzovaných zemích se stejnou intenzitou, jeví se jako reálnější jeho nerovnoměrné působení, což je podpořeno východisky Eisenstadtovy (2002) teorie „multiple modernities“, a to doplněno o zjištění, že rovněž některé další četné vlivy (jako například ekonomická, či politická situace dané země) mají svůj nezanedbatelný vliv na podobu či trend národní identity, kdy v tomto ohledu byly zohledňovány úvahy sociálního teoretika Norrise (2003).

Na základě hierarchické klastrové analýzy byly identifikovány 4 skupiny států, které se odlišují trendem národní identity (od roku 1995 do roku 2003) a mírou národní identifikace v uvažovaných letech, doplněno o souvislosti s ekonomickou situací analyzovaných zemí, až na nějaké výjimky, lze výsledky shrnout následovně: ekonomicky bohatší země západní a severní Evropy, se v obou uvažovaných letech vyznačují celkově nízkou mírou národní identifikace a zároveň jsou to země s tendencí k růstu či stagnaci jejich národní identity, čímž mohou reprezentovat země, u kterých už transkulturní obrat do značné míry proběhl (Švédsko, Nizozemsko, Velká Británie, východní a západní Německo). Druhou skupinu reprezentují pouze dva, ekonomicky chudší státy, které se vyznačují nízkou národní identitou v roce 1995 i v roce 2003 a tendencí k jejímu poklesu, jedná se o postsovětské státy (Rusko, Litva). Postkomunistické, relativně ekonomicky chudší státy Evropy, zauímají střední pozici v míře národní identifikace v letech 1995 a 2003 a tendenci k poklesu či stagnaci národní identity v uvažovaném období, čímž by nejlépe vystihovali skupinu států, u kterých transkulturní obrat právě probíhá (Česká republika, Polsko, Slovensko, Slovinsko). Nakonec Maďarsko a Bulharsko, jako ekonomicky chudší státy, u kterých je zaznamatelná vysoká míra národní identity v letech 1995 a 2003 a zároveň tendence k jejímu poklesu, mohou reprezentovat ranou fázi transkulturního obratu.

V rámci testování navržených hypotéz byly zvažovány i další úrovně teritoriální identity a to lokální a kosmopolitní, kdy lokální identita u naprosté většiny analyzovaných zemí statisticky významně rostla (od roku 1995 do roku 2003), naproti tomu u kosmopolitní identity byl zaznamenán u většiny analyzovaných zemí její pokles, ačkoli ne vždy statisticky významný. Obě teritoriální identity, lokální i kosmopolitní, generují statisticky významnou kladnou souvislost s identitou národní, tedy s větším růstem národní identity v uvažovaném období souvisí i větší růst lokální a kosmopolitní identity a naopak.

Index globalizace byl podroben kritice jeho operacionalizace, která podle výsledků realizovaných analýz naráží na možnou skutečnost, že index globalizace odráží víceméně pouze ekonomickou situaci analyzovaných zemí. Rovněž operacionalizace proměnné dotazující se na blízkost vztahu k Evropě se jeví jako problematická, kdy tento autorkou

vznesený argument našel podporu ve výzkumu Eurobarometru (2003), kde je odlišná konotace vztahu k Evropské unii a Evropě jako geografickému celku empiricky podpořena.

Jako nadstavbový přínos v rámci úvah nad problémy mezinárodního srovnání, vnímám zajímavé zjištění, že proměnná měřící trend národní identity, tedy určitý posun v čase, se mnohdy jevila jako vhodnější indikátor některých souvislostí, než proměnná měřící míru národní identifikace v jednotlivých letech (1995, 2003), která, podle mého názoru, může být více zatížena kulturním kontextem dané země, než zmíněný trend národní identity.

Na závěr je podle mě vhodné připomenout, že výsledky empirické části této práce mají výhradně explorativní povahu, tedy jedná se o obecnější vhled do problematiky podoby národních identit zkoumaných evropských zemí „dnes“, nicméně lze, podle mého názoru, z výsledků vyvozovat určitou potřebu citelnějšího zvažování závěrů mezinárodních srovnání a po stránce metodologické také operacionalizace otázek, což vnímám jako určité doporučení a možnou výzvu do dalších let.

6 Seznam použité literatury

- ANDERSON, Benedict, 2008. *Představy společnosti: Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1490-8.
- ANÝŽOVÁ, Petra, 2014. *Mezinárodní srovnatelnost postojových škál sociálního kapitálu a politického odcizení v Evropském sociálním výzkumu*. [online]. Praha. Disertační práce. Karlova univerzita, Filosofická fakulta. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/207170/fss_m
- ARIELY, Gal, 2012. *Globalisation and the decline of national identity? An exploration across sixty-three countries*. [online databáze]. Nations and Nationalism. 2012, 18 (3), 461-482. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: <http://pez.cuni.cz/>
- BARKER, Chris, 2006. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-099-2.
- BAUMAN, Zygmunt, 1999. *Globalizace: Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0817-7.
- BAUMAN, Zygmunt, 2002. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0966-1.
- BECK, Ulrich, 2007a. *Co je to globalizace?: Omyly a odpovědi*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-123-9.
- BECK, Ulrich, 2007b. *Cosmopolitanism: A Critical Theory for the Twenty-first Century*. In: George RITZER, ed. *The Blackwell companion to globalization*. Oxford: Blackwell Publishers, s. 162-176. ISBN 978-85866-59-5.
- BECK, Ulrich, 2007c. *Moc a protiváha moci v globálním věku: Nová ekonomie světové politiky*. Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-67-0.
- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN, 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-859-5946-1.
- COHEN, Robin a Paul KENNEDY, 2000. *Global sociology*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 0-333-65112-X.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Hrubý domácí produkt v tržních cenách*. [online]. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tec00001>
- ČMIEL, Pavel, 2009. *Kolektivní identity v zemích V4. Sekundární analýza*. [online]. Brno. Diplomová práce. Masaríkova univerzita, Fakulta sociálních studií. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/207170/fss_m
- DANN, Otto, 2003. *Utváření národa v novověké Evropě*. In: Miroslav HROCH, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Slon, s. 349-360. ISBN 80-86429-20-2.

- DICKEN, Peter, 2011. *Global Shift: mapping the changing contours of the world economy. sixth edition*. New York: The Guilford Press. ISBN 978-1-60918-006-5.
- DISMAN, Miroslav, 2009. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0139-7.
- DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ, 2008. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-123-6.
- EISENSTADT, Shmuel N., 2002. *Multiple modernities*. In: Shmuel N. EISENSTADT, ed. *Multiple modernities*. New Brunswick: Transaction Publishers, s. 1-29. ISBN 978-0-7658-0926-1.
- EISENSTADT, Shmuel N. a Bernhart GIESEN, 2003. *Konstrukce kolektivní identity*. In: Miroslav HROCH, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Slon, s. 361-374. ISBN 80-86429-20-2.
- ERIKSEN, Thomas H., 2007. *Globalization: The Key Concepts*. London: Routledge, 2007. ISBN 978-041-5368-599.
- ERIKSEN, Thomas H., 2012. *Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy*. Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-053-7.
- EUROSTAT. *GDP and main components (1995-2003)*. [online]. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
- EUROPEAN COMMISSION, 2003. *Standard Eurobarometer 60, 2003: Public opinion in the european union*. [online]. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb60/eb60_en.htm
- EVS. *European Values Study, longitudinal data file (1981-2008)*. [online]. GESIS Data Archive. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=4804>
- FINE, Robert, 2011. *Kosmopolitismus: Základní ideje globálního uspořádání*. Praha: Filosofia. ISBN 978-80-7007-346-9.
- GELLNER, Ernest, 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal. ISBN 80-900892-9-1.
- GIDDENS, Anthony, 2000. *Unikající svět*. Praha: Slon. ISBN 80-85850-91-5.
- GIDDENS, Anthony, 2003. *Důsledky modernity*. Praha: Slon. ISBN 80-86429-15-6.
- GREW, Raymond, 2003. *Konstrukce národní identity*. In: Miroslav HROCH, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Slon, s. 203-216. ISBN 80-86429-20-2.

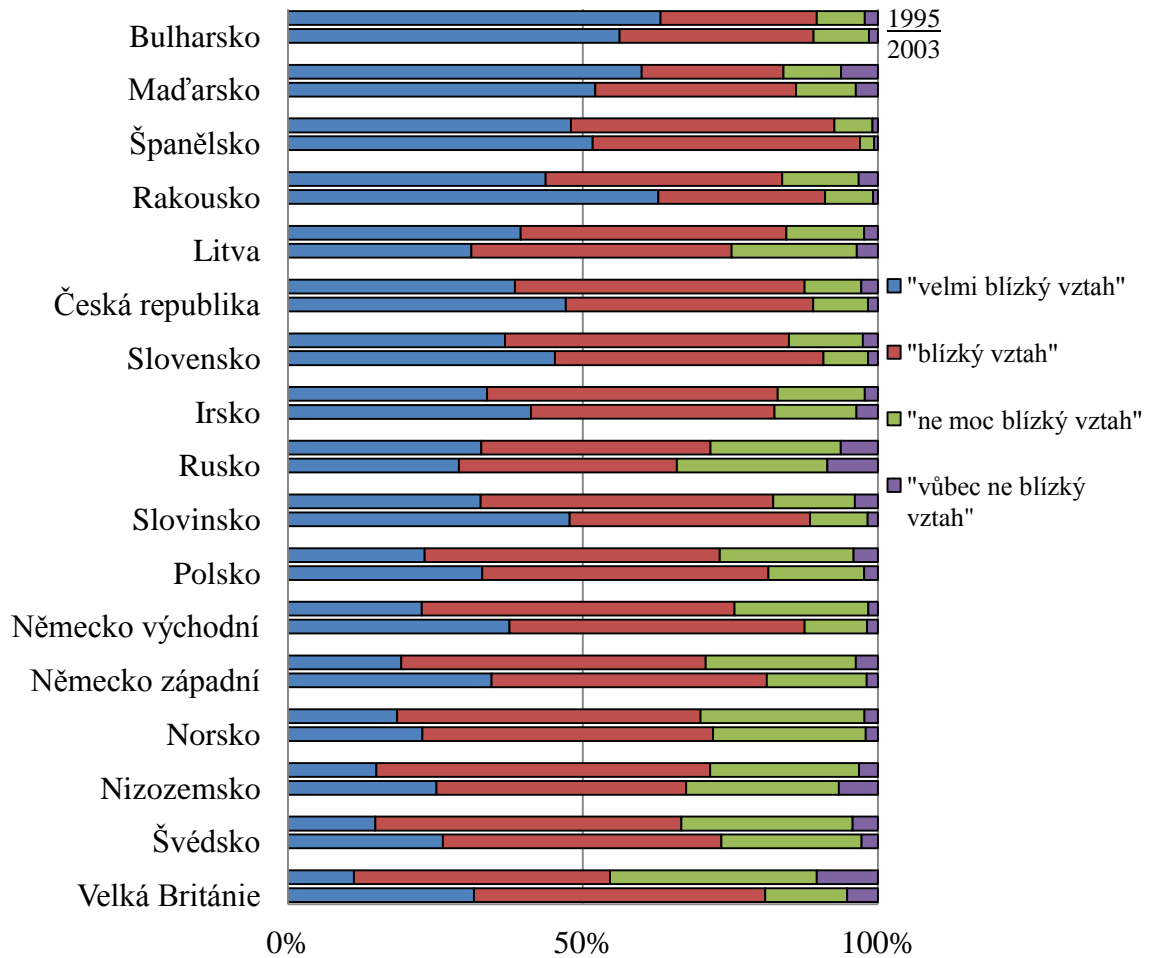
- HALL, Stuart, 1992. *The question of cultural identity*. In: Stuart HALL, David HELD, a Tony MCGREW, ed. *Modernity and its futures*. Cambridge: Polity Press, s. 273-325. ISBN 0-7456-0966-X.
- HENDL, Jan, 2006. *Přehled statistických metod zpracování dat: Analýza a metaanalýza dat*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-123-9.
- HORÁKOVÁ, Hana, 2012. *Kultura jako všelék?: Kritika soudobých přístupů*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-103-9.
- ISSP, 1995. *International Social Survey Programme: National Identity I - ISSP 1995*. [online]. GESIS Data Archive [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=2880&db=E&tab=3>
- ISSP, 2003. *International Social Survey Programme: National Identity II - ISSP 2003*. [online]. GESIS Data Archive [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=3910&db=E&tab=3>
- JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál.. ISBN 80-7178-535-0.
- JENKINS, Richard, 2008. *Social identity*. 3rd. edition. New York: Routledge. ISBN 978-020-3927-410.
- DREHER, Axel, 2006. *KOF Index of globalization*. [online]. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb60/eb60_en.htm
- KREUZZIEGER, Milan, 2012. *Globalizace, bujení hybridů a kritický transkulturalismus*. In: Jan SVOBODA a Ondřej ŠTĚCH, ed. *Interkulturní vojna a mír*. Praha: Filosofia, s. 137-155. ISBN 978-80-7007-384-1.
- KREUZZIEGER, Milan, 2012b. *Kultura v době zrychlené globalizace: studie k transkulturnímu obratu*. Praha: Filosofia. ISBN 978-807-0073-896.
- MACKAY, Hugh, 2004. *The globalization of culture?*.second edition. In: David HELD, ed. *A globalizing World? Culture, Economics, Politics*. London: Routledge, s. 44-81. ISBN 0-203-39219-1.
- MAINECKE, Friedrich, 2003. *Obecně o národu, národním státu a světoobčanství*. In: Miroslav HROCH, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Slon, s. 46-53. ISBN 80-86429-20-2.
- MCGREW, Anthony, 1992. *A global society?*. In: Stuart HALL, David HELD a Tony MCGREW, ed. *Modernity and its futures*. Cambridge: Polity Press, s. 61-116. ISBN 0-7456-0966-X.
- MCQUAIL, Denis, 2009. *Úvod do teorie masové komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-574-5.

- MELOUN, Milan a Jiří MILITKÝ, 2002. *Kompendium statistického zpracování dat: Metody a řešené úlohy včetně CD*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1008-4.
- NORRIS, Pippa, 2003. *Global Governance and Cosmopolitan Citizens*. second edition. In: Anthony MCGREW a David HELD, ed. *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*. Cambridge: Polity Press, s. 287-297. ISBN 0-7456-3134-7.
- PETRUSEK, Miloslav, 2006. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Slon. ISBN 80-86429-63-6.
- PIETERSE, Jan N., 2009. *Globalization and culture: global mélange*. second edition. Lanham, Md.: Rowman. ISBN 07-425-6661-7.
- ROBERTSON, Roland, 1992. *Globalization: social theory and global culture*. London: Sage. ISBN 08-039-8187-2.
- ROBERTSON, Roland, 1995. *Glocalization: TimeSpace and Homogeneity Heterogeneity*. In: Mike FEATHERSTONE, Scott LASH a Roland ROBERTSON, ed. *Global modernities*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, s. 25-44. ISBN 08-039-7948-7.
- ROBINSON, William I., 2009. *Teorie globálního kapitalismu: Transnacionální ekonomika a společnost v krizi*. Praha: Filosofia. ISBN 978-80-7007-305-6.
- SELLERS, Jefferey M., 2012. *The Localization of Territorial Identity: Citizen Attachment in an Era of Globalization*. [online databáze]. [vid. 2. srpna 2014]. Dostupné z: <http://pez.cuni.cz/>
- SUŠA, Oleg, 2010. *Globalizace v sociálních souvislostech současnosti: Diagnóza a analýza*. Praha: Filosofia. ISBN 978-80-7007-320-9
- TESAŘ, Filip, 2007. *Etnické konflikty*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-097-9.
- THOMPSON, John B., 2004. *Média a modernita: sociální teorie médií*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0652-6.
- TODOROV, Tzvetan, 2011. *Strach z barbarů: Kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-111-5.
- TOMLINSON, John, 2003. *Globalization and cultural identity*. second edition. In: Anthony MCGREW a David HELD, ed. *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*. Cambridge: Polity Press, s. 269-277. ISBN 0-7456-3134-7.
- VLACHOVÁ, Klára a Blanka ŘEHÁKOVÁ, 2004. *Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě*. Sociologický časopis. 2004, 40 (4), 489 - 508.

- WELSCH, Wolfgang, 1999. *Transculturality: The pzzling Form of Cultures Today*. In: Mike FEATHERSTONE a Scott LASH, ed. *Spaces of culture: city, nation, world*. London: SAGE Publications, s. 194-213. ISBN 07-619-6121-6.
- WELSCH, Wolfgang, 2000. *Transkulturní společnost „Druhá strana protikladu vlastní a cizí kultury“*. In: Armin PONGS, ed. *V jaké společnosti vlastně žijeme?: Společenské koncepce - srovnání*. Praha: ISV, s. 223-242. ISBN 80-85866-59-5.

Přílohy

Příloha 1. Teritoriální identita: Lokální 1995 a 2003
(Jak blízký vztah máte k vašemu městu/obci?)

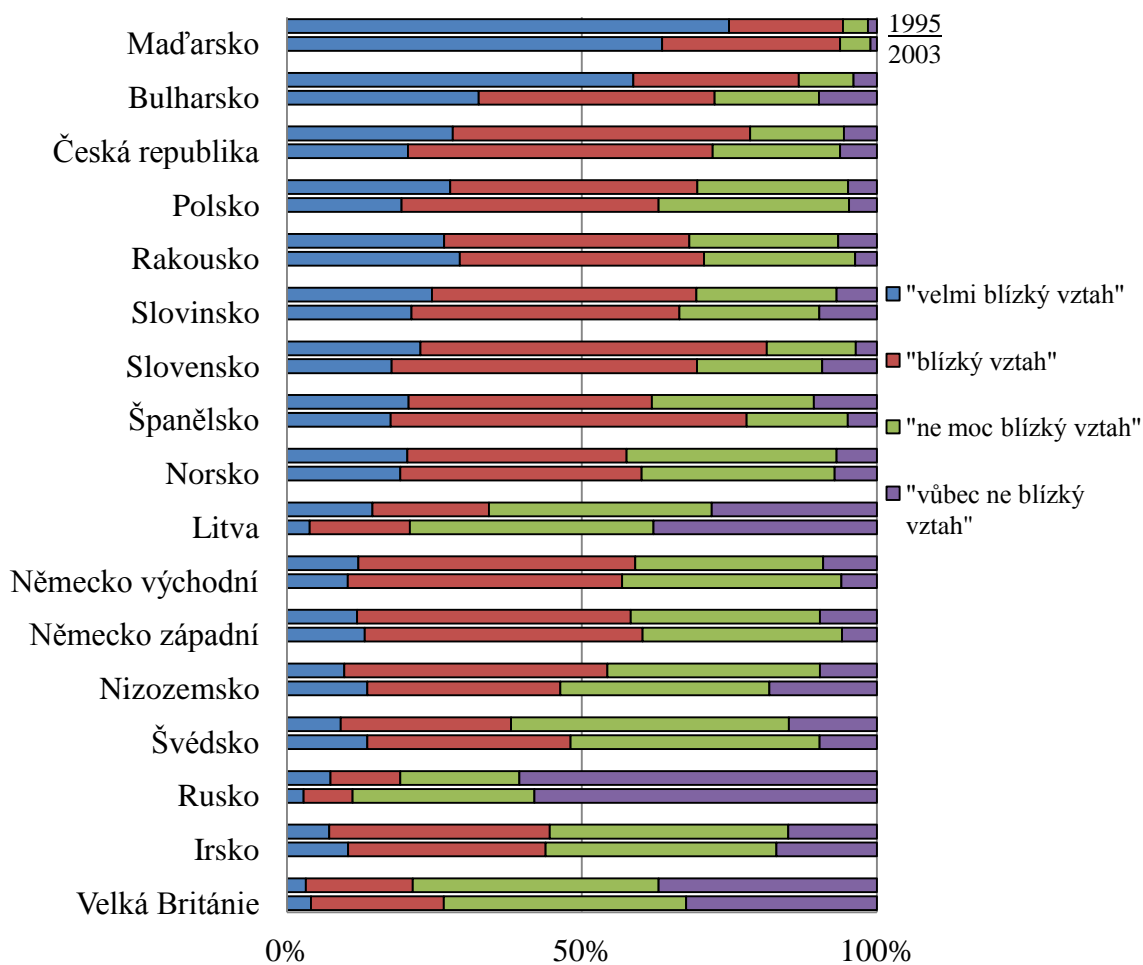

Zdroj dat: ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Procenta z validních odpovědí

Země jsou řazeny dle kategorie „velmi blízkého vztahu“ v roce 1995

**Příloha 2. Teritoriální identita: Kosmopolitní 1995 a 2003
(Jak blízký vztah máte k Evropě?)**

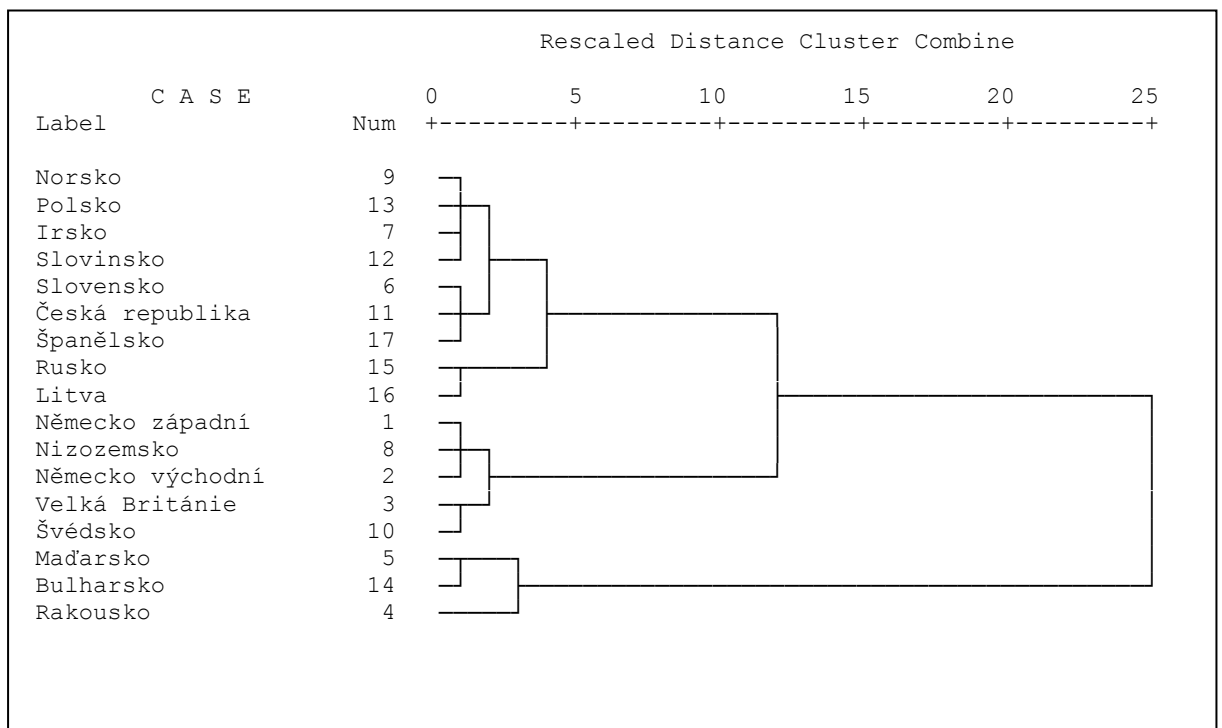

Zdroj dat: ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: Procenta z validních odpovědí

Země jsou řazeny dle kategorie „velmi blízkého vztahu“ v roce 1995

Příloha 3. Dendrogram (hierarchická klastrová analýza - Wardova metoda)

Zdroj dat: ISSP Národní identita I. (1995) a ISSP Národní identita II. (2005)

Poznámky: výstup SPSS verze 16.